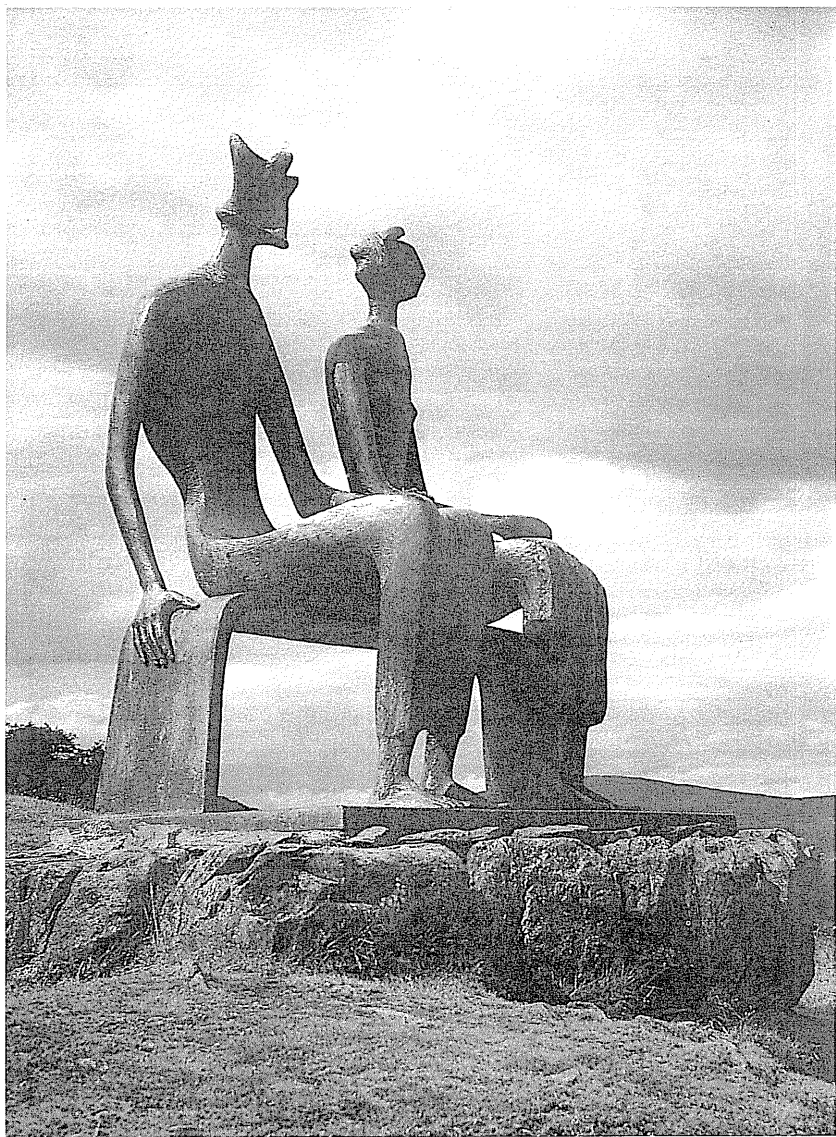

Hans Arp: **Hvězda**, 1939 (1960)

Henry Moore: Král a královna, 1952-53

Styk s násilným rodičem

JIŘÍ SEDLÁK

Rád bych poukázal na některé problémy nezletilých jedinců, kteří se setkali s domácím násilím buď přímo, nebo zprostředkovaně a které současná praxe řeší z různých důvodů buď nešťastně, nebo nedostatečně. Ve svých postojích vycházím ze studia teoretických otázek zátěže, přetížení, stresu a aktivního sociálního učení i z praktických zkušeností psychologické poradny, v níž jsem působil a v níž byla během posledních 17 roků řešena pomoc 21 obětem domácího násilí. Některé případy řešila poradna rok nebo dva, jiné i čtyři roky a déle. Bylo to v období, kdy ještě nebyly k dispozici nové zákony zaměřené na domácí násilí a kdy nebylo možné obětem domácího násilí účinně pomáhat.

Příkladem, který uvedu, jsem se zabýval více než tři roky. Byl velmi složitý nejen tím, že jej řešil opakovaně městský a krajský soud, ale v mnohých rysech se podobal i jiným případům, které byly řešeny jinde. V současné době není řízení skončeno. V této souvislosti bych chtěl poukázat na některé nedostatečně citlivě až necitlivě řešené otázky. Právní pohled na tyto problémy není ve shodě s psychologickým pohledem. Není divu, že případ nyní 15letého chlapce, kterým se zabývala naše poradna, vzbudil pozornost více brněnských soudců. Nejde o případ ojedinělý. Podobné případy, které se řešily v Praze, Bratislavě, v Brně a jinde, se sice v jednotlivostech liší, ale mají mnoho společného. Některými se zabývali naši ministři i premiér. Veřejnosti jsou nejvíce známé poslední dvě aféry (v Kuřimi případ Ondry, v Praze kauza Terezy Smutné). Jednorázově naši čelní političtí představitelé oživili některé nejkřiklavější otázky.

Popíši stručně náš případ 15letého chlapce.

Po rozvodu byli dva chlapci (tehdy ve věku 14 a 9 roků) svěřeni do výchovy matce. Starší syn žil s matkou po jejím odstěhování ze společné domácnosti asi jeden rok. Za přihlížení i za podpory matky oba nezletilý týral její druh. Také matka děti psychicky i fyzicky týrala. Týrání jejího partnera mělo podobu fyzickou, psychickou a sociální, mnohdy pod vlivem alkoholu ze strany obou trýznitelů. V psychologické poradně bylo týrání velmi podrobně rok sledováno, byly přesně registrovány kauzistiky a bylo označeno jako domácí násilí, neboť mělo všechny čtyři typické znaky podle mezinárodní zdravotnické organizace. Když po sérii násilí menší intenzity jednou došlo k vážnějšímu fyzickému zranění staršího hochy, ocitl se v dětské nemocnici s diagnózou týrané dítě. Lékaři v dětské nemocnici týrání nahlásili policii, která podezření šetřila. Bohužel vyzvaní soudní znalci s vysokou pravděpodobností neznali pro-

blematiku domácího násilí. Kriminální oddělení policie s chybným odůvodněním, že k násilí došlo ojediněle, případ odložilo. Soud na žádost otce vynesl předběžné opatření. Kvůli týrání se nezletilý přestěhoval z nemocnice přímo k otci do jeho bytu.

Matka se s předběžným rozhodnutím soudu nesmířila a podala návrh na nové předběžné opatření. Soudce měl k dispozici nedostatečně doložené a subjektivně podložené vyjádření dvou soudních znalců, a to klinického psychologa a psychiatra o tom, že otec nepřipustně manipuluje se starším chlapcem. Ke zdůvodnění stačilo především to, že se chlapec introvert, v pubertě, nechtěl stykat s matkou a jejím partnerem, a to na základě svých dřívějších nejméně jednorozročních osobních zkušeností s týráním. Tentýž soudce vynesl s přihlédnutím ke zprávám soudních znalců nové předběžné rozhodnutí, a to opačně než bylo to jeho první. Výsledkem bylo násilné umístění staršího nezletilého do krizového centra na dobu dvou měsíců až do nového rozhodnutí krajského soudu a omezení jeho styku s otcem na jeden měsíc. Nezletilý byl dokonce nucen strávit v krizovém centru celé vánoční svátky na základě rozhodnutí psycholožky krizového centra ve shodě s přáním matky. Matka mohla syna volně kdykoliv navštěvovat a využívala toho. Soud nevzal v úvahu přání nezletilého, že chce žít s otcem. Mnohokrát to nezávisle na sobě vyjádřil např. v poradně, na sociálním oddělení, na psychiatrii, ve škole apod. V odmítání matky a jejího partnera kvůli předchozímu týrání i po osmi měsících setrval. Matka měla možnost za tu dobu volit takové formy styku se svým synem, aby došlo ke změně synova postoje vůči ní. Bohužel její styl komunikace během osobního styku za dozoru psychologa a bez přítomnosti otce v krizovém centru nebyl vhodný. Odpor nezletilého zesilovalo i to, že matka se neústupně přidržovala své snahy vychovávat obě děti spolu se svým druhem. Její snahy sblížit se s nezletilým synem nevedly k cíli.

Otec se odvolal proti rozhodnutí městského soudu. Právní zástupce otce odvolání podpořil, a to poukázáním na chyby ve zprávách soudních znalců, na jednoznačné vyjádření nezletilého, na opomenutí nálezů nejen Ústavního soudu ČR, ale i Úmluvy o právech dítěte. Krajský soud zrušil ustanovení městského soudu o pobytu nezletilého v krizovém centru a vrátil kauzu zpět městskému soudu.

Jaké z toho všeho plyne poučení? Matce se nepodařilo zvrátit postoj nezletilého ani po osmi měsících. Během pobytu chlapce v krizovém centru a později během návštěv krizového centra se matka i otec setkávali s nezletilým a jeho mladším bratrem (nyní již 10 letým), a to nejen samostatně, ale také za dozoru odborného pracovníka. Mezi otcem a mladším synem nevznikaly žádné krizové situace. Matka se nedokázala sblížit se starším synem. Volila totiž při komunikaci s ním, ať už při osobním styku za dozoru nebo prostřednictvím telefonu nebo SMS zpráv, nevhodné metody. Přitom bylo vylučně na ní, aby přestala užívat metody výčitek a metody příkazů, na které byl její syn citlivý.

Rovněž krizové centrum nespĺnilo očekávání a dopustilo se celé řady odborných chyb.

Soudkyně ve svém druhém usnesení nezhodnotila důvodné podezření, že byl nezletilý nejméně rok vystaven domácímu násilí v bytě matky, a to nejen z její strany, ale i ze strany jejího nového partnera. Násilné ataky se totiž staly. Tuto skutečnost nepopřelo ani rozhodnutí právničky kriminalistky o odložení případu. I když měla série dlouhodobého týrání nižší intenzitu, přesto zanechala v psychice nezletilého trvalejší stopy. Nezhodnotila, že k násilí docházelo občas také pod vlivem alkoholu, že se partner matky montoval do pozice otce, což mu nepřislušelo. Z této pozice, se kterou matka bezvýhradně souhlasila, s nezletilým agresivně zacházel. Tomu matka nejen nebránila, ale často to i slovně podporovala.

V řešení kauzy se vyskytly téměř všechny chyby současné péče o oběti domácího násilí v ČR. I když partner matky v příběhu hrál rozhodující úlohu, v žádné zprávě se adekvátní hodnocení neobjevilo. Jakoby uvedený násilník vůbec neexistoval! Krajský soud zrušil opatření městského soudu, takže se nezletilý po dvou měsících pobytu v krizovém centru vrátil k otci. Tím ovšem není kauza ukončena, ale pokračuje dál.

V ČR se od 1. 6. 2004 díky trestnímu zákonu § 215a i od 1. 1. 2007 díky zákonu 135/2006 Sb. daří zlepšovat pomoc obětem domácího násilí. Policisté a sociální pracovníci jsou postupně proškolení, dostali k dispozici přesné pokyny od ministerstva, aby uměli rozlišit, zda jde u konkrétního případu o domácí násilí či nikoli. Situace se v této oblasti mění postupně k lepšímu. Bohužel velmi pomalu. Objevují se další případy nevhodně řešené.

Někteří kritici z oboru psychiatrie, psychologie, pedagogiky, právních věd, novináři apod. ve svých kritických připomínkách zapomněli na to, že sice soudce rozhoduje, ale v podstatě až v poslední fázi. Ke svému rozhodnutí mu poskytují podklady policisté, také sociální pracovníci, soudní znalci psychologové, lékaři, státní zástupci. Ti všichni se podílejí na usnesení soudu. Soudce rozhoduje na základě jejich doporučení.

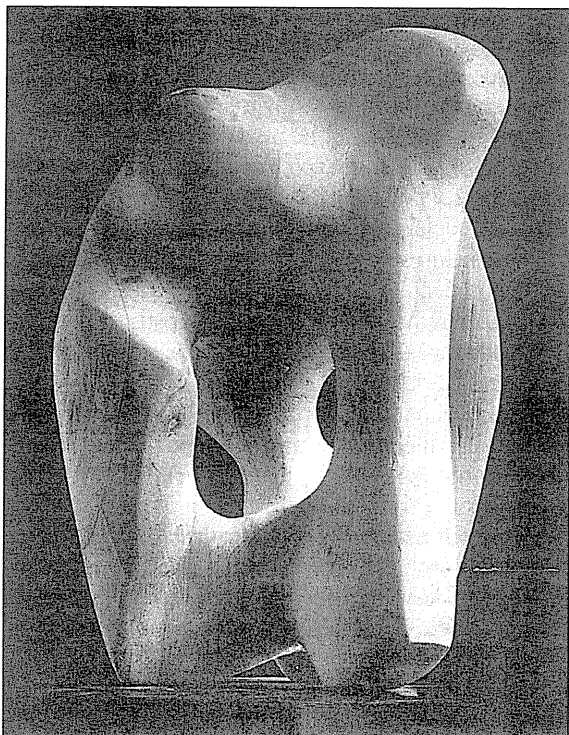
Novela soudního řádu, kterou navrhuje ministr spravedlnosti, dává soudcům nové pravomoci při rozhodování o osudech dítěte, jehož rodiče nejsou delší dobu schopni se dohodnout na výchově.

Domnívám se, že se v současné době v rámci opatrovnického řízení jednostranně a z odborně psychologického hlediska nesprávně vychází z pojmu syndrom zavrženého rodiče. Je dokonce zakotven v žádostech soudců na soudní znalce jako jedna z jejich specifik. Mezinárodně schválená a používaná klasifikace nemocí a poruch tento pojem nezná. V těch případech, kdy dal jeden z rodičů dítěti oprávněný důvod k zápornému postoji vůči své osobě, nejde nikdy o syndrom odcizeného rodiče, i když se to bohužel v posudcích soudních znalců velmi často chybně vyskytuje. Na základě takových posudků pak soudy vynucují styk dítěte s rodičem i tehdy, když dítě tohoto rodiče z objektivních důvodů odmítá. Pro takové odmítání často postačuje i to, že bylo dítě svědkem dlouhodobého domácího násilí páchaného na druhém rodiči. Soudy

nepřihlížejí k názoru dítěte a styk vymáhají, i když má ke styku dítě odpor a vyskytují se u něho v jeho psychice nejrůznější příznaky. Tyto příznaky mnozí odborníci neumějí diagnostikovat, a to proto, protože jsou skryté, obtížně zjištělné. Soudní praxe zná jen povinnost dítěte stýkat se s rodičem, takže se uplatňuje spíše právo rodiče před právem dítěte.

K žádné změně nedošlo v takových případech, a to ani v práci poraden, ani v práci soudních znalců, ani v práci pedagogicko psychologických poraden, ani v práci nově zřízených intervenčních center. Vyslovuji proto obavu, že není možno v brzké době očekávat zlepšení, protože možnosti změn v případech domácího násilí k lepšímu jsou v nedohlednu. V pomoci obětem domácího násilí, které patří ke zvláštním případům, by mělo dojít k radikálním změnám. K těm nová opatření ani nesměřují. Když je dítě zastrážováno nebo jinak ovlivňováno, tj. týráno druhým rodičem – agresorem, pak i po pobytu v léčebně nebo na psychiatrii nebude s ním chtít vůbec komunikovat. Pokud k něčemu takovému dojde, je patrné, že je dítě v psychickém stresu ze setkání s tímto rodičem. Špatně ho snáší. Psycholog by měl v takovém případě navrhnout zrušení návštěv. Není vhodné dítě nutit ke styku, protože je psychicky a sociálně poškozující.

jirisedlakdrsc@seznam.cz

Karl Hartung,
Kompozice VIII,
1948

Obezita versus fyzická aktivita

ALEŠ SEKOT

Lidé většinou dobře vědí, že fyzická aktivita a pohyb tvoří nedílnou součást zdravého osobnostního vývoje. Stejně je všeobecně běžná nízká hladina tělesného pohybu ve většině a bohatých, technologicky vyspělých zemí. Zdravé, krásné a fyzicky přitažlivé tělo je ideálem často zdůrazňovaným nejen v praktickém životě každodennosti, ale i při reklamním vytváření image úspěšného a obdivovaného jedince. Prospěšnost a nezastupitelnost fyzického pohybu a cvičení je imperativem, na kterém se shodnou pod různým úhlem pohledu lékaři, pedagogové, marketingoví specialisté nebo představitelé establishmentu. Symbol či představa zdatných a zdravých občanů je dnes mediálně stále sílícím poselstvím, nepřináší však skutečně rostoucí fyzickou aktivitu nejširších mas obyvatelstva jak v lokálním, regionálním nebo globálním měřítku. Spíše jsme stále častěji svědky trpkého konstatování: doporučení o prospěšnosti pohybu, cvičení a sportování se mnohdy nesetkává ani s minimálním objemem fyzické aktivity. Oficiální zdravotnické dokumenty tak v technicky nejvyspělejší zemi světa zaznamenávají více než 60% těch, kteří z hlediska fyzického pohybu nedosahují ani nejnižší úrovně doporučených hodnot, a kolem jedné třetiny Američanů vede „kompletně sedavý způsob života“. Tyto údaje jsou negativně umocňovány i skutečností, že roste počet obézních lidí a tedy i riziko nemocí a fyzických handicapů. Nejen američtí lékařští experti opakovaně varují: Dnešní děti vyrůstají v nejobéznější generaci dospělých v celé lidské historii.

Současná epidemie sedavého způsobu života (*sedentary living*), prorůstající životní styl většiny ekonomicky vysoce rozvinutých zemí, které jsou mnohdy možná zjednodušeně nazývány vyspělé, bohaté či kulturní, přináší na badatelském poli řadu prací vztahujících se k sociálním dopadům *neaktivního způsobu života*. Přitom je postulována řada teoreticky a metodologicky závažných otázek typu „Proč lidé při plném vědomí prospěšnosti fyzického pohybu odmítají aktivní cvičení a sportování? Co brání dosahování fyzicky aktivního životního stylu? Je vůbec možné transformovat soudobou technicky vyspělou společnost na úroveň fyzicky aktivní společnosti?“ Odpovědi na tyto otázky pak vytvářejí důležitou součást současného úsilí o zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva. Jedna badatelská fronta si přitom klade otázky týkající se příčin neúspěchu tradičních přístupů akcentujících fyzickou aktivitu, jiní se soustřeďují na inovační strategie zvyšující pozitivní vztah k pohybu na půdě rodiny, školy a širší komunity. Společně pak cílí k posilování všeobecné aktivní *podpory legitimacy masové fyzické aktivity* jako nedílné součásti hodnot každodennosti.

Fyzickou aktivitu můžeme vymezit jako soubor chování zahrnujícího fyzický pohyb produkovaný svalovým výkonem vyžadujícím výdej energie. Ze

sociologického hlediska je možné odlišit tři *kategorie* úrovně či intenzity *fyzičké aktivity*:

1. naprostá absence fyzické aktivity (během posledních dvou týdnů)
2. pravidelná fyzická aktivita (nejméně pětkrát týdně více než 30 minut)
3. pravidelná dynamická fyzická aktivita (praktikovaná nejméně třikrát týdně s více než padesátiprocentním využitím srdeční a dechové kapacity).

Je všeobecně známým faktem, že dnešní člověk vede v naší kulturní sféře výrazně odlišný způsob života než generace jeho rodičů či prarodičů. Je zpravidla vzdělanější, zámožnější, mobilnější a informovanější. Transformace industriální společnosti směrem ke společnosti informací od počátku osmdesátých let minulého století je „velkou vlnou změn“ a díky obrovskému nárůstu sofistikované počítačové technologie vyústila v dnešní dramatické změny. Ty spočívají zejména v posunu od bezprostřednosti mezilidských kontaktů k elektronické zprostředkovanosti, ve změnách v povaze práce, forem a objemu volného času a souvisí i s proměnami ekonomických rolí mužů a žen.

Dynamika sociálních změn se zcela přirozeně odrazila i v oblasti lidského *zdraví a kvality lidského života*. Zvyšuje se objem času stráveného v dopravních zácpách při současném snižování času věnovaného přípravě domácích jídel. Vyšší konzumace polotovarů, růst spotřeby cukru a tuku přináší nadváhu dětí i dospělých. Roste kalorický přísun ve struktuře stravovacích zvyklostí při současném sedavém způsobu života. Nižší nároky na fyzický pracovní výkon nejsou zdaleka kompenzovány přiměřeným nárůstem sportovních aktivit. Stres pracovního psychického vypětí a psychické nároky na dopravu do práce vyúsťují mnohdy v „relaxaci“ před televizní obrazovkou. Bludný kruh sedavého způsobu života – v zaměstnání, dopravě a doma – je uzavřen: *Sedavý způsob života* se postupně stává jedním z nejvýrazněji *zdraví ohrožujících faktorů* příslušníků soudobé moderní společnosti.

Lékaři, sociální vědci a politikové stále častěji a naléhavěji zmiňují fyzickou nečinnost jako *závažný zdravotní problém*. Sedavý způsob života tak zaujímá jedno z nechvalně předních míst příčin srdečních onemocnění (spolu s kouřením cigaret, vysokým krevním tlakem a vysokým obsahem cholesterolu v krvi).

Sedavý způsob života vedou dnes zejména lidé středního a vyššího věku. Známé americké výzkumy frekvence fyzické aktivity mezi dospělými z přelomu osmdesátých a devadesátých let odhalily, že pouze asi 40 % lidí starších osmnácti let vykazuje pravidelnou fyzickou aktivitu, a výrazně nižší proporcí systematické namáhavé tělesné činnosti. Zhruba čtvrtina populace naopak dokládá naprostou absenci tělesné činnosti. Stále častěji se v našich masových médiích upozorňuje i na rostoucí obezitu českého obyvatelstva a odhaduje se, že třetina českých občanů trpí nadváhou nebo je přímo obézní. Tím se z hlediska obezity zároveň řadíme do skupiny zemí s rostoucí mírou obezity a nadváhy, zejména dětí. Rámec pouze orientačně srovnatelných dat upozorňuje tr-

vale na vysokou míru obezity zejména ve Spojených státech, nejnižší naopak v saharské Africe.

Novější české výzkumy týkající se místa sportu v životě člověka zaznamenávají zhruba třetinové zastoupení aktivně sportujících a cvičících, pětinovou proporcí pouze občas sportujících a téměř padesátiprocentní zastoupení pohybově neaktivních. Přitom čtvrtina dotazovaných deklaruje dobrou fyzickou kondici a třetina naopak přiznává její nedostatky. Na stejném místě se za nejčastější důvod nespportování naší dospělé populace považuje nedostatek vhodných cenově dostupných sportovišť, absence „dobré party“ a přemíra jiných starostí, provázaná s lidskou pohodlností. I zde je zaznamenáváno pozvolné snižování procenta pravidelně sportujících na konto zvyšování podílu „programově nespportujících“. K hlavním subjektivně deklarovaným překážkám důvodů nespportování patří nedostatek skutečně silné motivace, zdravotní potíže a nedostatek volného času. Naše populace také vykazuje dlouhodobě vysoké procento (cca 70%) těch, kteří nikdy nebyli členy žádné sportovní organizace.

Největší význam sportování je přičítán *pozitivním zdravotním důsledkům* a naplnění principu všestrannosti socializačního procesu v mládí. Silně pocítovaný princip zdravotní prospěšnosti a udržování tělesné kondice vcelku koresponduje s obecně vysokým kreditem hodnoty zdraví ve všech věkových skupinách naší populace. V současnosti narůstá význam sportu i v rovině socializace a to zejména v souvislosti s chápáním sportování jako *smysluplné náplně volného času* a to i za práh navazování a upevňování sociálních vztahů obohacujících život.

Výzkumy na tomto poli shrnují, že *muži* kladou větší důraz na kondiční význam sportu a případný ekonomický profit a rozšíření sociálních kontaktů, stejně jako i prostředek zvýšení vlastního sebevědomí a společenského kreditu. *Ženy* se naopak při zdůvodňování absence aktivního sportování opírají o nedostatek času, organizačních možností a finančních prostředků. Jsou také skeptičtější ve věci budoucího aktivnějšího přístupu ke sportu a obecně významu sportu ve společnosti.

Sportovně pohybové aktivity v kontextu vztahu ke zdravotně kondičním konsekvencím tvoří nepochybně důležitou a stále silněji aktualizovanou součást problematiky volného času, zejména mládeže. Téma sport a *volný čas* je pak mnohdy silně provázáno na často vážně míněné a nesporně dobré předsevzetí *začít cvičit či sportovat*. U dospělých osob, zejména vyššího středního věku, se jedná zpravidla o reakci na existenci osobní nadváhy, krácení dechu, špatného spánku a řady dalších symptomů signalizujících zhoršování fyzické kondice a vůbec celkově nedobrého zdravotního stavu. Sami však dobře víme, že rozhodnutí začít ještě nemusí znamenat opravdu pravidelně a cíleně pokračovat. Ukazuje se totiž, že pokud se nepodaří vytvořit pevnější vztah ke zdravému pohybu a sportu již v žákovském věku, tvoří se motivační zdroje v tomto ohledu později mnohem obtížněji. Naše výzkumné závěry konce devadesátých let ale opakovaně upozorňovaly, že zapojení do všech forem sportovních

aktivit v naší společnosti s věkem klesá a že ve volném čase pravidelně *sportuje stále méně dětí*. Dochází přitom k jistému paradoxu: Relativně stále více dětí je motivováno a přitahováno k výkonnostnímu sportu slibujícímu skvělou profesionální kariéru, zároveň jsme svědky rostoucího zastoupení trvale pohybově neaktivních.

Logicky nastolená otázka, proč lidé investují většinou tak málo času do sportu, který má sílu činit je subjektivně mnohem šťastnějšími a spokojenějšími, má zcela prozaické vysvětlení: Sledování televize je mnohem snadnější a organizačně jednodušší než např. příprava na odbíjenou nebo cesta do plaveckého bazénu nebo finančně ne všem dostupné tenisové kurty. Neschopnost či spíše neochota investovat počáteční energii pak rozmělní či dokonce zcela rozptýlí naději na pozitivní prožitky předpokládající právě osobní úsilí a jistý fyzický výkon. Přitom se správně připomíná, že důležitým motivačním činitelem pro sportování ve volném čase zejména mezi mládeží, je prožitek. Ten je umocňován postupným rozvojem pohybových dovedností posilujících pozitivní vztah ke sportu. Naopak překážkou provozování sportovních aktivit ve volném čase může být subjektivní přesvědčení o pohybově nekompetentnosti, nešikovnosti, nedostatku fyzických předpokladů. Pokud k tomu přistupují i důvody ekonomického rázu, jako je kupříkladu nedostatek finančních prostředků na nezbytnou sportovní výzbroj a výstroj, pak se sportovní aktivity odsouvají – mnohdy po zbytek života – do sféry možná preferovaných, nikoli však praktikovaných činností. V nenávratnu se tak postupně ocitá dobře míněná výzva: „Nejlepší strategií pro potěšení ze života je rozvinout jakékoliv dovednosti a plně je užívat, když je to možné.“

Hodnota zdraví patří k důležitým motivujícím sportovním volnočasovým činnostem především mezi dospělou populací. Děti a mládež však vykazují spíše malý zájem o činnosti podporující cíleně právě zdraví. Není to však nic zvláště překvapujícího. Zdraví si v tomto věku vážíme, neusilujeme o ně však cíleně zpravidla proto, že závažnější zdravotní problémy většinou nemíváme. Přesto je ale žádoucí ve vyšší míře plnit právě *zdravotní cíle* cestou přijatelných a dětem blízkých aktivit. Tím spíše, že nás ve stále vyšší míře zdravotně ohrožují civilizační důsledky pasivního a konzumního způsobu života. V případě dětí kupříkladu mnohahodinové vysedávání před monitorem osobního počítače. Zde se připomínají rizikové skupiny, mezi které patří jedinci s nadváhou, obézní, fyzicky neaktivní a lidé nesprávných vyživovacích a stravovacích návyků.

Na poli hodnotového utváření vztahu k pravidelnému pohybu a zdravému životnímu stylu sehrává roli řada faktorů, počínaje fyzickými předpoklady a konče specifiky sociálně kulturních činitelů. Systematické studium důležitých determinant a korelátů fyzické aktivity mezi evropskou mládeží pak nabízí následující empirická zjištění:

1. Nízká úroveň aktivního sportování dívek v jižní Evropě.
2. Snižování rozdílů mezi pohlavími na poli pohybových aktivit v severní Evropě.

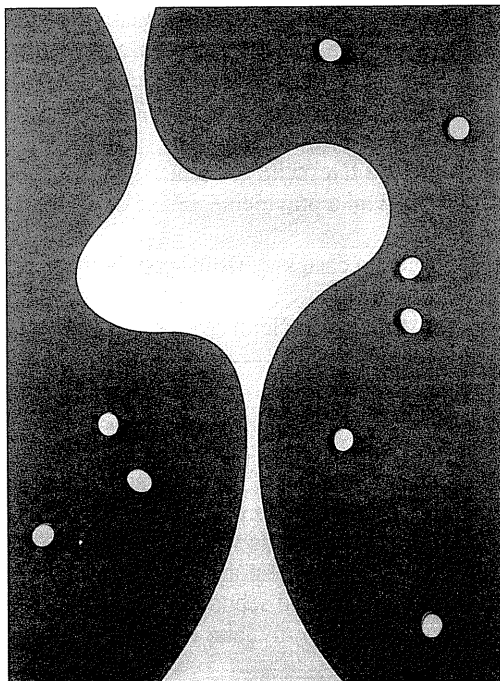
3. Polarizace fyzické aktivity hochů přitahovaných na jedné straně výkonostním sportem a na druhé straně vykazující čistě sedavý způsob trávení volného času.
4. Snížení věku sportovních začátků.
5. Existence předškolní účasti na organizovaném sportu.
6. Zdůrazňování významu fyzické aktivity při prevenci nadváhy a obezity.
7. Nadváha a obezita stojí v cestě pravidelné fyzické aktivity.
8. Zájem o sportování je v přímém vztahu s úrovní fyzických dovedností.
9. Dobrá fyzická kondice posiluje úroveň zdravého sebevědomí zejména u mužské populace.
10. Ženy spařují v pravidelné pohybové aktivitě hlavně zdroj utváření a udržování přitažlivého fyzického zjevu.
11. Podpora sportování ze strany rodičů, sourozenců a vrstevníků je významným impulzem pravidelných pohybových aktivit.
12. Urbanizované prostředí nabízí více komerčního sportovního vyžití, venkovské prostředí naopak umožňuje přirozenou scénu pro tzv. outdoorové aktivity.
13. Individuální sebehodnocení vlastních tělesných dispozic tvoří významnou součást motivace a trvalosti pravidelných pohybových aktivit.

Tělesná aktivita, fyzická zdatnost a zdraví jsou spojené nádoby. O empiricky ověřeném vztahu kategorie sportovní pohybové aktivity ke zdraví – nechápaném zjednodušeně jako pouhé absence nemoci – a k tělesné zdatnosti snad nikdo vážně nepochybuje. Tělesná zdatnost však už dnes není zúženě vztahována pouze k fyzickému zatížení či jako předpoklad sportovní nebo pracovní výkonnosti, nýbrž obsahuje celou řadu dalších komponent. Jedná se o důležité potřeby lidského organismu, spojené s pokrytím nároků na

- situace neočekávaného a neobvyklého tělesného zatížení,
- vyrovnávání se s požadavky zaměstnání a pravidelné, běžné denní tělesné aktivity,
- možnost příjemného prožívání volného času s využitím pohybových aktivit,
- společenskou potřebu spojenou s možností začlenit se do různých kolektivů, skupin a utvářet si určitý životní styl.

V této souvislosti se v obecně uznávaném manuálu evropského testu tělesné zdatnosti z konce osmdesátých let přímo hovoří o *triádě tělesné zdatnosti*, zahrnující dimenzi *orgánovou, motorickou a kulturní*. Orgánová dimenze je spojena s tělesnou stránkou zdatnosti, motorická dimenze je žádoucí pro realizaci různých pohybových úkonů a kulturní dimenze má vztah k životnímu stylu, k utváření motivů a ke kvalitě života. V propagaci sportovních činností v širokém spektru volnočasových aktivit tak máme před sebou mnohdy vzájemně se překrývající a ne zcela obsahově vyhraněné pojmy jako *wellness, zdatnost a zdraví*.

Vzdor nejasnostem odborné veřejnosti např. ve vztahu zdravotní a výkonnostně orientované tělesné zdatnosti je zřejmé, že volnočasová tělesná aktivita tvoří důležitou součást kontrolovatelného faktoru *zdravotní prevence*. V celé Evropě sílí akce na podporu *fyzicky aktivního životního stylu* spojené s hodnocením úrovně tělesné zdatnosti a se zdůrazňováním zdravé výživy. Systematické sledování všech těchto proměnných komponent „spojitých nádob“ by se mělo stát důležitým ohniskem našeho dalšího badatelského úsilí. Přitom se stále důrazněji připomíná, že úsilí o zlepšení zdravotního stavu a fyzické kondice obyvatelstva není pouhým úsilím změnit individuální zvyky a systém hodnot, nýbrž procesem postupné změny stávajících sociálních a ekologických podmínek. Problémem tak není primárně vysoký kalorický příjem rostoucího počtu lidí, ale nízký objem zdravého fyzického pohybu. Sportování by v tomto smyslu mělo sloužit spíše jako účinný a nezastupitelný nástroj masového zvyšování fyzické kondice spíše než vysoce oblíbená forma mediální zábavy. Pohybově méně nadaní jedinci by měli spatřovat ve sportu nikoli stěží překonatelnou překážku pro sportování, nýbrž přirozený zdroj plnohodnotného prožívání života. Nejnovější medicínsko-sociální doporučení na poli podpory sportu jako nástroje upevňování zdraví a překonávání odporu k fyzické nečinnosti se tak týkají všech důležitých oblastí zahrnujících tuto vysoce důležitou sféru jedince a společnosti: rodiny, školy, instituce práce a systému zdravotní péče.

Hans Arp, *Amfora*, 1931

Dálkové monitorování pacientů s implantovaným srdečním kardiostimulátorem

JOLANA LIPOLDOVÁ

Pacienti s implantovaným srdečním kardiostimulátorem musí doposud docházet na pravidelné plánované kontroly funkce kardiostimulátoru do kardiostimulačního centra. Tam lékař specialista posoudí funkci na základě elektrokardiografického záznamu a dalšího měření speciálním zařízením pro tu kterou kontrolu kardiostimulátoru. Takové kontroly jsou ale náročné nejen na čas pacienta a lékaře, ale i namáhavé zejména pro starší nemocné, kteří musí do centra dojíždět z velké dálky.

Proto od počátku vývoje trvalé kardiostimulace vznikala snaha o dálkové monitorace implantabilních přístrojů. Dalším motivačním faktorem pro rozvoj telemedicíny se stává hardwarový a softwarový boom kardiostimulační techniky a vyvinutí složitějších implantabilních kardioverterů-defibrilátorů (1980).

První transtelefonní přenos kmitočtu byl do praxe zaveden koncem 60. let a široce používán v průběhu 70. let 20. století. Periodické transtelefonní kontroly ale neumožňují časnou detekci závažné poruchy rytmu – arytmie či dysfunkci přístroje v mezidobí mezi kontrolami. Ani možnost aktivace přenosu pacientem situaci neřeší, neboť detekce případných arytmií je závislá na její symptomatologii a schopnosti pacienta samého iniciovat přenos, což je často limitujícím faktorem. Pro vedení správné, respektive individuálně optimalizované terapie vyplývá, že kromě přenosu řady komplexních informací je nutné trvalé – kontinuální monitorování.

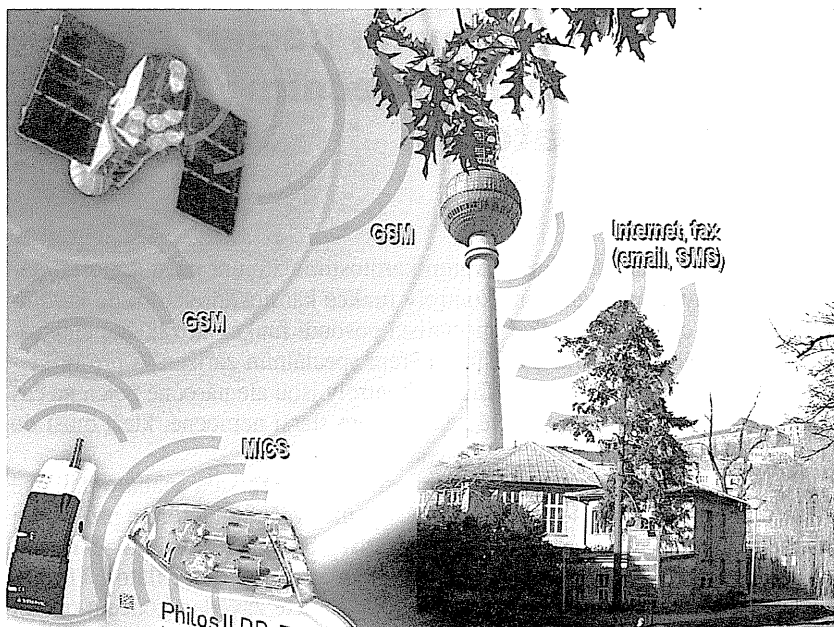
Novodobá generace implantabilních přístrojů – pacemakerů (PM) a implantabilních kardioverterů-defibrilátorů (ICD) – je schopna s vysokou citlivostí snímat intrakardiální signály (IEGM), signály analyzovat, hodnotit, ukládat záznam, provádět automatickou dokumentaci. Možnost využití takového kvanta informací v reálném čase, počítačovým jazykem řečeno „online“, otevírá nové dimenze péče o pacienta.

Nejrozvinutější v tomto směru je služba Biotronik Home Monitoring™.

Princip přenosu dat (Biotronik Home Monitoring™)

Názorně ukazuje obr. 1. Implantabilní přístroj je vybaven vysílací anténou umístěnou v koncove přístroje. Anténou je vysílán radiofrekvenční signál obsahující přenášená diagnostická data. Přenos probíhá ve frekvenčním pásmu 402-405 MHz, které je označováno jako Medical Implant Communication Service (MICS). Dosah signálu je 2-3 m.

Pravidelná denní měření jsou odesílána jednou denně v naprogramovanou hodinu. Programování hodiny je prováděno lékařem při běžné ambulantní

Obr. 1 Princip přenosu dat u služby Biotronik Home Monitoring

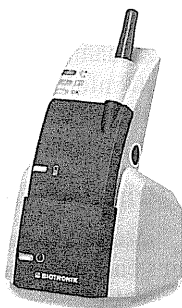
Legenda k obrázku 1: Implantát s implementovanou anténou vysílá data ve formě radiofrekvenčního signálu v pásmu MICS (Medical Implant Communication Service) o frekvenci 402-405 MHz. Tento je zachycen CardioMessengerem™,

data jsem digitálně transformována a odeslána do centrály v Berlíně GSM sítí formou SMS/GPRS. Po automatickém zpracování je výsledná zpráva umístěna na zabezpečený server, event. odeslána faxem implantujícímu centru. Lékař je o příchozí zprávě informován emailem, popř. i SMS na mobilní telefon.

kontroly prostřednictvím výrobcem dodaného programovacího zařízení. Obvykle je volena hodina noční, kdy se předpokládá, že pacient spí a má snímací jednotku blízko postele, většinou na nočním stolku (viz dosah signálu).

Urgentní informace (např. pokles energie baterie, detekce závažné arytmie aj.) jsou odesílány okamžitě. Podmínkou úspěšného přenosu je přítomnost snímací pacientské jednotky (viz níže) v dosahu radiofrekvenčního signálu a přítomnost mobilní sítě.

Signál z implantabilního přístroje je zachycen snímací pacientskou jednotkou. Tento přístroj (komerčně označovaný jako CardioMessenger™, obr. 2) je velký jako mobilní telefon první generace. Je přenosný, vybaven přezkou pro upevnění k oděvu. Dobíjení probí-

Obr. 2
Pacientská jednotka
CardioMessenger

há přes „kolíčku“ připojenou do zdířky elektrické energie. Od pacienta se předpokládá, že na noc ukládá přístroj k nabíjení a přes den má jeho mobilní část stále u sebe. U služby Home Monitoring II. generace (HM II) na rozdíl od I. generace (HM I) je zpětnou vazbou verifikována úspěšnost přenosu do CardioMessengeru a případně je opakován pokus o přenos.

CardioMessenger™ slouží k transformaci analogového signálu do digitální formy, dále pracuje na principu třípásmového (HM I), resp. čtyřpásmového (HM II) mobilního telefonu (konstrukce byla provedena podle technologie firmy Motorola) a digitálně kódované informace vysílá cestou GSM formou opakovaných SMS (HM I) nebo formou datových paketů GPRS (HM II) do centrály v Berlíně.

Doručená data jsou v servisním středisku v Berlíně automaticky seříděna a analyzována. Firma Biotronik vyvinula vlastní systém zvaný Scholiast, určený pro hodnocení Holterovských záznamů. Na jeho podkladě je vytvořena přehledná zpráva zvaná CardioReport™. Seříděná přehledná data jsou umístěna na internet na zabezpečený server. Z kteréhokoli počítače připojeného na internet lze provést vstup do systému přes webovskou stránku <http://www.biotronik-homemonitoring.com>. Aktivované implantační centrum má své přihlašovací jméno (*User Group*), lékaři z centra mají své přihlašovací jméno a heslo (*User Name, Password*).

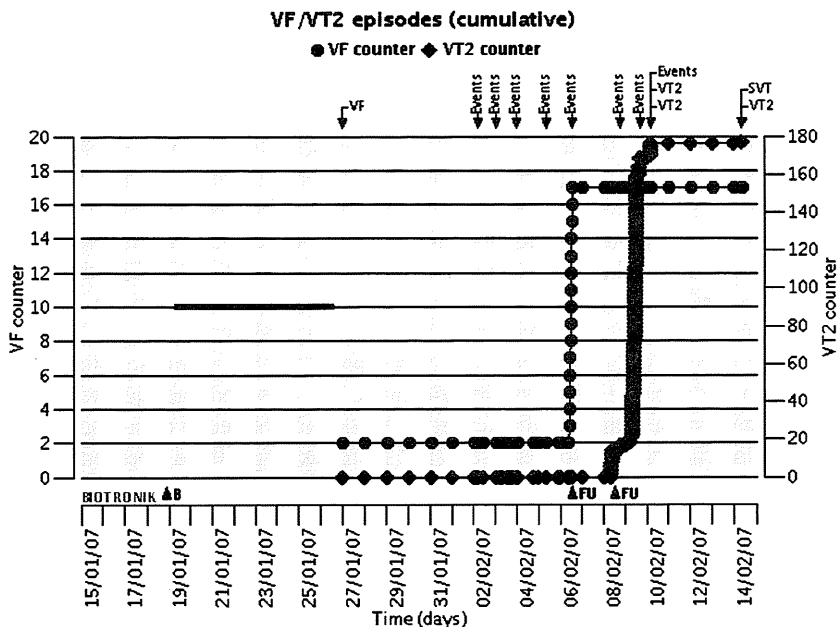
Interaktivní správa patientských záznamů v systému Biotronik Home Monitoring™

Přes internetovou bránu <http://www.biotronik-homemonitoring.com> lékař, resp. technik provádí správu monitorovaných pacientů a patientských jednotek. Při iniciaci monitorace nového pacienta povinně zadá identifikační údaje pacienta (textový řetězec do 20 znaků) a sériové číslo implantovaného přístroje. Ke každému pacientovi lze zadat vlastní poznámku. Další určení modelu probíhá automaticky.

V hlavním menu je k dispozici interaktivní seznam všech pacientů s přehledem údajů o implantovaném modelu, datu posledního úspěšného odeslání zprávy a monitorovacího stavu (zda je pacient aktivně monitorován nebo zda byl deaktivován).

Pro každého pacienta lze individuálně programovat, které události nebo hodnoty jednotlivých přenášených parametrů budou označeny jako významná událost (Event). Při vzniku této události dojde lékaři email, případně i SMS, upozorňující na událost.

Služba HM zajišťuje přenos těchto informací: parametry stimulačních elektrod (stimulační práh, amplituda měřených nitrosrdečních signálů, impedance elektrod), četnosti stimulace a vnímání, výskyt komorové tachykardie u PM, detekce v zóně komorové tachykardie a fibrilace komor u ICD, průměrná srdeční frekvence, počet a trvání přepnutí režimů při síňové arytmii u dvouduťových přístrojů. Tzv. biventrikulární přístroje umožňují trvalou kardiostimulaci z levé i pravé komory současně a sledování úspěšné resynchronizační

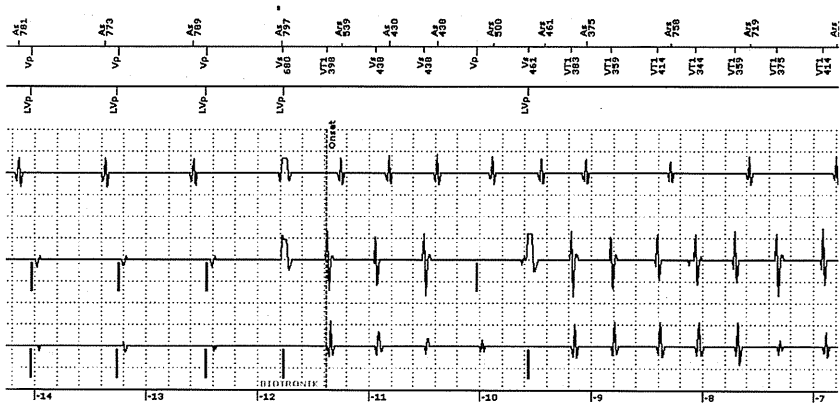

Obr. 3

Čítač detekce v zóně fibrilace komor (VF) a rychlé komorové tachykardie (VT2)
 Legenda k obrázku 3: Po několik dní od aktivace HM (B) neúspěšný přenos dat (šedá čára).
 Poté opožděné oznámení o detekci fibrilace komor (VF) indukované při implantaci.
 Od 6.2.2007 arytmiická bouře, opakované detekce v zóně fibrilace komor (●)
 a rychlé komorové tachykardie (◆).

léčby těmito přístroji. Povinné jsou hlášeny některé stavy, např. stav blížícího se konce životnosti bateriového zdroje (indikace k elektivní výměně přístroje, Elective Replacement Indication, ERI). Služba HM II přenáší také informace o aktuálním nastavení programovatelných parametrů přístroje. Dále lze naprogramovat dobu, po kterou je tolerováno nedoručení zprávy do centra.

Přehledná zpráva *CardioReport*TM pro každého pacienta je generována jednak po doručení dat z denního měření, jednak při vzniku závažné události. Ve zprávě má lékař k dispozici v grafické formě přehledy denních měření (trendy měřených parametrů a čítače událostí, obr. 3) za poslední měsíc a výskyt událostí za poslední měsíc. U některých modelů ICD je při detekci v zóně komorové tachykardie a fibrilace komor možno prohlédnout si záznam intrakardiálního elektrogramu (IEGM) hlášené arytmie (obr. 4), u HM I od počátku do splnění detekčních kritérií, u HM II až 40 sec plnohodnotného záznamu před detekcí i po ukončení terapie. Služba HM II též umožňuje periodické odesílání IEGM. Ve stanovených časových intervalech může lékař zhlédnout aktuální záznam a odhalit případné poruchy stimulace a vnímání.

Obr. 4 IEGM přenesené službou HM II u biventrikulárního přístroje

Vznik (Onset) tachykardie v zóně komorové tachykardie (VT1).

Nahoře markerový kanál (As = vnímání v síně, Ars = vnímání v refrakterní době síně, Vp = stimulace pravé komory, Vs = vnímání v pravé komoře, VT1 = vnímání v zóně komorové tachykardie, LVp = stimulace levé komory).

Uprostřed tři svody IEGM (síňový, pravokomorový a levokomorový kanál).

Dole čas do vyřešení arytmie v sekundách.

Přehlednou zprávu lze stáhnout ve formátu pdf (portable document file), má rozsah jedné strany A4 a je připravena k eventuálnímu tisku. Stejně vypadající zpráva přichází faxem, pokud to bylo naprogramováno. Ve zprávě jsou uvedena kromě identifikačních údajů všechna poslední měření, souhrny čítačů za posledních 24 hodin před událostí, tytéž hodnoty týkající se období od poslední kontroly a čtyři grafické přehledy časového vývoje údajů týkajících se události, která iniciovala generování zprávy.

Klinické využití systému Biotronik Home Monitoring™

Systém klade minimální nároky na pacienta. Veškerý přenos informací je prováděn automaticky. Od pacienta se vyžaduje pravidelné dobíjení pacientské jednotky a její nošení při sobě.

V literatuře existuje řada důkazů o výhodách „kontinuálního monitorování“. Je prokázána redukce neodůvodněných výbojů (inappropriate shocks) – zjištění vede k pozvání pacienta ke kontrole, přeprogramování přístroje nebo změně farmakoterapie. Díky systému byly zachyceny a správně hodnoceny případy pomalé komorové tachykardie, kterou nemocný někdy ani nevnímá, běžící pod detekční zónou. Unikátní je detekce Twiddlerova syndromu (poškození elektrody, resp. elektrod rotacemi přístrojem v příliš volné kapse). Výhodou je dokumentace detekovaných síňových arytmií, zvláště symptomatických, tj. těch, které pacient nevnímá.

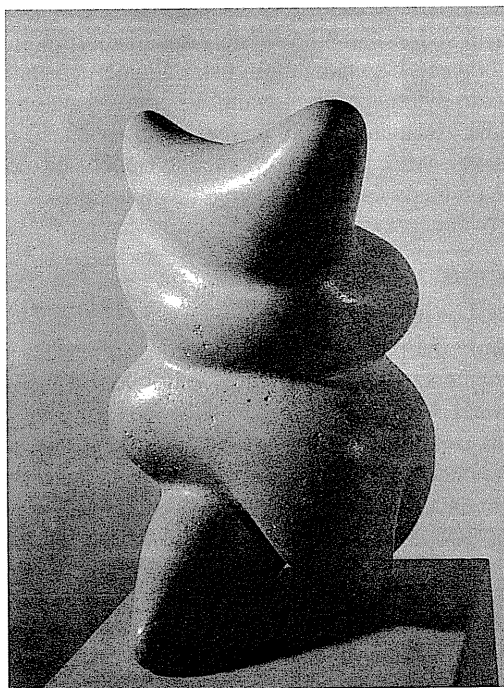
Význam služby Home Monitoring™ spočívá již v odlišení pacienta „problémového“ od pacienta „bezproblémového“.

Ze služby nejvíce profitují pacienti s ICD a pacienti s biventrikulární stimulací, kde jsou kladeny specifické požadavky na stimulaci a kde implantabilní přístroj výrazněji přebírá funkci monitoru kardiálního stavu.

Výhodou kontinuálního monitorování pacienta je záchyt asymptomatických arytmií a asymptomatických nedostatků ve funkci implantabilního přístroje, které umožňují lékařům maximální péči a optimalizaci terapie, event. programování PM/ICD.

Další desetiletí nejspíše přinese exponenciální nárůst našich schopností implementace dálkového monitorování na rozsáhlou škálu implantabilních přístrojů. Nutností bude především zvládnout limitace technické, etické, právní a regulační a v neposlední řadě finanční. Prvotní entuziasmus může svádet k tvrzení, že dálkový monitoring nahradí běžné kontroly v ambulanci, ale objektivní pravdu prokáží až jen rozsáhlé vědecky fundované studie.

Osobní kontakt lékaře s nemocným nepřestane mít svůj zásadní význam, nicméně dálkové monitorování sníží počet ambulantních kontrol při zkvalitněné zdravotní péči a tím přispěje ke zlepšení kvality života nemocných s implantovanými kardiostimulátory či defibrilátory.

Hans Arp,
Preadamovské torzo, 1938

Očima ekonomů

Podíl neziskových organizací v oblasti sociálních služeb¹

MIRKA WILDMANNOVÁ

Sociální služby představují specifickou oblast a zároveň těžiště sociální pomoci jako formy sociálního zabezpečení. Vnímáme je jako mimořádně významnou část aktivit státu, samosprávy a nestátních subjektů, která řeší problémy jednotlivců, rodin a skupin občanů, a tím pozitivně ovlivňuje sociální klima celé společnosti. Sociální služby nejsou významné proto, že je potřebuje mnoho lidí, ale proto, že bez jejich působení by se značná část občanů nemohla podílet na všech stránkách života společnosti, bylo by znemožněno uplatnění jejich lidských a občanských práv a docházelo by k jejich sociálnímu vyloučení.

Sociální služby procházejí od počátku 90. let řadou důležitých změn. Jako jedno z prvních opatření v rámci sociální transformace **bylo umožněno obcím a nestátním neziskovým organizacím zapojit se již od 1. července 1990 do poskytování sociálních služeb**, v rámci rozsáhlého restitučního programu byla řada nevyhovujících objektů nahrazena novými, moderními zařízeními, do života byly zavedeny nové moderní formy sociálních služeb a došlo ke kvantitativnímu nárůstu objemu do té doby poskytovaných služeb. Převratné a revoluční kroky v zabezpečení a definování základních kritérií (jako je např. kvalita, způsoby financování, kontrola, akreditace apod.) přináší nový **zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách**, který vstoupil v platnost od 1. 1. 2007.

V současné době využívá tyto služby v České republice téměř půl milionu osob, asi 100 tisíc z nich by bylo bez této možnosti bylo vážně ohroženo na zdraví a životě. Poskytovatelé sociálních služeb jsou navíc významnými zaměstnavateli. Podle Českého statistického úřadu v roce 2004 pracovalo v sociálních službách téměř 62 tisíc lidí, z toho více než jedna pětina byla zaměstnána v neziskových organizacích.

1. Systém sociálních služeb

Sociální služby představují jeden ze základních nástrojů sociální pomoci společně s poradenstvím, prevencí sociálně patologických jevů, sociálně-právní ochranou a dávkami sociální pomoci (v peněžité i nepeněžité podobě). Řada z těchto forem má široký interdisciplinární charakter a zasahuje nejen do sociálního systému ale i do práva občanského, trestního, mezinárodního.

1) Tato stať vznikla v rámci grantového projektu GAČR: „Podíl nestátních neziskových organizací na zabezpečování veřejných služeb“, reg. č. 402/05/0974.

Sociální službou se rozumí činnost nebo souhrn činností v nepříznivé sociální situaci, tzn. pomoc osobám při ztrátě jejich soběstačnosti a ochranu před sociálním vyloučením s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti a využívat obvyklým způsobem jiných systémů (např. bydlení, školství, služby zaměstnanosti atd.). Sociální služba je službou ve veřejném zájmu.

Před rokem 2007 služby sociální péče zahrnovaly

- výchovnou a poradenskou péči,
- ústavní sociální péči,
- péči v ostatních zařízeních sociální péče,
- pečovatelskou službu,
- stravování.

Podle nového zákona o sociálních službách 108/2006 sociální služby zahrnují:

- sociální poradenství,
- služby sociální péče,
- služby sociální prevence.

Sociální poradenství rozdělujeme na základní a odborné. **Základní sociální poradenství** poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Sociální poradenství je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb; poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit. **Odborné sociální poradenství** je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, v poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí, zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Součástí odborného poradenství je i půjčování kompenzačních pomůcek. Služba tohoto typu obsahuje následující základní činnosti:

- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- sociálně terapeutické činnosti,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Služby sociální péče napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost a umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení.

Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, pro sociálně znevýhodňující

prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.

Sociální služby se poskytují jako služby pobytové, ambulantní nebo terénní. Pobytovými službami se rozumí služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb. Ambulantními službami se rozumí služby, za kterými osoba dochází nebo je doprovázena nebo dopravována do zařízení sociálních služeb, a součástí služby není ubytování. Terénními službami se rozumí služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí.

Toto dělení sociální služby v obecné rovině je přínosem zákona, sociální služba je vymezena buď jako typické zařízení sociálních služeb (zejména pobytové), anebo jako typický produkt složený z několika základních činností vykonávaných pro určitou sociální skupinu.

Rozdělit sociální služby je možné podle řady hledisek. Podle charakteru činnosti mohou být služby členěny na služby sociální péče, sociální intervence a služby sociálních aktivit. V závislosti na délce trvání rozlišujeme služby dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé, z hlediska místa poskytování jsou to pak služby spojené s bydlením v zařízení (alternativně pobytové), služby spojené s návštěvou zařízení (alternativně ambulantní) a služby spojené s návštěvou uživatele – alternativně terénní.

Veřejné služby v oblasti sociální péče spadají pod resort Ministerstva práce a sociálních věcí (dále MPSV), v některých konkrétních případech participuje na poskytované službě Ministerstvo zdravotnictví (dále MZ).

Oblast sociálních služeb je definována jako součást sociální politiky a spadá pod pilíř sociální péče v sociálním zabezpečení. Sociální politika jako součást hospodářské politiky státu je ovlivněna rozhodnutími v oblasti dotační politiky, úvěrových a úrokových sazeb a legislativními změnami ve státní správě. Organizace zabezpečující sociální služby jako neziskové subjekty se řídí v dikci neziskových organizací. Jakýkoliv zřizovatel poskytující sociální služby musí splňovat oprávnění pro poskytování sociální, někdy i zdravotní péče.

Až do konce roku 2006 byl základním právním předpisem o službách sociální péče **zákon 100/1988, Sb. o sociálním zabezpečení**, přičemž obsah služeb sociální péče a způsob stanovení úhrady za jejich poskytování byl upraven prováděcími právními předpisy. Od 1. ledna 2007 vstoupil v České republice v platnost nový **zákon o sociálních službách 108/2006 Sb.**, který vycházel z konzultačního koncepčního dokumentu Bílé knihy sociálních služeb (MPSV, 2003). Hlavním důvodem k vypracování nové právní normy byla potřeba změnit systém sociálních služeb, který funguje už od konce osmdesátých let minulého století a nevyhovuje požadavkům dnešní doby. Na sociální politiku bylo i v oblasti sociálních služeb nahlíženo podstatně odlišným způsobem, a to především v oblasti svobody rozhodování jedinců a demokratických principů fungování veřejné správy.

Základním cílem nové právní normy tak je zajistit lidem, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci, pomoc a podporu prostřednictvím nabídky široké škály sociálních služeb, stanovení pravidel pro jejich poskytování a v neposlední řadě zavedení příspěvku na péči. Ten je určen lidem, kteří potřebují z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu pomoc jiné osoby.

Zákon pamatuje na to, aby hodnocení potřeb žadatelů bylo objektivní. Příslušný orgán určí na základě sociálního a lékařského posouzení tzv. stupeň závislosti na pomoci jiné osoby. Podle tohoto stupně přiznává žadateli příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností odpovídající výši příspěvku na péči. Hlavním cílem zákona je podporovat proces sociálního začleňování a sociální soudržnost společnosti.

Zákonná norma vychází z obecného principu solidarity ve společnosti a současně podporuje princip rovných příležitostí pro všechny členy společnosti. Samotné poskytnutí sociální služby je založeno na smluvním principu, což staví člověka v nepříznivé sociální situaci do aktivní role – jeho objektivizované potřeby a projev vůle by měly být určující pro zvolení formy pomoci.

Nová právní úprava jednak posiluje finanční soběstačnost (kupní sílu) uživatelů sociálních služeb tím, že zavádí nový finanční nástroj, kterým je příspěvek na péči, a zároveň prostřednictvím dotačních titulů, směřovaných jak k zadavatelům, tak poskytovatelům sociálních služeb, se podílí na zajištění potřebné sítě sociálních služeb v území. Právě v této oblasti – při nakupování sociálních služeb – se nachází prostor pro nestátní neziskové organizace, které mohou konkurovat stávajícím státním poskytovatelům.

Vztah mezi klientem a poskytovatelem se převádí na smluvní, tedy obchodní bázi. Tato skutečnost narazila u části klientů na nepochopení (dosud se za službu nemuselo platit skoro nic), ale překvapivě také u některých poskytovatelů, zejména z řad nestátních neziskových organizací. Většina těchto subjektů vznikla jako dobrovolnické sdružení, hlavním motivem byla snaha pomáhat potřebným. Proto je pro některé pracovníky velmi nepříjemné „říkat si o peníze“, zvláště narazí-li na negativní reakci u klientů. Odstranění těchto mentálních bariér bude vyžadovat určitý čas. Tento smluvní princip staví člověka v nepříznivé sociální situaci do aktivní role – jeho objektivizované potřeby a projev vůle by měly být určující pro zvolení formy pomoci.

Zásadní změnou, kterou nový zákon přináší proti dosavadnímu stavu, je registrační povinnost pro poskytovatele sociálních služeb. Oprávnění k poskytování služeb bude vydávat (a registr poskytovatelů povede) krajský úřad. Registr poskytovatelů bude veřejně přístupný, což zajistí ministerstvo práce a sociálních věcí.

Zavedení registru poskytovatelů sociálních služeb je základním předpokladem k získání přehledu o rozsahu a charakteru sítě sociálních služeb. Pro poskytovatele je zařazení do registru podmínkou k poskytování sociálních služeb a jedním z předpokladů pro čerpání finančních prostředků z veřejných rozpočtů.

Nový systém je nastaven tak, že sice stejnou výchozí situaci budou mít pouze ti poskytovatelé sociální služeb, kterým příspěvek na péči zajistí dostatečnou poptávku schopnou uhradit všechny náklady spojené s poskytovanou sociální službou. A v případě, kdy není dopředu dán způsob rozdělení finančních prostředků nutných k dofinancování těch služeb, které nebudou zcela pokryty poptávkou, budou kraje a obce, – tak jako doposud, – preferovat jimi zřízené příspěvkové organizace před soukromými organizacemi.

2. Financování sociálních služeb

Základní principy financování systému sociálních služeb se po celá 90. léta prakticky téměř nezměnily, přestože jako jedno z prvních opatření v oblasti sociální transformace bylo umožnění vstupu obcí a nestátních neziskových organizací (dále jen NNO) do tohoto systému. Tento systém financování sociálních služeb s výraznými prvky centrálního administrativně direktivního charakteru řízení se tak stal limitujícím prvkem dalšího rozvoje tohoto systému sociální ochrany obyvatelstva.

Centrální administrativně direktivní charakter řízení výrazně potlačoval iniciativu všech zúčastněných aktérů. Financovány nebyly samotné služby, ale instituce tyto služby poskytující, například prostřednictvím dotací na lůžko.

Při financování služeb sociální péče se postupuje podle zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů. Celý systém využívá vícezdrojové financování.

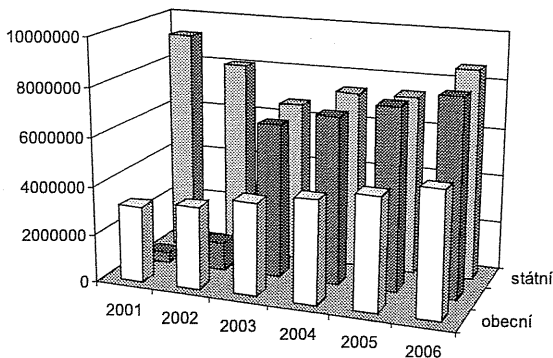
3. Srovnání jednotlivých veřejných rozpočtů a jednotlivých právních forem

Graf č.1 ukazuje porovnání finančních prostředků plynoucích z jednotlivých úrovní veřejné správy. Jedná se o prostředky poskytnuté konkrétním subjektům činným v oblasti sociálních věcí (včetně subjektů ziskových). Nejsou zahrnuty související platy zaměstnanců veřejné správy, platby za služby, investiční nákupy apod. hrazené přímo z jednotlivých rozpočtů. Stejně tak nejsou zahrnuty transfery do rozpočtů nižších úrovní veřejné správy. Z grafu je patrné, že v letech 2001 a 2002 byla jednoznačně největší část prostředků poskytována ze státního rozpočtu, od vzniku krajů se poskytování dotací do oblasti sociálních služeb z úrovně státu a kraje vyrovnalo. Důvodem tohoto vyrovnání je převedení zřizovatelských kompetencí sociálních zařízení ze státu na kraj, a tudíž i financování je poskytováno z krajských rozpočtů.

Graf 1 Finanční prostředky do oblasti sociálních věcí z jednotlivých veřejných rozpočtů (v tis. Kč)

(Zdroj: ARIS, RARIS, upraveno, stav k 1. 6. 2007)

Dotace na oblast sociálních věcí z různých úrovní veřejné správy (v tis. Kč)

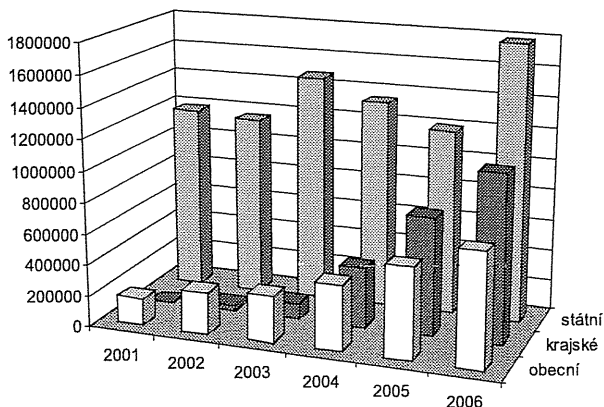

V grafu 2 jsou pak znázorněny finanční prostředky plynoucí pouze NNO z jednotlivých veřejných rozpočtů. V tomto případě je poskytován největší podíl dotací NNO ze státního rozpočtu.

Graf 2 Finanční prostředky poskytnuté NNO z jednotlivých veřejných rozpočtů (v tis. Kč)

(Zdroj: ARIS, RARIS, upraveno, stav k 1. 6. 2007)

Dotace NNO z jednotlivých úrovní veřejné správy (v tis. Kč)

Zajímavý je značný nárůst prostředků poskytnutých z krajských rozpočtů v roce 2004 a v následujících letech 2005 a 2006. Finanční prostředky poskytnuté NNO vzrostly minimálně 4krát. Hlavní příčinou tohoto nárůstu bylo přenesení kompetencí za sociální oblast na kraje. V roce 2006 zaznamenáváme nárůst finančních prostředků ze všech rozpočtů na NNO – důvodem je především růst poptávky po sociálních službách spojený se stárnutím obyvatelstva, a tudíž poptávka po sociálních zařízeních.

Z rozborů financování NNO z vybraných veřejných rozpočtů v roce 2005 plyne, že NNO poskytující sociální služby získaly ze státního rozpočtu ze všech přidělených dotačních titulů 26,09 %, což představuje 917 mil. Kč (dohromady 1605 dotačních titulů). Z toho nejvíce dotačních titulů získaly občanská sdružení (1236 titulů), církevní a náboženské společnosti (222 dotačních titulů), obecně prospěšné společnosti (137 dotačních titulů) a 10 dotačních titulů bylo přiděleno nadačním subjektům. Největší objem dotací (28 %) dostala oblast sociální péče, dále s 12,5 % oblast politiky zaměstnanosti, další položkou byla sociální péče a pomoc pro přistěhovalce a uprchlíky (7,1 %), 4,9 % získaly NNO na dotace na prevenci před drogovou závislostí, dále ostatní sociální péče a pomoc v manželství (4,8 %). Další dotační prostředky (méně než 2 %) byly poskytnuty NNO na podporu zaměstnanosti, pracovní místa, praxi absolventů a na veřejně prospěšné práce.

Největší objem dotací u krajských rozpočtů v roce 2005 NNO směřoval do oblasti „sociální věci“, což je 69% na všech poskytnutých dotacích NNO a představuje to částku 975 mil. Kč; část prostředků přitom tvořily účelově vázané prostředky od MPSV ve prospěch NNO. Z celkového počtu 1811 poskytnutých dotačních titulů získala nejvíce občanská sdružení (1087 dotačních titulů), dále to byly církevní a náboženské společnosti (571 dotačních titulů), 151 dotačních titulů získaly obecně prospěšné společnosti a 2 dotační tituly byly přiděleny nadačním subjektům. Více než 65 % dotačních titulů pro NNO z krajských rozpočtů šlo na programy sociální prevence a sociálního vyloučení a provoz sociálních zařízení jako např. azylové domy, krizová centra. Dalších více než 23 % těchto dotačních prostředků pro NNO šlo na kofinancování NNO poskytujících sociální služby pro seniory a zdravotně postižené, investiční dotace na vybudování respitního centra a hospice v určitém kraji a další největší položkou byla podpora provozování denních stacionářů.

4. Ústavní péče sociálních služeb

Ústavní zařízení reprezentují v České republice poměrně stabilní systém. Tato stabilita je dána zejména trvalou poptávkou po tomto typu služeb a předem stanovenými zdroji financování. Objem prostředků byl tak relativně stálý a ústavy z roku na rok věděly, jak vysokou částkou mohou disponovat. Podle modelu financování platného do 31. 12. 2006 kraje obdržely v rámci celkové dotace ze státního rozpočtu finanční prostředky a tyto prostředky pak samy rozdělávaly jednotlivým ústavům, jichž byly zřizovateli. Na provoz ústavů sociální péče a domovů důchodců, jejichž zřizovatelem a provozovatelem je

obec, byla poskytována dotace na lůžko. Jednalo se o účelovou dotaci vyplácenou obcím Ministerstvem financí z kapitoly Všeobecná pokladní správa státního rozpočtu v rámci souhrnného finančního vztahu státního rozpočtu k rozpočtům obcí. Tato dotace podléhala finančnímu vypořádání za příslušný rok. Dalšími zdroji financování jsou především úhrady od uživatelů služeb, jejichž výše je stanovena vyhláškou MPSV a dále vlastní prostředky samospráv a popřípadě další zdroje (např. sponzorské dary).

Dle výzkumů CVNS v rámci NNO působilo v oblasti sociálních služeb 134 obecně prospěšných organizací, 193 církevních a náboženských společností a 115 občanských sdružení.

V oblasti sociální péče jsou obecně prospěšné organizace významnými zaměstnavateli (třetí největší zaměstnavatel ze všech sledovaných oblastí), dále je třeba zmínit to, že pro svoji činnost pro oblast sociální péče získávají jednu třetinu (34 %) příjmů od státu.

Církevní a náboženské společnosti jsou zřizovateli 193 zařízení sociální péče, což tvoří 18 % všech zařízení sociální péče. Z toho jsou nejvíce zastoupeni jako zřizovatelé u domovů důchodců (43 zařízení), u ostatních zařízení (44 zařízení), domovy pro matky s dětmi (25 zařízení) a jsou zřizovateli 17 charitních domovů pro řeholnice.

Občanská sdružení působící v oblasti sociální péče zaměstnávají nejvíce pracovníků jak na plný, tak na zkrácený úvazek. Další zajímavostí je to, že velká občanská sdružení v oblasti sociální péče mají nízký majetek na jednu organizaci (12 mil. Kč) a téměř 90 % majetku tvoří hmotný majetek. Občanská sdružení v oblasti sociální péče vykazují nízký podíl daňových příjmů.

5. Závěr

Stát (MPSV) je zřizovatelem celkem 5 zařízení sociálních služeb, která jsou financována z kapitoly MPSV a příjmy od uživatelů těchto služeb.

V případě krajů se po zavedení příspěvku na péči zvýšil podíl uživatelů na financování sociálních služeb, zároveň je zachováno financování sociálních služeb formou dotací ze státního rozpočtu.

V případě obcí se po zavedení příspěvku na péči zvýšil podíl uživatelů na financování sociálních služeb. Obcím již nejsou poskytovány dotace přímo ze státního rozpočtu. Dotace na zajištění potřebné sítě sociálních služeb jsou obcím poskytovány prostřednictvím rozpočtu kraje.

Nezástátní neziskové organizace jsou financovány vícezdrojově, a to zejména formou dotací (příspěvků) z rozpočtu krajů a obcí, z příjmů od uživatelů a ostatních zdrojů (dary, nadace, Evropský sociální fond apod.) Dotace ze státního rozpočtu jsou poskytovány pouze na projekty celostátního charakteru nebo na podporu rozvojových aktivit.

Nezástátní neziskové organizace mohou využít následující typy financování sociálních služeb:

- dotace poskytovatelům sociálních služeb s regionální a místní působností,
- dotace poskytovatelům sociálních služeb s nadregionální působností,
- dotace od obce,
- dotace od kraje,
- příspěvky od uživatelů – z příspěvku na péči,
- dotace z Evropského sociálního fondu,
- výdaje obcí a krajů,
- dary,
- finanční příspěvky z nadací.

V oblasti sociálních služeb se střetávají na trhu poskytovatelé různých právních forem: veřejné, soukromé i neziskové organizace. Ve veřejném sektoru působí jednak poskytovatelé sociálních služeb na státní, krajské i obecní úrovni, v soukromém sektoru potom církevní, neziskové organizace, fyzické osoby. Všechny tyto subjekty tvoří sociálně-tržní prostředí v podmínkách, které jsou určeny zákonem o poskytování sociálních služeb. V rámci sociální péče jsou zřizovateli některých sociálních ústavů (např. domovy důchodců) také soukromé osoby a tato zařízení jsou zisková. Je otázkou, zda se tato soukromá zařízení přihlásí do registru akreditovaných sociálních zařízení a budou na veřejném registru MPSV.

Podle kritéria efektivnosti můžeme všechny poskytovatele sociálních služeb měřit podle standardů kvality v sociálních službách. Podle těchto standardů lze měřit efektivnost různých forem poskytovatelů: problém nastává v tom, že nelze srovnávat různá zařízení a jen těžko bychom hledali zařízení se srovnatelnými kritérii (např. kritéria postižení: fyzické, mentální, zařízení pro dospělé klienty, děti, počet klientů zařízení, denní nebo pobytové zařízení, zařízení za úhradu, bez úhrady atd.).

V sociálních službách lze těžko postavit kvalitu poskytovaných služeb oproti financování, neboť v sociálních službách zatím stále převládá poptávka nad nabídkou, je nedostatek zařízení pro speciální postižení, pro speciální sociální rizika. Domnívám se, že kvalitu lze kontrolovat a měřit pouze na základě jiných mechanismů, jako jsou např. kontrolní mechanismy (inspekce v sociálních službách) a veřejná kontrola (klienti).

V sociálních službách se setkáme s různými formami neziskových organizací především v ústavní péči, v pečovatelských službách. Analýzou podle zřizovatelských kompetencí bylo zjištěno, že 100% je NNO zastoupena v zařízení sociálních služeb SOS vesničky (2 zařízení v celé ČR) a charitní domov pro řeholnice (18 zařízení). NNO se podílí více než polovinou v zajištění služeb

- v zařízeních azylových domů (tam se angažují především církevní organizace),
- v ústavech pro chronické alkoholiky a toxikomany (tři zařízení),
- v domovech pro matky s dětmi (polovinu z celkového počtu NNO zajišťují církevní organizace),

- v ústavech pro tělesně postiženou mládež s přidruženým mentálním postižením,
- v domovech „na půl cesty“ (více než z poloviny jsou v NNO zastoupeny církevní organizace).

V pečovatelských službách jsou zastoupeny NNO asi v 10 %. Nejvíce se využívají služby jako rozvážka jídla (7 %) a služby poskytnuté přímo v zařízeních pečovatelské služby (8%).

Hlavním kritériem v jakých oblastech sociálních služeb se nestátní neziskové organizace realizují, je určitě forma financování, ale i specifčnost vybraných služeb sociální péče. Některé služby jsou specifické na zdravotní úkony a tato zařízení jsou pak financována jak ze zdravotních, tak ze sociálních zdrojů. Tato zařízení vyžadují často nákladné investice do technického vybavení, proto zde zastoupení NNO najdeme zřídka, někdy tato forma není zastoupena vůbec (viz ústavy pro TP občany s více vadami, ústavy pro SP dospělé občany, ústavy pro TP mládež, minimální zastoupení NNO je v ústavech pro mentálně postižené dospělé občany).

Pokud jsme zkoumali podíl právních forem na dotacích pro NNO, lze jednoznačně konstatovat, že **největší podíl na dotacích v sociálních službách mají občanská sdružení**, a to z úrovně státu a obce. V úrovni kraje dosahuje největšího podílu právní forma církevní a náboženské společnosti. Obecně prospěšné společnosti se pohybují ve všech zkoumaných úrovních (stát, kraj, obec) na čerpání dotací v průměru 10 – 14 % v podílu všech dotací pro NNO. **Z analýzy vyplývá, že podíl dotací pro NNO na celkových dotacích se pohybuje okolo 15 – 20 %. Nestátní neziskové organizace zřizují více než jednu čtvrtinu všech zařízení sociálních služeb. Kapacita těchto zařízení však představuje pouze 11 %.** Tato zařízení se především zabývají činnostmi pro specifické skupiny obyvatel (uprchlíky, nezaopatřené matky s dětmi, osoby bez příštěší apod.).

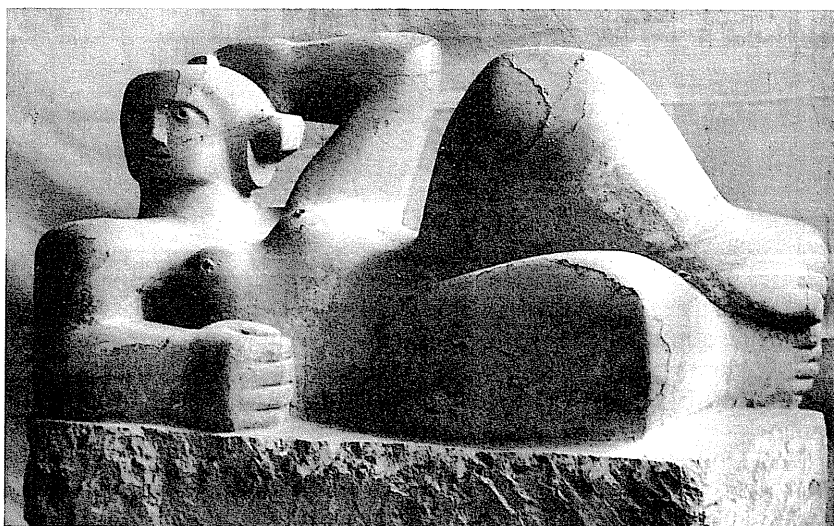
Rok 2007 je pro většinu NNO poskytujících sociální služby přelomový z hlediska udržení svého financování – dotace na občana a službu jsou převedeny do příspěvku o péči a klient si službu nakupuje sám. Spousta klientů bude tento nový způsob financování řešit samozásobitelským způsobem – ať už rodinnou nebo sousedskou výpomocí. Potom to znamená pro NNO hledat zvýšení finanční možnosti v jiných alternativách (dotace od obce, kraje, státu, Evropský sociální fond, dárci).

Kultura a umění**Vitalismus v sochařství
(biomorfní a vitalistická plastika)**

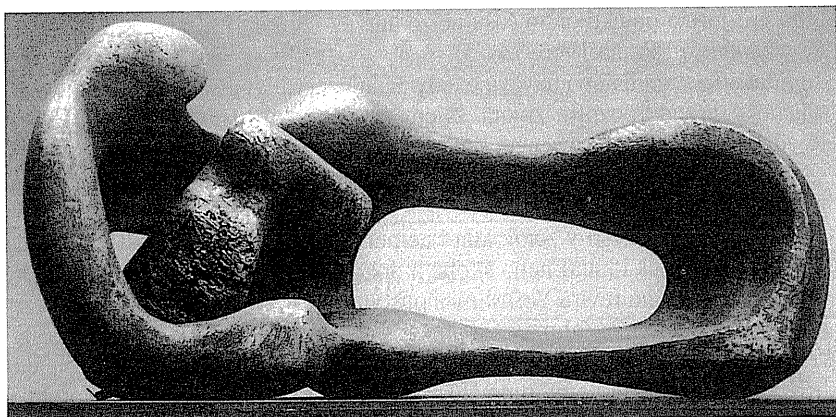
JAROSLAV SEDLÁŘ

Moderní umění měnilo od základů jak pohled na svět a na člověka, tak i metody práce a materiál a hledalo nové formy, významy i smysl své existence. Vedle racionální konstrukce kubistů a konstruktivistů se v moderním sochařství objevila nová tendence, kterou označujeme výrazy biomorfismus a vitalismus.

Bernd Löbach v nejobecnější rovině definuje „biomorfismus jako orientaci na přírodu. Každý její přívrženec usiluje o to dosáhnout harmonie mezi přírodou a kulturou.“ Tato tendence se vyhnula jak dadaismu, tak i automatismu a verismu a na freudovském podvědomí postavenému surrealismu. Nelze ji ovšem přiřadit ani k novému klasicismu. Příznačné je, že běží mezi dvěma základními směry v moderním umění, a to mezi racionálně formovým a expresivním, a že se objevila ve vývoji moderního umění poměrně pozdě. Teprve v roce 1936 totiž použil pojem umělecký kritik Alfred Hamilton Barr. Bylo to v době, kdy sochař Hans Arp opustil dadaismus, Alberto Giacometti surrealismus a kdy začal krystalizovat v sochařství dosud neobvyklý styl Henryho Moora. Pojem biomorfní postupně splynul s pojmem vitalistický a stal se jednou stránkou téže mince. Vitalismus měl také delší tradici. Jeho počátky se obvykle vztahují k Platonovu učení o duši nebo k Aristotelově nauce o entelechií a dále k Plotinovi. Přesněji byl propracován v 17. a 18. stol. v reakci na mechanický materialismus, teoretické střety mechanického a vitalistického pojetí životních procesů však vypukly opět na konci 19. a na začátku 20. století. Tehdy začal francouzský filozof Henri Bergson odlišovat poznání intuitivní od rozumového a v díle *L'Evolution créatrice* (Tvořivý vývoj, 1907) vyhlásil za základ veškerého dění *élan vital* (životní vzlet, rozmach, nadšení), tvořivou hybnou sílu. Ve vývoji duševního života odlišil dvě formy nebo dva typy: instinkt a inteligenci (rozum). Rozum (intelligence) poznává hmotnou realitu, a to z praktických důvodů. V prostorových vztazích hledá řadu jednotlivých momentů. Naopak instinkt a intuice poznávají věci bezprostředně, člověk předmět poznání prožívá, je to sebeuvědoměný instinkt, který nazírá podstatu dění jako souvislý, plynulý proud, jako trvání (*durée*), jež mu splývá se subjektivním prožíváním času. Hmota, fyzický čas a prostor jsou jen jejich vnějšími mechanickými projevy. Život a trvání postihuje toliko intuice, zatímco intelekt, který Bergson ztotožňuje s metafyzickým myšlením, jen reprodukuje mrtvé předměty... Intuice je pravou metodou metafyziky, tvořivou činností, představuje tvořivý růst, psychický dynamismus, který je základem všeho dě-

Henry Moore, *Ležící figura*, 1929

ní i jsoucna a život chápe jako neustálý zápas ducha s hmotou, duch proniká hmotou. Bergson vyprovokoval evolucionistický proces a uměleckou tvořivost, síly růstu přírody a tvůrčí pud jako by vyrůstaly ze stejného základu. A byli to právě umělci, od futuristů až po Paula Kleea, kteří obdivovali a uctívali Bergsona jako největší autoritu své doby. Klee hovoří o tom, že místo stromu, potoka, říže zajímají nyní umělce spíše procesy růstu, proudění, rozkvétání, a vyslovuje zásadu: „Umění nemá zobrazovat viditelné, ale činit viditelným.“ A když roku 1917 vydal biolog d’Arcy Wentworth Thompson dvousvazkové dílo *On Growth and Form* (O růstu a formě), ve kterém dokazoval souvislosti mezi růstem a formou a odhaloval zákonitosti růstu, výstavby kostí, svalů, apod., ovládly jeho teorie ve třicátých letech Henryho Moora, který roku 1934 napsal: „Pro mě musí dílo mít nejprve jemu vlastní vitalitu. Nemíním tím reprodukci skutečné živosti, pohybu, tělesného chování, skákajících a tančících postav atd., nýbrž spíše to, že dílo může mít zadržovanou energii, intenzivní vlastní život, nezávislý na tom, co zobrazuje. Má-li takovou mocnou vitalitu, pak s ním nespojujeme pojem krásy. Krása ve smyslu pozdně řeckého umění nebo renesance není cílem mého sochařství. Mezi krásou výrazu a silou výrazu je rozdíl funkce. První usiluje o to líbit se smyslu, druhá má duchovní vitalitu, která mě silněji podněcuje a dotýká se mě více než ryzí smyslovost. Nejedná-li se v díle o reprodukci toho, co se jeví oku, tak to ještě není útěk před životem, nýbrž to může znamenat spíše hlubší proniknutí do skutečnosti... Výraz toho, co život vlastně je, podnět k větší intenzitě života.“ (Cit.: *Herbert Read, Modern Sculpture, 1964, str. 163*: Tento výklad je Moorův příspěvek do svazku s manifesty anglických malířů, sochařů a architektů, který jsem vydal v roce 1934.) Ještě názorněji ohlasy Thompsonových

Henry Moore, *Ležící matka s dítětem*, 1960-61

závěřů zaznívají v dalším Moorově prohlášení: „Nejhlouběji mě zajímá lidská figura, přitom jsem však odhalil zákonitosti formy a rytmu při studiu přírodních výtvorů jakými jsou křemeny, skály, kosti, stromy, rostliny.“ Podobně formuloval biomorfni směr Hans Arp: „My nechceme přírodu napodobovat... Chceme tvořit, jak tvoří rostliny své plody.“ Tak, jak Moore ztělesňuje vitalismus, tak ztělesňuje biomorfismus v oblasti plastiky Hans Arp. Jeho skulptury jsou metaforami pro tvůrčí akt analogický k přírodě. Usiluje o čistou plastickou formu, kterou chce vyjádřit podstatu růstu, kterou se snaží vyjádřit podobstvím evoluční hierarchie od minerálů přes flóru, plody, faunu až k člověku. Cílem tohoto úsilí ovšem je dokázat, že vše v přírodě řídí stejné síly.

Vitalistický proud skulptury se plně rozvinul u obou jmenovaných sochařů, i když už v době, kdy Thompson publikoval svou knihu. Biologie upouští od teorií a snaží se vyhledávat zákony a rozdíly organických a anorganických systémů a zákony jejich výstavby, čímž dospívá ke kritice vitalismu. Bertalanffy a Dotterweich rozvíjejí *teorii dynamické rovnováhy*. Například oproti krystalu, jehož identita se sebou samým záleží v identitě látky, ze které je vybudován, zůstává živá buňka zachována ve své identitě přes stálou látkovou výměnu. Tuto schopnost vysvětluje Plessner jako pozicinní charakter života: V tom, čím je, se usazuje tím způsobem, že ze sebe asimilací a látkovou výměnou vychází. Neživé těleso je proti tomu jen tam, kam dosahuje prostorově. Organické těleso je vždy nad sebou, přesahuje své prostorové ohraničení. Uexküllovo bádání o životním okolí naproti tomu ukazuje každý ze svého hlediska, korespondenci živého individua se svým prostředím, popřípadě na vyšším stupni se svým životním okolím, a otřásá předpokladem, že život je možno pojímat jako dění, které je sice determinováno neprostorovými činiteli, ale po své fyzikálně-chemické stránce se musí přece jen zásadně odehrávat v jednom absolutním prostoru a v jednom absolutním čase. Tento pojem objektiv-

ního prostoru a objektivního času nelze udržet. (Srovn. L. Landgrebe, *Filosofoie přítomnosti*, Praha 1966, 74-75).

Vitalistické sochařství navazuje tedy na konzervativnější směr biologie a vitalistický proud filozofie života. Nicméně anglický historik umění Herbert Read v tom viděl přímo genetický princip moderny, ve kterém se spojují přírodní formy s vitalistickou abstrakcí, a v Henry Moorovi spatřoval jednoho z největších sochařů 20. století.

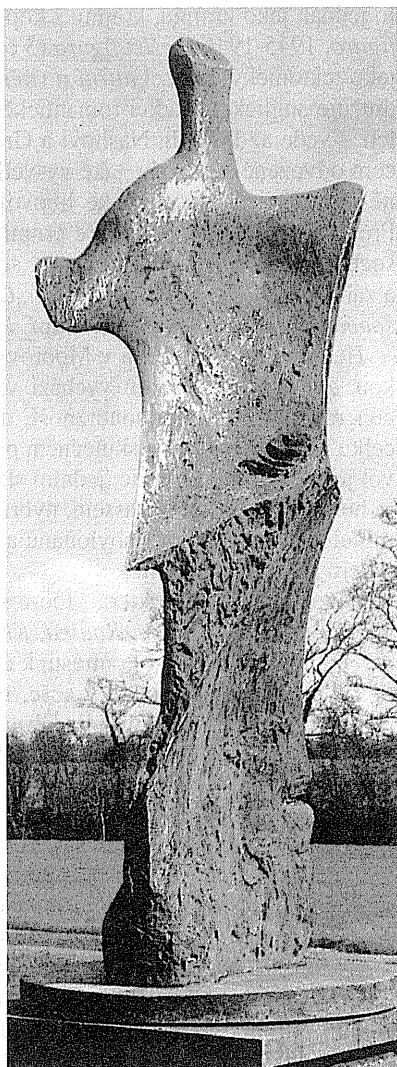
Henry Moor vyrostl v zemi, která neměla téměř žádnou sochařskou tradici ani velká umělecká hnutí nebo školy, a dokonce ani to, že vyrostl v hornické rodině a v uhelném revíru Yorkshire s pustými vřesovišti, nemělo na rozvoj jeho umění žádný vliv. Zajímavé je pouze snad to, že odtud vyšli i další sochaři, totiž Barbara Hepworthová a Kenneth Armitage. Anglie navíc stála v té době zcela na okraji moderního umění a jedině, co tam mohl Moore získat, byla úcta k pracovnímu materiálu, jak ji pěstovali sochaři Gill, Epstein a Dobson. Moore skutečně během celé své kariéry velmi ctil materiál, zase ovšem spíše v technickém ohledu, zatímco rozhodující tvarosloví, které ho ihned zařadilo do moderního evropského umění, našel v archaickém umění přírodních národů, zejména prekolumbijských. Když poznal kontinentální dějiny umění, inspiroval se také dílem zakladatele renesančního malířství Masaccia a dílem vrcholného sochařského umění Michelangela. Nemohl obejít samozřejmě Constantina Brancusiho, kterého si velmi vážil, Alexandra Archipenka, ani Pabla Picassa. Byly to především Picassovy masívní plastiky vytvářené v nově zakoupeném château de Boisgeloup severně od Paříže. Picasso zde vedle ohýbaných drátěných konstrukcí v roce 1928 současně modeloval *Návrh na pomník*. Jak píše Herbert Read: „Existuje jen pár figur od Henryho Moora, které by snad mohly být v přímé souvislosti s Picassovým *Návrhem na pomník* – například *Kompozice* z modrého Horntonského kamene z roku 1931. Moore se však vůbec vyvíjel, i když v obecných uměleckých intencích Picassovi příbuzných, nezávisle na něm. Ve stejném roce, ve kterém Španěl vytvořil *Návrh na pomník* (1928), byl Henry Moore uchvácen staromexickou plastikou v Britském muzeu. Rozhodující byl tento nevyčerpatelný pramen, k tomu podněty z africké a románské plastiky, poznání Brancusiho a Archipenka. Picasso mohl Moora ovlivnit snad i potom, ale to spíše svými obrazy nežli plastikami, a od roku 1929 (tehdy vznikla *Ležící*, dnes v Leeds City Art Gallery) byl Moore již dosti silný, aby nastoupil vlastní cestu, jak ji popsal ve svém příspěvku z roku 1934.“

Moorovo dílo je zajímavé jak z technického, tak ze stylistického hlediska. Zpočátku zcela v duchu vývoje sochařství 20. století upřednostňoval techniku přímého vysekávání, a to až do vypuknutí druhé světové války v roce 1939, s výjimkou několika terakot, soch v kameni a ve dřevě a několika málo kusů vysekávaných do litého betonu. Vysekávané objekty se objevují i v letech 1939 a 1945, ale Moore začíná více modelovat a pracovat s terakotou. Od roku 1945 převládají bronzy používané jako modely, z nichž jsou významné *Vnitřní a vnější formy*, několikrát přepracované, nejprve v menších modelech,

až nakonec dosáhly velikosti 2,61 m, a to z jilmového dřeva (dnes v Albright-Knox Art Gallery, Buffalo, USA). Stejně tomu bylo s prolamovaným zábradlím pro budovu *Time-Life-Building* v Londýně (1952), nejprve čtyři sádrové modely, potom bronzový model a nakonec do portlandského kamene vytesaná poprseň. Bronz využíval ovšem i jako definitivní materiál.

Moorovu tvorbu nelze periodizovat jednoduše, protože se stále vrací k základním tématům, která se dále opakují, eventuálně rozvíjejí. Kolem roku 1930 měl už všechna důležitá témata připravená, takže stylistické varianty se překvapivě málo proměňovaly. Rozdíly nacházíme spíše v rozdílném pojednání povrchu než v pojednání masy nebo v důrazu provedení než v rytmu. Zůstaly zachovány mohutné plastické hodnoty, především objemy a napětí ploch. Ke konci se objevila jako novota především vrapovaná kůže na styku kostí a masa. Vyplýne to ze srovnání *Kompozice z Cumberlandského alabastru* (1931) a *Ležící matky s dítětem* (bronz, 1960, 1961) nebo *Ležící figury* (1929-30) s blokem monumentální *Ležící figury* ze tří částí (1961-63). Mohly by se odlišovat ještě použitým materiálem, velikostmi a provedením, přesto jsou to tytéž formy, tytéž náměty. Prohlubuje se v nich však animistická životnost, která oduševňuje nejen organické bytosti, především lidskou figuru, ale také neorganické věci, pokud dostávají svůj tvar

narůstáním (krystaly) nebo přírodními silami (erozí skal větrem nebo vlnami). Ústředním Moorovým tématem byl člověk, především *Ležící figura*, kterou zobrazoval stále znovu v nejrozmanitějších situacích a polohách. Téměř realistická vyobrazení střídá skeletovými abstrakcemi; podle zamýšleného účinku pracuje pak ve dřevě, kameni nebo v kovu. V početných interpretacích lidského těla můžeme rozeznat od roku 1930 dvě hlavní tendence: Moore pojímá tě-

Henry Moore, *Stojící figura*, 1961

lo jednak jako krajinu, krajinu s kopci a údolími, skalami a jeskyněmi, *Ležící figura*, 1945-1946, *Ležící figura* (3 části), 1961-1962, a pak jako architekturu, jako tektonický útvar, *Vnitřní a vnější formy*, 1953-1954. V tom smyslu prodlužuje anglickou tradici romantické krajinomalby, která – vzniklá v 18. století – vede až k Paulu Nashovi a Grahamu Sutherlandovi. Toto pojetí, umělcem odvozené z přírody, také vysvětluje, proč chtěl vidět své výtvořky ve volné přírodě, „raději v nějaké libovolné přírodě než v nejkrásnější budově“. Projevuje se to tak, že Moore promítá do *Ležící figury* vícehledovost a do sochy prolamuje vyduťte prostory, sochy se zvedají a klesají v rytmu kopců a zářezů údolí. Moore o tom říká: „*Chtěl bych v podobě lidské figury vyjádřit současně mimolidský rozměr, např. krajinu.*“

Herbert Read shledává v Moorových sochách dvě síly, vitální a mytickou. Z vitálních proniců vychází všechno, co Hans Arp označoval slovem *concrétion* – formální soudržnost, dynamický rytmus, realizace uzavřeného celku výtvarné masy ve skutečném prostoru. Z mytického vychází tajuplný život jeho figur a kompozic, jedním slovem jejich *magie*. A to je ta kvalita, která ho spojuje nejen s Picassem, nýbrž také s magií a rituály vázanými uměním minulosti – s uměním Babyloňanů a Sumerů, Egypťanů a Egejských, Mexika a Peru, Afriky a Oceánie.

Důležitými tématy, která Moore stále znovu zobrazoval, jsou vedle *Ležící* především *Matka a dítě*, *Rodina*, *Král a královna*, *Stojící figura*, *Válečník se štítem*, lidská postava v kontrastu k určitému orámování (zdi, zábradlí, houpací židle) a konečně socha v soše, např. *Přilba z kovu* (1951) nebo *Vnitřní a vnější formy* (1953 až 1954), *Glenkilnský kříž*, který vyznačuje sochařský řád, ale forma zůstává nepravidelná – samotný kříž je stočen do sebe a blíží se lidské postavě, sokl a dřív jsou deformovány. U takových prokazatelných monumentů však nesmíme řád zaměňovat za pravidelnost nebo symetrii; existuje řád, který vychází z rovnováhy nebo ze smysluplného aranžmá nepravidelných prvků. Všeobecně se dnes ukazuje také v jiných uměních, např. v poezii nebo v hudbě, projevuje se záliba v principu neurčitosti, ve formách spíše dynamického než statického charakteru. Kromě těchto figurativních soch Moore vytvořil ještě řadu bezpředmětných plastik.

Druhým nejvýznamnějším představitelem vitalismu (biomorfismu) v moderním sochařství byl ve Štrasburku narozený Hans (Jean) Arp, někdejší přívrženec dadaismu, surrealismu a abstraktního elementarismu. Poté, co se oženil roku 1922 se Sophií Täuberovou a odešel s ní v roce 1926 do Meudonu v jižní Francii, postupně opustil dadaismus i surrealismus a mondrianovský elementarismus a od roku 1929 se obracel stále více a více od reliéfů k volné soše. Z počátečních skupinových kompozic (sklenice, zvonky apod.), *Amfora*, 1931, které tematicky odpovídají reliéfům a grafikám, vznikají stále dojemnější velkorysé organické sestavy, které prozrazují také nový světonázorový postoj, *Jeden velký a dva malí*, 1931, *Ženské torzo*, 1953 (podle sádrového modelu z roku 1930), *Konfigurace* (Tři formy přesunuté na jednu velkou, 1932). Tyto kompozice nebyly již postaveny na roztržce mezi člověkem a přírodou,

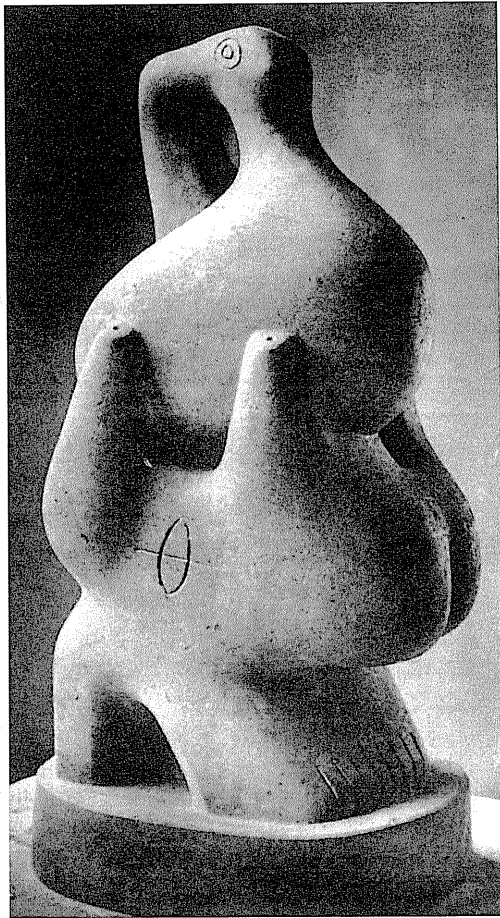
nýbrž na bezpodmínečném splnutí s ní. Vtipná a groteskní nota, která byla přítomná v jeho dadaistickém díle, již nedominovala. Nahradil ji silný pud k obdivu síly a velkoleposti přírody a života.

Arp nazývá své oblé skulptury konkretizacemi, ty chtěl „umístit na prostých místech, v lesích, horách, v přírodě“. Svá torza, připomínající pulzující organickou formu, označoval od roku 1934 pojmem „lidské konkretizace“. Pojem *Concretion humaine* se vynořuje stále znovu a má, jak Arp napsal ve svých vzpomínkách *Unsern täglichen Traum* (1955): „vzvat síly, které tak jak spojují zemi a hvězdy, mají spojit masy kameňů, rostlin, zvířat, lidí. *Concretion* je něco, co roste...“

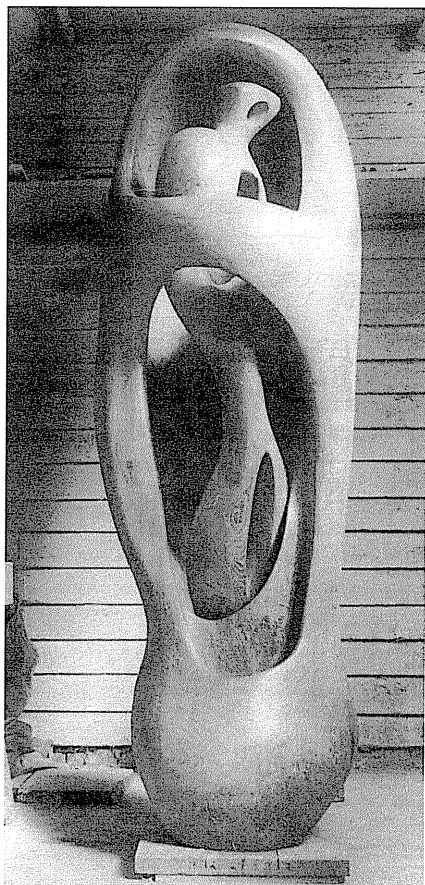
Objemovost jeho plastik, která se projevuje často v překvapivých sestavách nebo i v pohádkových podobách, *Buste de Lutin*, *Petit Sphinx*, *Tête sur Griffes* apod., jej stále vede k tvůrčí

činnosti, k jasným a zářícím sochám z mramoru, které vyrůstají z mediteránní tradice. Anorganický kámen nebo hladký bronz jsou ožívovány zevnitř, kůže pulzuje jako membrána, která je pohybována silami, mízou a rytmy, pružně vypjatá, zaokrouhleně vyčnívající. Nyní hraje svou úlohu v rytmu sochy také podstavec (sokl). V sochách byl vyjádřen růst.

Tak, jak se Arp cítil být domovem v klasické jižní Francii a v děsu prožíval své poslední Arkadie společně se Sophií Täuberovou uprostřed válečné vířavy (1941-1942), tak ho později přitahovalo archaické Řecko. Jeho mimořádnému zájmu se těšila předsokratovská přírodní filozofie a archaická plastika. Vezmeme-li v úvahu z tohoto hlediska různé mediteránní plastické skupiny a jednotlivé skulptury, *Cypriana* (1951), *List* (1941), *Orfický sen* (1941), *Idol*

Henry Moore, *Kompozice*, 1931

Henry Moore, *Vnitřní a vnější formy*,
1953-54

(1950), pak cítíme jejich rozvážlivou jasnost a vnitřní důstojnost, která vyzařuje z jejich poslední prostoty. Arp směřuje v mnoha svých pozdějších dílech, ve volných skulpturách právě tak jako v reliéfech, od masivu k otevřené formě, aby je v objemech a vzdušném prostoru aktivoval a resumoval (*Hvězda* 1939, *Ptolemaios* 1953). Zejména v soše *Ptolemaios* přešel k otevřené formě. Prolomil její masu, aby obklopil prázdný prostor skořepinou, a vyjádřil tak úctu řeckým filozofům a jejich učení o zákönitostech kosmu. Poslední dílo se konečně rozvíjí, paralelně k přírodě, jako obměny a syntézy toho, co kdysi zvolil jako praformu – *Symetrický triptychon*, 1950, *Hlava hvězdy*, 1964. Arpovo dílo se spojuje v mnoha bodech s dílem Moorovým, především ve využívání organických forem. Ve čtyřicátých a padesátých letech se dá vystopovat dokonce vzájemné ovlivňování. Sem patří rovněž kovové reliéfy pro *Univerzitu v Caracasu* (1956), které se vznášejí před zdí jako východní písemné znaky, které ozřejmují toto plastické pojednání, zatímco roku 1950 vzniklé vybavení *Graduate*

Center na Harvardské univerzitě horizontálně člení stěny kompaktními prvky a dynamicky oživují plochy.

Třetí představitelkou vitalistické plastiky je Barbara Hepworthová. Už proto, že pocházela ze stejné oblasti, navštěvovala stejnou školu a přijímala tytéž vlivy jako Moore, je přirozené hledat mezi jejími díly a tvorbou Henryho Moora shody. Dlouhou dobu, a to od počátku, zejména však od roku 1930 probíhal jejich umělecký vývoj paralelně, *Skulptura s profilem*, 1932. Podobně jeden jako druhý usilovali o oživení kompaktní masu materiálu performacemi a dutými formami, *Prolomená forma*, 1931, 1962. Lze ovšem podotknout, že Barbara Hepworthová tento problém řešila odvážněji, nepoužívala ale tak často jako Moore protikladné formy. U ní lze rovněž určitěji rozpoznat vlivy díla Brancusiho, Mondriana a Arpa, ovšem i např. Waltera Gropia, Naum Gaba

a Moholy-Nagye, a to z doby, kdy pobývali před druhou světovou válkou v Anglii. Na rozdíl od Moora je také hlavní část jejího díla úplně abstraktní; od roku 1934 se v jejím díle objevilo téma lidské postavy jen velmi sporadicky.

V letech 1934-1939 sledovala především vztahy a vzájemné působení geometrických forem, *Tři formy*, 1935, *Jednoduchá forma*, 1937, *Dvě formy*, 1937. V roce 1939 přesídlila do Saint Ives in Cornwall; nové okolí propůjčilo jejímu umění nový švih a tak mezi lety 1943 a 1947 vzniklo několik lyrických děl otevřených dutých forem s napnutými dráty (podobně jako u Moora), většinou ve dřevě nebo také s vyhloubeninami pomalovanými jasnými barvami, *Pelagos*, 1946. Později se nachází opět několik narážek na lidskou figuru, ale také tyto práce, i když jsou někdy na hranicích mezi abstrakcí a předmětností, nemohou být označeny jako figurální. Roku 1951 vznikla skupina monolitických figur velké hustoty. V nejmladší době se však umělkyně vrátila zpět k méně kompaktním abstraktním formám, *Forma z jednoho kusu* (Památník), 1961-1962, a vytvořila především v kovu řadu velkoformátových kompozic.

Barbara Hepworthová ovládla mistrovsky techniku a zpracovávaný materiál. Uměla harmonicky uspořádat plochy a objemy, povrch dokázala utvářet se vzácnou perfektností z nejjednodušších forem vyvážených konstrukcí. Její nejlepší práce jsou nadčasově dokonalé. Měla nepopíratelný vliv na mladou sochařskou generaci.

Přitažlivost vitalismu mezi umělci byla dána nepochybně i tím, že umění mělo vždy vztah k přírodě, k organickým formám. Už Constantin Brancusi využíval ve svých skulpturách formu vejce, konstruktivista Vladimír Tatlin sestrojil nefunkční letadlo nazvané Letatlin podle křídla ptáka, surrealista Yves Tanguy vytváří fantastické, oblázkům podobné útvary roztroušené po virtuálních plázech. Od třicátých let se snahy o organický projev vehementně rozši-

Otto Freundlich,
Architektonická skulptura, 1934-35

řují. V Anglii Reg Butler už svými prvními pracemi jasně dokládá, že vychází z architektury. Jsou to především z kujného železa tepané kovářské struktury veliké vitality, současně trojrozměrné arabesky, které dovolují myslet na Paula Nashe a Grahama Sutherlanda. Potom vytvořil sérii hmyzích nestvůr, které jsou opět obdařeny mimořádně vitální silou. Vytvářel i plastiky z jiných materiálů, jak dokládá *Studie k velké věži*, 1963.

V Německu otevírá Karl Hartung pod vlivem Brancusiho a Arpa své abstraktní a vitalismu blízké skulptury. Hartung, který během třetí říše pracoval v ústraní, mohl ihned po roce 1945 vystoupit s dílem, které svědčilo o nové výrazovosti a mnohovrstevnatosti, tehdy v Německu ještě neobvyklé. Byl zde první, který po druhé světové válce vystoupil s abstraktní plastikou. Vedle geometricky jednoduchých výtvorů, v nichž se tvrdě setkávaly konkávní a konvexní formy, tvořil ovšem i metodicky promyšlenou figurativní abstrakci, která se přidržovala lidské postavy ve zhuštěné formě. V soše *Kytarista*, 1945, dozívají ještě ohlasy kubismu, i když v masivně zobrazené postavě cítíme jen vzdálený vzor. Už v dalších plastikách, *Situace*, 1946, *Organické formy I a Organické formy II*, obě 1947, a v díle nazvaném *Kulovitá forma*, 1948, se Hartung rozhodl pro plastiku bez vzpomínky na předmět. Lze v nich nalézt ohlasy jak díla Brancusiho, tak díla Arpova a zálibu pro krásu materiálu, ať mramoru, žuly, vyhlazovaného dřeva nebo leštěného bronzu. Také Otto Freundlich patří v Německu k prvním přívržencům vitalismu. Oba, Hartung i Freundlich, se zde stávají silnými oporami biomorfních tendencí. Otto Freundlich ukazuje celé rozpětí biomorfní polarity – růst kontra konstrukce. Byl osamělcem mezi abstrakcí, architektonikou a minerálovou analogií. Jeho hlavní dílo *Aufstieg* (Vzestup, 1929, sbírka Ludwig, Kolín nad Rýnem) je modelem „společenského procesu jako sjednocení samostatných jednotlivých forem v živoucí společitost“. S biomorfní skulpturou ji nespojují pouze skalní, jakoby od vody ohlazené jednotlivé části s plošně jakoby špachtli nanášené chomáčky hlíny, které destilují dopadající světlo. Biomorfně působí především cirkulující energie, která probíhá všemi částmi, překonává a spojuje se do jednotící struktury. Z Francie sem můžeme zahrnout Henri Etienne-Martina, s jeho čistými formacemi imaginárních obytných labyrintů (*Demeures*) chtonického původu architektury, nebo v Buenos Aires narozenou Alicii Panalbu, která hněte z hlíny exoticky vábivé erotické symboly.

V české plastice 20. století příklon k organickému tvaru zaznamenáváme v díle sochařky Hany Wichterlové, která v úsilí o syntetický tvar vytvořila jednu z nejzávažnějších soch českého sochařství meziválečného období, *Pupen*, 1932, a v tzv. druhém uměleckém období abstraktní plastiky *Pecka*, 1964, *Lusk*, 1967-1968, *Jádro*, 1977, které vždy čerpaly své náměty z přírodního prostředí. Obdiv k Moorovu dílu projevil také Sylva Lacinová a Jiří Marek; ten vytvořil před polikliniku v Blansku proděravělou abstraktní plastiku nazvanou *Buňka*. Kruhovým otvorem v plochém bloku kamene připomene ovšem i Barbaru Hepworthovou.

Aktuality v právu**Korunní svědek**

PETR KOLMAN

Odborný tým dnešního ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila připravuje, dle mého soudu, velice zajímavou a důležitou změnu v trestním právu (přesněji v trestním zákoníku), totiž zavedení institutu korunního svědka, který česká a moravská akademická veřejnost může zatím znát jenom ze zahraničních detektivek či (zejména v případě studentů) z počítačových her. Protože je naše rubrika zaměřena na **aktuality v právu**, dovoluji si velice stručně na tento nový institut čtenáře – neprávnický upozornit.

Pachatel, jenž zásadně pomůže naší policii při vyšetřování trestného činu a následně bude před soudem relevantně svědčit proti svým dřívějším „partákům“, dočká se mírnějšího trestu. Tedy alespoň podle Pospíšilova návrhu, který by měl doputovat v nejbližších týdnech do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

Naše republika by se zavedením institutu korunního svědka nestala nějakou bílou či černou trestněprávní vránou (záleží na úhlu pohledu). Korunní svědky v současné době využívá totiž několik evropských států (např. Polsko, Německo a Francie). Z pohledu komparace pokládám za důležité zmínit, že jej používá i země s právním řádem nám nejbližším, tedy Slovenská republika.

Důležité je poznamenat, že k „použití“ korunního svědka by policie mohla sáhnout pouze u mimořádně závažných trestných činů. Těmi jsou například vraždy prováděné organizovanými skupinami, terorismus, nelegální prodej zbraní a střeliva či drogový byznys. S využitím tohoto svědka se počítá, stejně jako v jiných zemích, i v boji s morem dnešního právního státu, tedy v nekončícím zápase s *korupcí*.

Zmíněná slovenská policie a justice institutu korunního svědka využila např. k usvědčení a odsouzení takřka legendární skupiny „kyselinářů“, tedy daňových podvodníků a vrahů, jež svoje oběti rozpouštěli v kyselině sírové (H_2SO_4). Příklad je historicky první trestní věcí na Slovensku, kdy byly žalovány vraždy bez existence obětí. U zmíněných důležitých kauz by tedy korunní svědci pomohli především tam, kde je nedostatek důkazů.

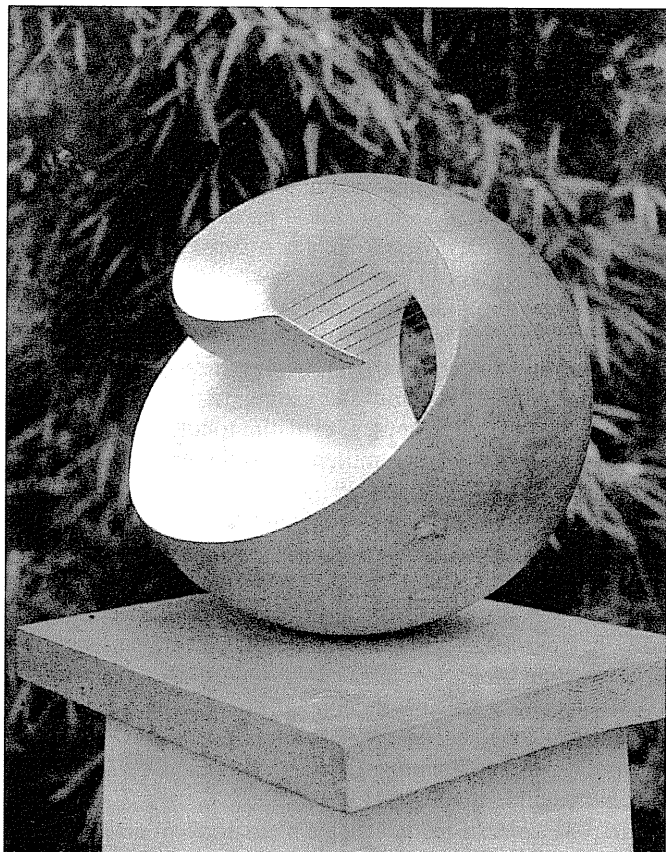
Nutno ovšem zdůraznit, že návrh jednoho z nejmladších evropských ministrů spravedlnosti v sobě neobsahuje naprostou beztrestnost pro morálně procitnůvší darebáky, jako je tomu například u vybraných závažných případů ve francouzském trestním právu.

Čeští, moravští a slezští jedinci (popř. u nás souzení cizinci), kteří se rozhodnou mluvit proti svým spolupachatelům, by se nedočkali úplného osvobození, nicméně příslušný soudní senát by vzal v potaz, že spolupracovali s policií, takže by jim mohl uložit výrazně menší tresty. Podle citovaného návrhu

by soudce mohl snížit trest i pod hranici, kterou u konkrétních trestných činů stanovuje současný trestní zákon.

Právní filozof Gustav Radbruch výstižně popsal zásadní hodnotový spor v moderním právu: Právo má – zjednodušeně řečeno – tři cíle: právní jistotu, spravedlnost a efektivitu. A nikdy těchto tří vznešených cílů nelze bohužel dosáhnout v plné míře zároveň. Soudím, že zavedení institutu korunního svědka částečně oslabuje prvek spravedlnosti (pachatel nedostává takový trest, jaký by si spravedlivě zasloužil), avšak významně napomáhá k vyšší efektivitě práva. A přiznejme si, že efektivitou v posledních letech naše – nejen trestní – právo zrovna nehýří.

Podtrženo a sečteno: Zavedení institutu *korunního* svědka do našeho práva vítám, a kdybych byl hlavou *korunovanou*, demokraticky zvolenou (tedy poslancem či senátorem), tak bych hlasoval PRO.

Barbara Hepworth, *Pelagos*, 1946

Významné osobnosti naší univerzity

Prof. JUDr. Bohumil Baxa

Heydrichiáda před 65 lety ukončila život jedné z nejvýznamnějších osobností Masarykovy univerzity meziválečného období prof. JUDr. Bohumilu Baxovi, dvojnásobnému děkanovi Právnické fakulty (1923-1924 a 1933 – 1934) a rektorovi Masarykovy univerzity v letech 1931 – 1932. Tento vynikající pedagog, vědec a upřímný vlastenec v tragických dnech heydrichiády 5. 6. 1942 byl nacistickými Standerichy odsouzen k trestu smrti a téhož dne v Praze popraven. Zanechal po sobě dílo, které dodnes inspiruje právní teoretiky a historiky.

Bohumil Baxa se narodil 27. června 1874 v Sedlčanech. Středněškolské vzdělání získal na akademickém gymnáziu v Praze, kde poté v letech 1892 – 1897 studoval na Právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. Už tehdy se začal zajímat o právní historii, nicméně v prvních letech po absolvování vysoké školy působil v soudní praxi a stal se okresním soudcem v Praze. Krátce navštěvoval univerzity ve Vídni a Heidelbergu a v roce 1905 získal na pražské filozofické fakultě doktorát, v němž spatřoval nezbytný předpoklad pro právně-historické bádání. Již v tomto období zahájil i svoji publikační činnost. Vedle příspěvků do denního tisku zejména mladočeské strany, jež byl členem, začal pravidelně publikovat i odborné články (např. v Časopisu Muzea království českého). Brzy však veřejnosti předložil i větší práce. Z nich připomeneme zejména K dějinám veřejného práva v zemích koruny České (1906) a Inkolát a indigenát v zemích koruny České od roku 1749 – 1848 (1908).

V roce 1909 se habilitoval na pražské právnické fakultě pro říšské dějiny rakouské a o pět let později ještě pro všeobecné a rakouské právo státní. V té době působil jako suplent na české technice v Praze, kde přednášel veřejné právo. Jak je tedy patrné, byly jeho odborné zájmy mnohostranné a vedle právní historie jej vždy přitahovala i politika, jejíž některé problémy se pokoušel teoreticky řešit v letech před I. světovou válkou. Patří sem zejména jeho práce Parlamentarismus (1913),

kteřá však zůstala pouze u prvního dílu, kdežto zbylé části vydané po válce představují jen torzo.

Nová kapitola v jeho vědeckém i osobním životě se začala psát v roce 1919, kdy byla v Brně zřízena druhá česká univerzita, na jejíž právnické fakultě byl jmenován jako řádný profesor dějin českého práva. Toto období patřilo nepochybně k neplodnějším v Baxově životě z hlediska vědeckého, pedagogického i veřejného působení.

V oblasti svého odborného zájmu věnoval samozřejmě pozornost historickoprávnímu zkoumání, kde vydal mezi jinými Dějiny práva na území republiky československé (Brno 1935) a Dějiny veřejného práva ve střední Evropě do roku 1848 (Brno 1926 a 1932). Postupně ho však stále více přitahovalo právo ústavní, resp. teoretické problémy politiky. Z jeho opravdu bohaté publikační činnosti si připomeneme alespoň Ústavní listinu republiky československé a vliv cizích ústav (Sborník věd právních a státních, 1921), Vývoj a dnešní soustava myšlenky zastupitelské ve sborech zákonodárných (Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy univerzity, 1922), Vzájemný poměr obou sněmoven při soustavě dvoukomorové (Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy univerzity, 1930), Volební řády italské po světové válce (Sborník věd právních a státních, 1925), Parlament a parlamentarismus (Praha 1924), Zákon o župním zřízení a jeho nedostatky (Praha 1922). Mimo to se účastnil na zpracování jednoho z nejvýznamnějších právnických děl první republiky, totiž na Slovníku veřejného práva československého, pro který připravil heslo ministr (sv. II, Brno 1932). Četné populárně koncipované články uveřejňoval ve vlivných časopisech, jako byl Parlament a Moderní stát, a také v denním tisku.

Pedagogické působení B. Baxy se neomezovalo pouze na Brno. Od roku 1923 přednášel i na Vysoké škole obchodní v Praze a v roce 1928 začal působit též na Svobodné škole politických nauk. Baxovy přednášky hodnotili studenti jako věcné, jasné a přehledné.

Jeho odborné kvality byly oceněny členstvím v řadě učených a vědeckých institucí,

mezi nimi pařížskými Institut international d'histoire constitutionnelle, Société de législation a Comité exécutif de Coopération Européene, jehož byl místopředsedou. V Československé společnosti pro studium národnostních otázek a Královské české společnosti nauk byl dopisujícím členem.

Rozsáhlé bylo Baxovo působení v oblasti politického a veřejného života. Po vzniku samostatné republiky působil jako expert Revolučního národního shromáždění pro parlamentní jednací řády. Národně demokratickou stranu zastupoval v letech 1925 – 1929 v Senátu, kde zastával funkci místopředsedy výborů imunitního a ústavněprávního. V roce 1932 ho Masarykova univerzita delegovala do Národní rady Československé. Byl předsedou čsl. sekce Meziparlamentní unie Společnosti národů.

Mnichovský diktát, fašizující se druhá republika a konečně okupace a vznik potupného protektorátu pro B. Baxu jako zapřísáhlého demokrata znamenaly ohromný ořes. Nečinnost nebyla typickou vlastností Baxy, a tak se i v těchto těžkých chvílích zapojil do práce. Jako člen odboje však nezůstal bez pozornosti gestapa, byl zatčen a okamžitě popraven.

Jeho zásluhy z odbojové činnosti byly oceněny udělením Československého válečného kříže 1939 in memoriam, které převzal rektor Masarykovy univerzity na slavnostním shromáždění konaném v Brně 8. května 1946 na náměstí Svobody.

K. SCHELLE

Prof. JUDr. Jaroslav Kallab

Trestnímu právu se vědecky i pedagogicky v minulosti věnovala řada významných odborníků. Málo z nich však po sobě zanechalo takový věhlas jako brněnský profesor Jaroslav Kallab.

Jeho životní dráha se datuje do let 1879 – 1942, jeho vědecky nejpłodnějším obdobím byla meziválečná léta.

Narodil se v Novém Městě na Moravě, gymnaziální léta však strávil v Brně, kde v roce 1898 úspěšně maturoval. Právnícké vzdělá-

ní získal postupně ve Vídni a v Praze. Doktorem práv se stal v roce 1903. V následujících letech se snažil skloubit právní praxi s právní teorií. Působil nejen jako soudce, ale zejména dále studoval na univerzitách v Berlíně a na Sorboně. Z tehdejších osobností vědeckého světa ho nejvíce ovlivnili profesori Franz von Liszt a prof. Garcon. Jeho dalším životním mezníkem byl rok 1908, kdy se v Praze habilitoval v oboru trestního práva a trestního řízení habilitačním spisem *Základy nauky o způsobilosti býti stranou a o příslušnosti soudů v trestním řízení rakouském*. Brzy potom (v roce 1911) publikoval jednu ze svých nejvýznamnějších prací *O skutkové podstatě a konkurenci trestných činů*.

Jeho hlavním pedagogickým a vědeckým působiště se však po vzniku Masarykovy univerzity stalo Brno. Zde se hned v roce 1919 stal řádným profesorem, a to nejen v oboru trestního práva, ale i právní filozofie, ta totiž byla druhou oblastí jeho vědeckého a pedagogického zájmu. Z toho je vidět, že rozsah jeho vědecké a pedagogické činnosti byl značný.

Kallabovu literární činnost můžeme rozdělit do několika směrů: trestní právo, mezinárodní právo a právní filozofii.

Dominantní oblastí jeho zájmu bylo samozřejmě právo trestní, a to jak hmotné, tak procesní. Z tohoto právního odvětví vydával komentáře i učebnice. Publikoval skvělé články v *Právníku*, v *Časopisu pro právní a státní vědu*, ve *Vědecké ročenke Právnícké fakulty Masarykovy univerzity*, Právníckých rozhledech a v řadě dalších periodik a sborníků.

Samostatnou oblastí jeho zájmu bylo trestní soudnictví nad mládeží. Této problematice se literárně věnoval už v období Rakousko-Uherska (viz např. *Právník* 1908), kdy reagoval na první legislativní pokus z roku 1907. Zejména však ve dvacátých letech vyvíjel velkou snahu o prosazení zvláštní právní úpravy postihující zločinnou mládež. Nejenže vydal několik podnětných studií (viz *Sborník věd právních a státních*, 1920; *Vědecká ročenka Právnícké fakulty Masarykovy univerzity*, 1929), ale zejména je mu připisováno autorství vládního návrhu zákona o trestním soudnictví nad mládeží předloženého Národnímu shromáždění v roce 1930.

Aktivně působil i v oblasti mezinárodního práva, a to nejen jako člen delegací na míro-

vých konferencích ve Versailles a Trianonu (především O mírových smlouvách – 1920, O Společnosti národů – 1922), ale zejména se intenzivně podílel na formování boje proti penězokazectví. Byl nejen členem mezinárodních komisí výsledkem jejichž práce byly první snahy o mezinárodní spolupráci v tomto směru, ale nezůstal pozadu ani jako teoretik (viz zejména jeho práce publikované v časopise *Zahraniční politika*, 1926, 1929).

Konečně to byla právní filozofie, které věnoval pozornost celý svůj aktivní život. Ještě před první světovou válkou publikoval své první pojednání o novodobých přirozenoprávních teoriích (1913). Řadu článků napsal za války, ale zejména za svého působení na Masarykově univerzitě. Vzniklo tak množství studií, v nichž formoval svůj vztah k ryzí nauce právní (k tomu viz zejména rozsáhlá diskuse s Františkem Weyrem v letech 1920 – 1936).

Byl členem autorských kolektivů *Slovníku veřejného práva československého* i *Ottova slovníku naučného nové doby*.

Prof. JUDr. Jaroslav Kallab byl samozřejmě též významným pedagogem. Jeho postavení v pedagogickém sboru Právnické fakulty Masarykovy univerzity bylo vyjádřeno zejména jeho trojnásobnou funkcí děkana této fakulty (1920 – 1921, 1929 – 1930, 1937 – 1938), ve školním roce 1927 – 1928 se stal i jedním z uznávaných rektorů brněnské univerzity. Dále byl řádným členem České akademie věd a umění a dopisujícím členem Královské české společnosti nauk. Řadu let byl ředitelem Ústavu kriminologického, který také v roce 1928 založil. Byl členem Institut International de philosophie du droit et de sociologie juridique, Filozofické jednoty Brno a Svazu zemských ústředí pro péči o o mládež (předseda 1930).

Za svoji bohatou vědeckou a pedagogickou činnost obdržel mj. Zlatý záslužný kříž a bronzovou pamětní medaili.

Po fašistické okupaci a uzavření českých vysokých škol těžce onemocněl a v roce 1942 zemřel. Zanechal po sobě dílo, které je stále inspirující.

K. SCHELLE

Prof. JUDr. Jan Vážný

Před 65 lety ve věku pouhých 51 let byl umučen v jednom z nejhorších koncentračních táborů Mauthausenu přední český romanista prof. JUDr. Jan Vážný.

Jan Vážný se narodil 1. ledna 1891 v Praze. Středoškolské vzdělání získal na pražském gymnáziu v Truhlářské ulici, kde v roce 1909 maturoval. V témže roce také zahájil studia na Právnické fakultě tehdejší Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Z existujících záznamů vyplývá, že studoval velmi úspěšně a již v této době se intenzivně začal zajímat o odborné studium římského práva u prof. Heyrovského. Na to, aby se mu mohl plně věnovat si však musel ještě pár let počkat. Studium zakončil doktorskou promocí 12. prosince 1914 a vzhledem k tomu, že byl nevoják, nenarukoval. Na místo soudního čekatele nastoupil už 1. listopadu 1914. V této funkci setrval více než čtyři roky a teprve 7. května 1919 byl jmenován soudcem obvodního vrchního soudu v Praze.

Jako soudce však působil velmi krátce, protože ještě na podzim téhož roku zahájil postgraduální studium (1919 – 1920) na Královské univerzitě v Římě u prof. Pietra Bonfanteho, což mělo rozhodující význam pro jeho další život. Jeho odborný růst byl velmi rychlý. Už v roce 1920 předložil habilitační spis *Actiones poenales*, který za opONENTY profesorů Heyrovského a Vančury dne 16. prosince 1920 úspěšně obhájil. Rozhodnutím ministerstva školství ze dne 17. prosince 1920 byl JUDr. Jan Vážný jmenován docentem pro obor římské právo. Tento obor také v letech 1920 – 1921 přednášel na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Velmi záhy však přišla nabídka z nově založené Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, kterou doc. JUDr. Jan Vážný okamžitě akceptoval, a proto ho dne 20. května 1921 prezident republiky jmenoval mimořádným profesorem římského práva na této fakultě. Pedagogicky i vědecky zde působil až do roku 1927. V této době také vydal své první větší práce (*Custodia* v právu římském, 1925; *Římské právo obligacní*, část I., 1924, část II., 1927). Do tohoto období také spadá jeho počáteční aktivita v některých právnických učených spo-

lečnostech. Stal se například řádným členem právnického odboru Učené společnosti Šafaříkovy a dopisujícím členem ústavu Instituto di studi Legislativi v Římě.

V roce 1927 přijal nabídku brněnské právnické fakulty a stal se jejím řádným profesorem. Stálým členstvím v pedagogickém sboru Právnické fakulty Masarykovy univerzity však jeho pedagogické působení zde nezačalo. Jeho počátky je třeba datovat už do školního roku 1921/22, kdy pravidelně do Brna dojížděl, nejprve na přednášky a semináře z římského práva a od školního roku 1922/23 i na doplňující přednášky z papyrologie.

Prof. Vázný se do dějin brněnské právnické fakulty zapsal i jako akademický funkcionář. Ve školním roce 1932/33 byl děkanem fakulty. Z titulu této funkce byl v témže školním roce členem senátu Masarykovy univerzity a v tomto orgánu setrval i v následujícím školním roce 1933/34 jako proděkan.

Prof. Jan Vázný byl nejen významným pedagogem, ale i výraznou vědeckou autoritou, což se odrazilo v jeho rozsáhlém vědeckém díle, které po sobě zanechal. Jeho vědecká práce byla ovlivněna za univerzitních studií prof. Heyrovským, v době studijního pobytu v Římě pak prof. Pietrem Bonfantem. Tehdejší zájem Bonfantovy školy, o němž referoval prof. Vázný ve svých prvních literárních pracích, jej přivedl ke studiu otázek římského obligačního práva, jemuž pak věnoval největší část svého badatelského úsilí. Byly to například práce Nejnovější věda italská o definicích římských obligací nebo Nové teorie italské o vzniku římské obligace. Počáteční vliv Bonfantovy školy byl u něho brzy vyvážen syntetickými snahami směru Riccobonova. To je patrné též z jeho další literární činnosti.

Oceněním zásluh prof. Vázného na poli vědy byla nepochybně jeho volba za člena Československé národní rady badatelské v Praze dne 5. dubna 1937, v roce 1939 se stal rovněž náměstkem starosty Právnické jednoty moravské.

V období jeho největší vědecké aktivity jej však zastihla okupace a poté uzavření českých vysokých škol. I když byl hluboce zdrcen, ani v této době neprestal vědecky pracovat. Aktivně se zapojil i do odboje a stal se členem odbojové skupiny ÚVOD a celou svou energii věnoval boji proti okupantům. Dne 23. prosin-

ce 1941, tedy v období tzv. první heydrichiády, byl s celou skupinou brněnských vysokoškolských profesorů zatčen. Dne 4. února 1942 byl s ostatními převezen do Mauthausenu, kde téhož roku zemřel.

V prof. Janu Vázném ztratila právněhistorická věda romanistu evropského formátu, širokého rozhledu, jeho badatelská činnost byla již řadu let oceněna nejen doma, ale i v zahraničí, zejména v Itálii. Jeho dílo dodnes vzbuzuje obdiv a je inspirací pro dnešní romanisty.

K. SCHELLE

Ke 110. výročí narození muzikologa a hudebního skladatele doc. PhDr. Jiřího Svobody

Protože harddisk lidské paměti není s to uchovat obraz všech našich souputníků, předchůdců, učitelů a přátel, a krom toho nám jej nevybaví v jasných, zřetelných konturách, písme (občas) o těch, s nimiž nás svedla náhoda, společné zájmy nebo profesní příbuznost a náklonnost, vzpomínkové medailony. Provozkují-li podkoří svého cerebra, činím tak s vědomím, že cítit své učitele a projevit jim svoji vděčnost bychom měli alespoň tím, že připomeneme (naskytne-li se vhodná příležitost) jejich vědecký či umělecký přínos oboru a univerzitě, která nás spoluutvářela.

Jiří Svoboda se narodil 23. prosince 1897 v Třebíči v rodině lékaře. V letech 1908-15 studoval na gymnáziu v Třebíči, souběžně se učil hrát na housle a klavír. Jako hudební skladatel vyšel z díla Josefa Bohuslava Foerstra (*1859) a Karla Boleslava Jiráka (*1891). Foerstrovým žákem byl v letech 1916-18 (v době vojenské služby ve Vídni), ve studiu kompozice pak pokračoval až během let 1919-22. Jako posluchač abiturientského kurzu při obchodní akademii v Brně (1918/19) studoval u Karla Boleslava Jiráka. Neuzavíral se však ani různým dobovým vlivům, o čemž svědčí studium (1932 a 1933) u skladatele Aloise Háby (*1893), tvůrce čtvrttónového hudebního systému, i některé skladby, zvl. estrádní písně, v nichž jako jeden z prvních reagoval na sou-

dobé společenské potřeby. V letech 1919-24 studoval na Karlově univerzitě v Praze hudební vědu u Zdeňka Nejedlého (*1878) a estetiky u skladatele a estetiky Otakara Zicha (*1879), hru na klavír u skladatele a klavíristy Václava Štěpána (*1889). Doktorát filozofie získal v roce 1926 na základě disertace *Pisňová tvorba J. B. Foerstra – rozbor podstaty romantické písně*. V Praze složil státní zkoušky ze sborového zpěvu a klavíru (v roce 1929) a z houslí (1932), v Brně v roce 1934 též z varhan.

Po ukončení vysokoškolských studií byl v letech 1924-25 korepeticem Státního divadla v Brně, v letech 1926-28 hrál jako kavárenský pianista v Jičíně. Vyučoval na středních školách v Praze a okolí (1919-33), na učitelských ústavěch v Modre (1933-36), ve Valašském Meziříčí (1936/37), v Praze (1937-39, 1942/43), v Litomyšli (1939-42) a v Brně (1943-46). Od roku 1946 působil na *Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity* (později Vyšší pedagogické škole) zprvu jako lektor, v letech 1948-54 ve funkci odborného asistenta a následně až do roku 1957, kdy odešel do důchodu, jako docent. Na katedře hudební výchovy přednášel dějiny hudby, vedl semináře v dirigování a řízení sboru a vyučoval hře na klavír. Jako vysokoškolský učitel se vyznačoval mimořádnou pracovitostí a náročností.

V Brně založil a řídil *Dělnický pěvecký sbor Vladimíra Helferta* (1946-48) a referoval ve *Svobodných novinách* (1949). Články a statě uveřejňoval zvláště v časopisech *Hudba a škola*, *Tam-tam*, *Blok* a *Hudební rozhledy*. V povědomí širší kulturní veřejnosti je znám jako celoživotní přítel Vítězslava Nezvala a autor vzpomínkové knihy *Přítel Vítězslav Nezval*. Z jeho pozůstalosti bylo pro *Památník národního písemnictví* v Praze získáno 24 básnickových rukopisů. Zemřel v Brně 22. května 1970.

Z vděčnosti za pomoc při odhalování neznámých a tajemných zákoutí hudebního umění uvádím z tvůrčí dílny Jiřího Svobody alespoň ve výběru několik jeho skladeb a hudebně teoretických děl. V rozporu se všeobecně projevovaným nezájmem a neochotou ohlížet se za sebe a reflektovat minulé – živě sdílenou tendencí větší částí mladé generace současné akademické obce – domnívám se, že připomínat své učitele bychom měli nejen proto, že

nám pomáhali v době naší nezralosti prodrát se džunglí nepoznaného, ale především z vědomí naší povinnosti splácet věřitelům (pokud můžeme) své dluhy. A já tak činím s pokorou a díky za to, že je mohu alespoň zčásti vyrovnat.

Svobodovo skladatelské dílo vykazuje znaky zralého a přesvědčivého projevu.

A) Klavírní skladby

1. *Suita*, op. 17 (1937)
2. *Kolotoč*, op. 16 (1938)
3. *Březnová sonáta*, op. 19 (1939)
4. *Tři lyrické skladby*, op. 20 (1939)
5. *Preludia 1941*, op. 22 (1941)

B) Komorní hudba

1. *Suita* pro housle, violu a violoncello, op. 11 (1933)
2. *Divertimento semplice* pro dechový kvintet, op. 23 (1942)
3. *Impromptu* pro violoncello a klavír, op. 24 (1942)
4. *Capriccio* pro housle a klavír, op. 28 (1946)

C) Orchestrální skladby

1. *Depeše na kolečkách*, činoherní hudba k vaudevillu V. Nezvala, op. 5 (1928)
2. *Poklad*, symfonická báseň, op. 25, na námět stejnojmenné balady K. J. Erbena (1944)
3. *Symfonie*, op. 36 (1951)

D) Vokální skladby

1. *Na dole v ouvale*, pro mužský sbor (1915)
2. *Čtyři zpěvy*, písňový cyklus na slova Vítězslava Nezvala, op. 7 (1932)
3. *Šest sborečků*, op. 8 (1935)
4. *Vojáci*, čtyři mužské sbory, op. 9 (1935)
5. *Bílý kůň*, dva mužské sbory, op. 15 (1936)
6. *Pozdrav T. G. M.*, smíšený sbor na slova Karla Tomana; *Pieseň o Štefánikovi*, miešany sbor na slova M. Jevjaku, op. 14. Praha: Fr. A. Urbánek, 1937
7. *Hymnus práce* pro ženský sbor s dechovými nástroji, op. 18 (1938)
8. *Manon*, písňový cyklus na slova Vítězslava Nezvala, op. 21 (1940)
9. *Dva ženské sbory*, op. 27 (1944)

10. *Rodné zemi*, dva mužské sbory, op. 29 (1944)
11. *Pozdrav zemi*. Z Máje K. H. Máchy. Op. 29a. Brno: Akademické pěvecké sdružení Moravan, 1946
12. *Zpěv rodné zemi*. Hymnus pro mužský sbor na báseň Josefa Hory. Op. 29b. Brno: Akademické pěvecké sdružení Moravan, 1946
13. *Internacionála – Píseň práce*. Pro jednohlas a pro smíšený sbor upravil J. S. Brno: nakladatelství Rovnost, 1947
14. *Šest sborečků na texty lidové poezie a F. L. Čelakovského* pro dětský (ženský) sbor. Op. 8. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1949
15. *K výročí Mnichova*, mužský sbor s orchestrem na slova S. K. Neumanna, op. 31 (1949)
16. *Píseň práce. Internacionála. Rudý prapor*, pro zpěv a klavír. Upravil J. S. Brno: Rovnost, 1949
17. *Dvě lidové písně taneční*, op. 33 (1950)
18. *Bojka*, písňový cyklus pro baryton, smíšený sbor a klavír (nebo estrádní orchestr) na slova Mil. Jariše, op. 26a (1950)
19. *Výzvání na cestu*, kantáta na slova V. Nezvala, op. 34 (1950)
20. *Nemyslete páni*, na slova Marie Pujmanové, op. 35 (1951)
21. *Dva dětské sbory* s klavírem, op. 37 (1952)
22. *Tři národní písně* pro dětský nebo ženský sbor, op. 38 (1952)
23. *Balada o králi a vose*. Ženský (dětský) sbor s klavírem, op. 43. Brno: Krajské kulturní osvětové středisko, 1964
24. *Byli tu*. Ženský sbor a capella na slova Karla Kapouna. Op. 44. Partitura. Brno: Krajské kulturní a osvětové středisko, 1964
25. *Manon*. Písně pro mezzosoprán a klavír na báseň Vítězslava Nezvala. Op. 21. Praha: Panton, 1968
26. *Matka a jablkoň*. Dětský sbor a capella na slova Františka Hrubína. Partitura. Brno: Dům kultury a osvěty, 1970
2. *Vývoj české a slovenské hudby I.* (Spoluautor Jan Trojan.) Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954
3. *Vývoj české a slovenské hudby II.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956
4. *Vývoj české a slovenské hudby od nejstarších dob po dovršení národního obrození dílem B. Smetany.* (Spoluautor Jan Trojan.) Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957
5. *Portréty hudebních skladatelů II.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958

Doc. Svoboda se zapsal do mé paměti jako starší spolupracovník prof. Františka Lýska, který byl v době mých studií na Pedagogické fakultě naší alma mater vedoucím katedry hudební výchovy. Jestliže Lýsek se svým studentům prezentoval jako neklidný, vervní a živelnou energií překypující, Svoboda byl typickým představitelem seriózního vysokoškolského učitele: klidný a vyrovnaný, svědomitý a rozvážný. Protože jeho snaha ošálit pomíjivost všeho živého a neskrývaná touha být uznán a trvaleji zapsán do hudební historie jako hudební skladatel se nesetkávala s přílišným pochopením a vstřícností tehdejších mocných (osob a institucí), hledal prostředky, jak vejít ve známost jako autor hudebních skladeb a otevřít si tak cestu do světa velkého umění. Činil tak několika způsoby. Jednak se přimkl těsněji k básníku Vítězslavu Nezvalovi, s nímž se znal z dob svých studií na třebíčském gymnáziu, protože ten se díky svým aktivitám ve volebních kampaních Komunistické strany Československa těšil přízni jejich ideologů, jednak pro své hudební kompozice volil takové náměty, o nichž věděl, že jimi probudí zájem o své skladby u „vrchnosti“. Mezi skladbami tohoto typu lze nalézt i díla, jejichž tematická devotnost hraničí s nekusem. Sympatie strany se snažil získat i tím, že za svého působení na Pedagogické fakultě brněnské univerzity založil *Dělnický pěvecký sbor Vladimíra Helferta*. Tyto jeho snahy poněkud kalí mé vzpomínání na ostatní mé učitele hudby – Jana Racka, Bohumíra Štědroneš, Františka Lýska ad.

V. SPOUSTA

Hudebněpedagogické dílo

1. *Učebnice dirigování a sborového umění pro pěvecké soubory*. Systém V. Steimana. Praha: Orbis, 1952

Výročí embryologů Jana Floriana a Karla Mazance

Na letošní podzim připadla výročí narození dvou osobností, profesorů Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, významných embryologů MUDr. Jana Floriana – 110 let – a MUDr. Karla Mazance, DrSc. – 85 let. I když oba nemohli rozdělanou práci dokončit a své záměry a plány uskutečnili pouze zčásti, přesto jimi zanechané vědecké dílo dosáhlo formátu, jenž začlenil českou embryologii do evropského povědomí a kontextu. Oba s mimořádným pracovním nasazením, zápal a velkou cílevědomostí prohlubovali vědecké poznání v oboru, krácejíce většinou po neprošlápaných cestách.

Prof. MUDr. Jan Florian (24. 11. 1897 až 7. 5. 1942) se narodil v Brně, kde maturoval a vystudoval lékařskou fakultu. Byl žákem prof. Františka Karla Studničky, který na MU založil a první roky vedl Histologicko-embryologický ústav (1919 – 1934). Florian vstoupil do oboru v době, kdy se zájem embryologů začal přesouvat ke studiu časného vývoje primátů a člověka. Roku 1928 publikoval obsírnou studii o 15denním lidském zárodku „TF“ se založeným primitivním proučkem, jenž byl v té době nejmladším vyšetřeným embryem na světě. Přiznivý ohlas uveřejněné práce motivoval Floriana natolik, že v krátké době cíleně shromáždil a popsal přes jednu desítku 15 až 18denních lidských zárodků, které vešly do historie pod označením „Bi“ (ttmann – po gynecologu O. Bittmannovi). Po habilitaci 31letý Florian získal stipendium Rockefellerovy nadace a odjel k prof. J. P. Hillovi do Londýna (1930), který v té době platil za největší kapacitu na časný vývoj primátů; jeho laboratoř navštívil poté ještě dvakrát. V letech 1933 – 1935 se stala Florianovým působištěm Bratislava, kam byl profesorským sborem LF Komenského univerzity pozván, aby vedl Ústav pro histologii a embryologii. Za bratislavského působení Florian pracoval s obdivuhodným soustředěním a kromě řady obsírných původních prací připravil do tisku moderní učebnici embryologie. Počátkem roku 1936 se vrátil zpět do Brna, aby po svém učiteli F. K. Stud-

prof. MUDr.
Jan Florian

prof. MUDr.
Karel Mazanec

ničkovi převzal vedení ústavu. Ve školním roce 1939/1940 byl Florian zvolen děkanem fakulty a děkanský úřad zastával do zavření vysokých škol nacisty. Nesouhlas s okupací Floriana přivedl záhy do protifašistického odboje – aktivně pracoval v organizaci Obrana národa. Na podzim roku 1941 byl gestapem zatčen a vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. Kulky z pušek popravčí čtyř Florianův život ukončily 7. května 1942.

Profesor Florian uveřejnil přes tři desítky prací; z nich většinu tvoří původní excelentní studie o mikroskopické stavbě časných trilaterálních lidských zárodků, které doplňují články s populárně vědeckým zaměřením. Už jsme uvedli, že za pobytu v Bratislavě (ve spolupráci se Z. Frankenbergerem) napsal učebnici embryologie (1936), k níž vlastnoručně nakreslil i všechny obrazové přílohy. Širší odborné biologické veřejnosti a zájemcům z řad laiků je adresována populárně-vědecká knížka *Od prvka k člověku* (1939) a všem ostatním básnická sbírka *Písň filosofické*. Ta vyšla na podzim roku 1941 v Moravském kole spisovatelů těsně před Florianovým zatčením.

Prof. MUDr. Karel Mazanec, DrSc. (30. 9. 1922 – 3. 7. 1967), původem z Českého Krumlova, je žákem Florianova kolegy v Bratislavě profesora Z. Frankenbergera, který po 2. světové válce byl přednostou Embryologického ústavu na Karlově univerzitě. Pod jeho vedením se Mazanec ještě jako medik pustil do studia 17-18denních lidských zárodků řady „Pha“. Získané nálezy, doplněné o údaje jiných autorů a o podrobné studium Florianových publikací a výsledků, synteticky zpracoval v monografii *Blastogenese člověka* (1953),

kteřá v rozšířené a doplněné podobě vyšla německy (G. Fischer Verlag, 1959). Dodnes ze své aktuálnosti nic neztratil Mazancův popis pochodu a dějů odehrávajících se v prvních 3 týdnech vývoje člověka. V roce 1951 dostává Mazanec pověření vést Histologický ústav na Lékařské fakultě v Olomouci, o dva roky později přešel však na žádost vědecké rady na LF do Brna, kde Histologicko-embryologický ústav dočasně vedl nad rámec přednostenských povinností k Ústavu anatomickému prof. K. Žlábek. V Brně prof. Mazanec v problematice humánní embryogeneze pokračoval ještě několik let a z tohoto období pocházejí jeho popisy lidských zárodků řady „HEB“.

Obrat v odborném Mazancově zaměření s koncentrací na studium předimplantačních zárodků přichází kolem roku 1960, kdy si osvojí techniku získávání a zpracování živých rýhovacích stadií u potkana. Histologie s embryologií v té době procházely etapou, kdy začínala enzymová histochemie a elektronová mikroskopie. Patří k zásluhám prof. Mazance, že oba nové směry na brněnském pracovišti bez otálení zavedl a dokázal pro ně zajistit i nutné materiální a technické zázemí. Nejen to, sám jako zručný experimentátor byl aktivně účasten všech s tím spojených kroků. V krátké době zvládl přípravu vzorků pro elektronově mikroskopické vyšetření, avšak namísto tkání a orgánů se pustil do studia objektů mikroskopických rozměrů, jakými byla právě předimplantační stadia. V rozmezí čtyř let publikoval několik studií o rýhujících se vajíčkách potkana, v nichž jako jeden z prvních předložil prioritní informace o diferenciálních procesech probíhajících na submikroskopické úrovni a popsal ultrahistochemickou distribuci některých enzymů. Když v roce 1967 profesor Mazanec nečekaně zemřel, mohly již ultrastrukturní a ultrahistochemické studie rýhujících se vajíček savců na ústavu dál úspěšně pokračovat a se rozvíjet.

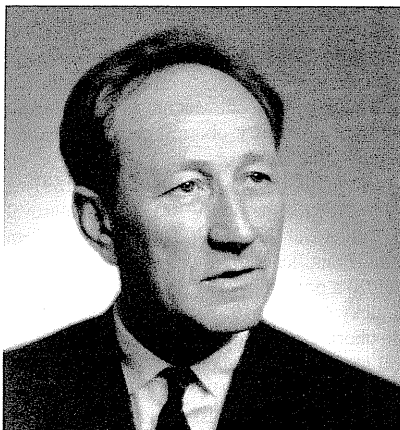
Profesoři Jan Florian a Karel Mazanec se osobně neznali ani nesetkali, neboť je dělí rozdíl celého čtvrtstoletí. Oba však spojuje to, že ve své době a vlastními výsledky otevřeli novou cestu v embryologickém výzkumu časných zárodků. Zásluhou profesora Jana Floriana bylo rozvinuto systematické mikroskopické studium trilaminárních lidských zárodků, zásluhou profesora Karla Mazance byla odstar-

tována etapa ultrastrukturních a ultrahistochemických studií rýhujících se vajíček savců a člověka.

Za tento jejich vklad časné embryologii člověka a savců jim náleží uznání a dík.

S. ČECH

Profesor RNDr. Richard Vinařický, CSc., 1907-1985

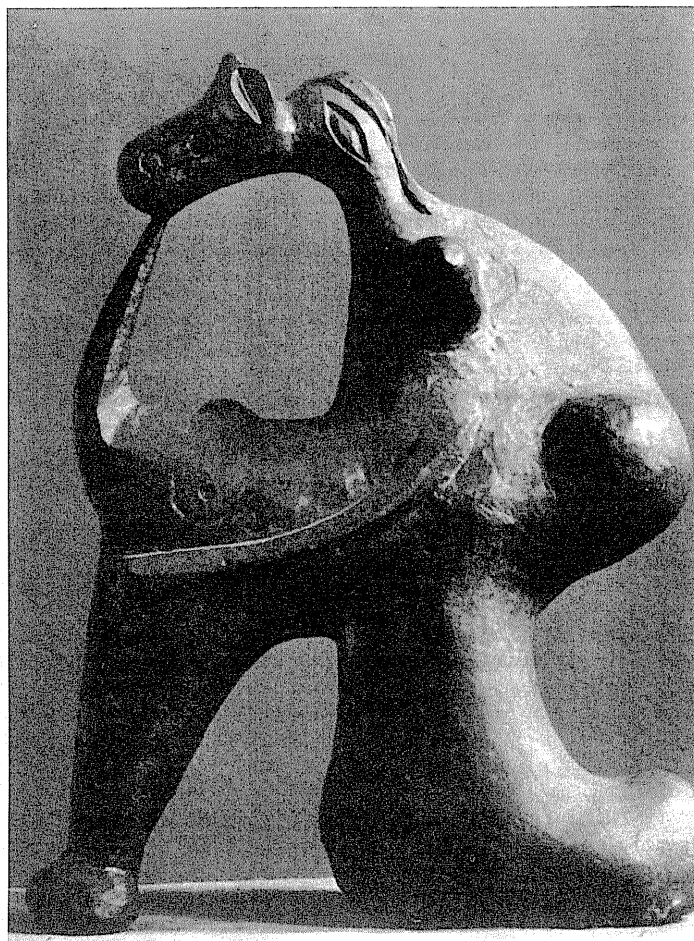
Pozornosti pamětníků více než dvou generací na Lékařské fakultě v Brně nemohla ujít svérázná postava Richarda Vinařického, od jehož narození uplynulo letos v listopadu již 100 let. Narodil se v Slavičíně jako jedno z pěti dětí zámožného kupce Weinsteina. Po maturitě na brněnské reálce v roce 1925 začal na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity studovat zoologii, antropologii a chemii. Byl zdatný sportovec, atlet – vytrvalec, a navíc přemýšlivý člověk. Kladl si otázky, co se děje v lidském organismu při tělesné zátěži. To jej přivedlo ještě za studií k profesorovi Petříkovi na Fyziologický ústav Lékařské fakulty. V roce 1932 obhájil doktorát disertací o alkalické rezervě a stal se na fyziologii asistentem.

Po uzavření vysokých škol poměrně dlouho unikl před perzekucí nacisty jako učitel na různých středních školách i jako úředník Židovské obce náboženské. Nakonec se však stejně ocitl v koncentračních táborech a věze-

ních. To byla doba, kdy v něm definitivně uzrálo vyhraněné levicové přesvědčení.

V roce 1946 se vrátil na Fyziologický ústav jako asistent profesora L. Drasticha. Pokračoval ve své vědecké práci a po dvou letech se habilitoval prací o červeném krevním obraze u sportovců. Když byl v roce 1951 Drastich předčasně penzionován, Vinařický jistě počítal s tím, že by se mohl stát jeho nástupcem. Jeho silná politická pozice nebyla nic platná. Židovský původ vadil komunistické moci skoro jako nacistům a fakultě zase vadilo, že neměl lékařský diplom. (To byl ostat-

ně důvod jak pozdějších průtahů při profesorském řízení, tak zamítnutí návrhu profesora Krále, aby se Vinařický stal ředitelem Výzkumného ústavu tělovýchovného.) Přednostou Fyziologického ústavu byl jmenován profesor V. Kruta, ač o rok mladší a dokonce nestraník. To musel Vinařický chápat jako další křivdu osudu. Zkoušel se uchytit v Hradci Králové na nově založené Vojenské lékařské akademii, krátce zastupoval přednostu ústavu na Lékařské fakultě v Košicích, ale do roka byl vždy zpět. Částečným zadostiučiněním bylo, když se mu podařilo na brněnském ústavu založit

Pablo Picasso, Návrh na pomník, 1928

a stanout v čele oddělení fyziologie tělesných cvičení.

V roce 1959 se na výzvu rektora ujal místa vedoucího katedry tělesné výchovy na VUT v Brně s úkolem stimulovat výzkumné práce učitelů katedry. To se mu do značné míry podařilo a nic už konečně nebránilo jeho jmenování profesorem (1961). Ale ani to ještě nebylo poslední Vinařického působení. V roce 1967 přešel na Přírodovědeckou fakultu Palackého univerzity, kde založil a až do odchodu na odpočinek vedl katedru tělovýchovně-biologických oborů.

Richard Vinařický měl navzdory všem nelehkým životním osudům nevyčerpatelný elán, optimismus a smysl pro humor, občas až šízráv. Byl pracovitý, na slovo vzatý odborník a oblíbený pedagog. Napsal desítky vědeckých pojednání, učebních textů a populárně-vědeckých statí zaměřených na otázky tělesné výchovy a zdraví. Přestože již poslední léta působil na jiných vysokých školách, zaslouží si, aby si jej Masarykova univerzita při jeho letošním výročí připomenula.

P. BRAVENÝ

Vzpomínka na Zdeňka Zapletala

Před deseti lety – 25. října 1997 – zemřel docent PhDr. Zdeněk Zapletal, CSc., dlouholetý učitel brněnské pedagogické fakulty a významný literární historik. Narodil se 10. srpna 1926 v Litenčicích. V letech 1946-1949 studoval češtinu a dějepis na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, přičemž mezi jeho učiteli byly mnohé známé vědecké osobnosti: Bohumil Markalous (Jaromír John), J. L. Fischer, Jaromír Bělič, František Kopečný, Oldřich Králík. Studium uvedených oborů Zapletal prohloubil na Filozofické fakultě Palackého univerzity, a to v letech 1953-1959.

V této době již učil na středních školách ve Vizovicích a ve Zlíně, kde roku 1960 přešel na tamější Pedagogický institut: byl zde členem a posléze vedoucím katedry českého jazyka a literatury. Od roku 1964 až do svého odchodu do penze působil na Pedagogické fakultě v Brně. Ve druhé polovině šedesátých let tady společně s Jiřím Rambousekem a Věrou Vařej-

kovou redigoval kolektivní slovníkovou příručku *Česká literatura 1918-1945*, jejíž náklad byl však zničen (viz Jiří Rambousek: *Nesoustavná rukověť české literatury*, 2003).

V pozdějších letech se zasloužil – spolu se spisovatelem Bohumilem Říhou – o vznik katedry literatury pro mládež a literární výchovy, roku 1990 přejmenované na Ústav literatury pro mládež. Za jeho vedení toto pracoviště začalo pořádat vědecké konference, podílelo se na činnosti různých organizací (zejména IBBY) a navázalo spolupráci s řadou našich i zahraničních odborníků na dětskou literaturu. Vydávalo též Zpravodaj ŮLM, předchůdce časopisu Ladění.

Svůj odborný zájem docent Zapletal soustřeďoval hlavně na českou literaturu 19. století, tvorbu adresovanou dětem a mládeži, jakož i na problematiku četby a literární výchovy. Dokazují to četné práce rozličného charakteru, mezi nimiž lze najít monografie, speciální studie, učební texty i antologie. Jde například o tituly *Literatura národního obrození* (1973), *Jungmannův odkaz mládeži: k minulosti a přítomnosti četby mládeže* (1976), *Česká literatura za obrození* (1983), *Literatura pro mládež a četba mládeže za obrození* (1986), *3 studie: k vývoji četby mládeže v 19. století* (1988) a *Přehledně dějiny literatury pro mládež a četby mládeže za obrození* (1989).

K těmto pracím je nutno přiřadit studie *O významu historického studia literární výchovy* (1980), *K historickým východiskům současného poznání literatury pro mládež* (1982), *Literatura – lid – mládež: k otázkám četby mládeže v počátcích obrození* (1984) a *K současnosti i tradicím literatury pro mládež* (1985), ale i *Antologii literatury pro mládež a četby mládeže za obrození* (1989) a *Antologii literatury pro mládež a četby mládeže ve druhé polovině 19. století* (1990); spoluautorem obou těchto edic byl František Šalé.

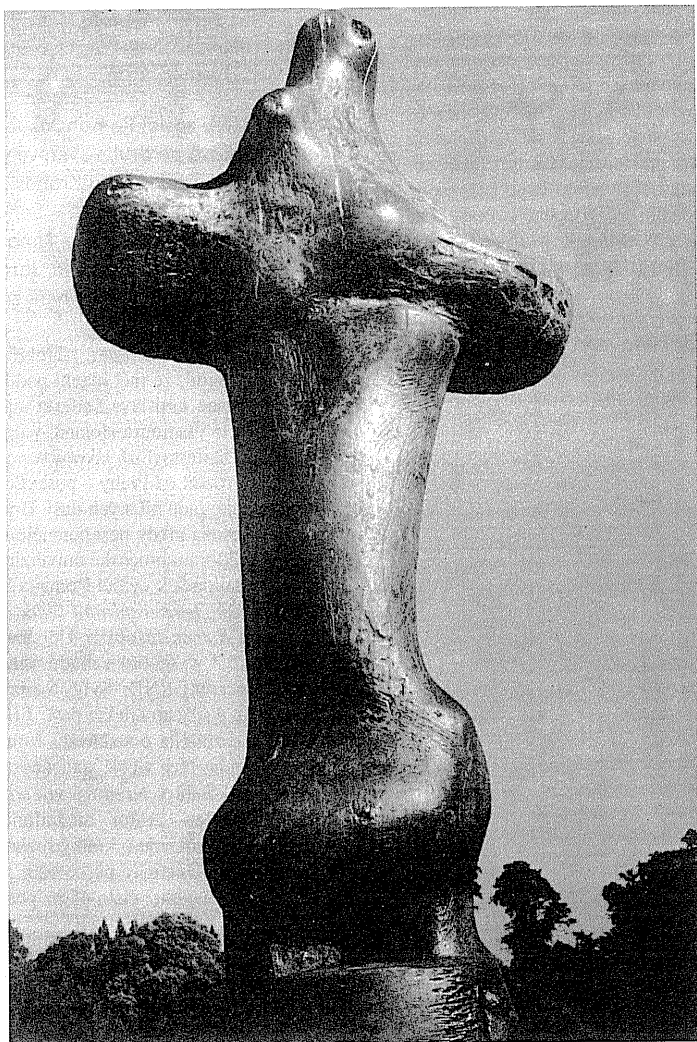
Zdeněk Zapletal se dále zabýval teorií a kritikou dětské literatury, o čemž svědčí dva soubory textů sestavené s Naděždou Sieglou – *Teorie a kritika literatury pro mládež*, 1975; *Vývoj teorie a kritiky literatury pro mládež*, 1982), studie *Konstituování kritiky literatury pro mládež v padesátých letech* (1981) a svazek nazvaný *Problematika literatury pro děti a mládež z pohledu současné slovenské li-*

terární kritiky (1988), na němž participoval František Šalé.

V oblasti teorie a kritiky Zapletal navazoval na Františka Tenčíka, což manifestoval i svými příspěvky ve sbornících *František Tenčík 1912-1974* (1982) a *Iniciátor poznávání literatury pro mládež* (1984). Neopomíjel ani sféru výtvarného umění (viz *Výtvarné umění a kniha pro mládež*, 1-2, 1991, 1993,

spoluautor Jiří Iliev) a folkloru (viz třeba starší práce *Mezi folklorem a literaturou*, 1969). Svými kratšími texty a recenzemi přispíval rovněž do různých sborníků (především do fakultních spisů), odborných časopisů i do denního tisku. Byl též členem několika redakčních rad.

J. POLÁČEK

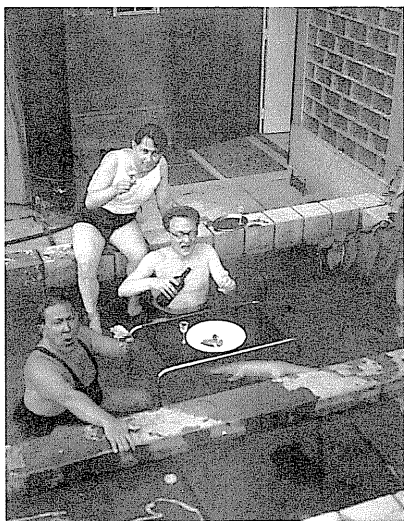

Henry Moore, Glenkilnský kříž, 1955-56

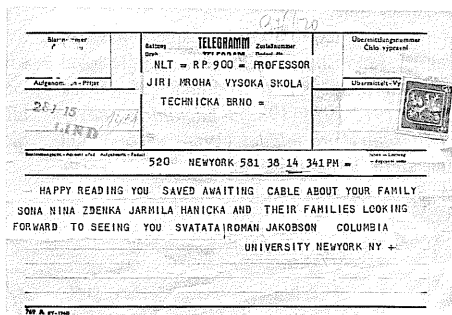
Náš rozhovor

Malý rozhovor o prof. Romanu Jakobsonovi s doc. Sylvou Šantavou

Když se o Romanu Jakobsonovi (1896-1982) píše v souvislosti s tzv. převratem v jazykovědě, tedy s činností Pražského lingvistického kroužku, většinou se jeho brněnské působení opomínají, řekl bych, že se dokonce zamlčuje. O tom svědčí české i anglicky psané studie a encyklopedická hesla založená na pražských pramenech. I když Jakobson jako všichni cizinci bral Brno jako nutné zlo, neboť tíhl jednoznačně k Praze, byl zpočátku především k německé (jednu dobu se živil jako redaktor časopisu *Slavische Rundschau*), kde na pražské německé univerzitě dostal doktorát filozofie a měl řadu přátel mezi vědci, ale také mezi českými básníky. (Známy brněnský skandinávista, autor knihy o Nobelově ceně za litera-

V bazénu v Sedlákově ulici 45. V popředí Vítězslav Nezval, za ním s lahví Roman Jakobson, v pozadí Karel Teige. Foto Jiří Kroha.

Telegram, který zaslal Roman Jakobson a Svatava Pírková po druhé světové válce architektovi prof. Jiřímu Krohovi. Ženská křestní jména jsou: Soňa = Soňa Haasová, dříve Jakobsonová, Nina = Nina Příšková, Zdeňka = Zdeňka Navrátilová, Jarmila = Jarmila Urbánková, Hanička = není známo.

туру *Laureatus, laureata*, Třebíč 1995, J. B. Michl tvrdil, že měl hlavní podíl na přípravě nominace Jaroslava Seiferta – původně prý mělo jít o Vladimíra Holana; v době udělení ceny J. Seifertovi již Jakobson nežil.) Brno mu – na rozdíl od Prahy – poskyto obživu v oboru a také řadu blízkých duší. Brno ostatně na Jakobsona nikdy nezapomnělo (udělení čestného doktorátu brněnské univerzity v roce 1968). Medailonek k výročí Romana Jakobsona (I. Pospíšil: *Temperamentní vědec a odvážný iniciátor Roman Jakobson*. Universitas, Brno, 2006, č. 3, s. 66-68) vzbudil ohlas matematicky, docentky RNDr. Sylvy Šantavé, CSc. (roč. 1926), dcery architekta prof. Jiřího Krohy, která se zmínila o setkávání Romana Jakobsona, jejího otce a celé společnosti brněnských intelektuálů v Krohově vile ve 30. letech 20. století. Autor medailonu proto požádal doc. Šantavou o krátký rozhovor; ten se odehrával v esteticky působivém prostředí vily v Sedlákově ulici číslo 45 na počátku roku 2007.

Paní docentko, jak byste uvedla téma svých vzpomínek na Romana Jakobsona?

Do této vily, kterou otec navrhl, jsme přišli roku 1930, do Brna jsme se přestěhovali

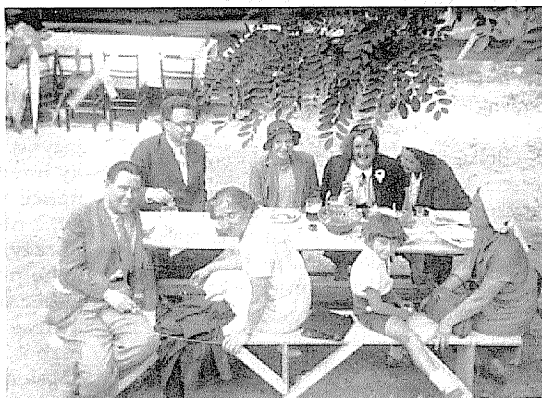
z Mladé Boleslavi, kde otec navrhoval známé konstruktivistické stavby (roku 1930 o nich vyšla v Ženevě česko-německá publikace). Na podkladě realizací těchto staveb byl otec v roce 1926 jmenován profesorem brněnské techniky. Zprvu jsme bydleli na dnešní Čápkově ulici, tehdy Akademické. Je zřejmé, že se otec s Jakobsonem seznámil už v Praze. V Brně se často setkávali v naší vile: Jakobson sem chodil se svou druhou ženou, lékařkou Soňou, pozdější manželkou hudebního skladatele Pavla Haase (zahynul v koncentračním táboře), bratra známého herce Huga Haase. Z těch šťastných okamžiků 30. let pochází také známá fotografie, kterou tady mám: dělal ji můj otec a jsou na ní Karel Teige, Vítězslav Nezval a Roman Jakobson, mírně ovíněni s čišemi perlivého moku v bazénu, který vidíte tady za prosklenou stěnou. Ta fotografie pak obletěla svět, Jakobson si jednu odvezl do Ameriky.

Jaké jsou Vaše autentické dětské vzpomínky na Romana Jakobsona?

Byla jsem tehdy malá holka; pamatuji se, že Jakobson ve mně budil poněkud exotický dojem: byl jiný než ostatní, měl velkou hlavu, vlnité vlasy a byl zpravidla nedbale oblečen, až si na to jeho žena Soňa stěžovala. Žertem říkala, že si s sebou do koupelny sice bere velký necesér, ale v něm je slovník. Mluvil velmi dobře česky, mám dojem že skoro bez akcentu (*jeho ruský akcent byl však podle pamětníků výrazný* – ip). Byl to temperamentní, nesmírně společenský člověk, který okamžitě budil dů-

Zleva: Karel Teige, Jožka Nevařilová, Miroslava Krohová, manželka Jiřího Krohy (mírně v pozadí), Soňa Jakobsonová (s bílou čepičkou), dvě neidentifikované dámy, Sylva Krohová-Šantavá (děvčátko v popředí), Jiří Kroha (s kloboukem).
Foto Roman Jakobson.

Stolní společnost. V popředí Karel Teige, Jožka Nevařilová, Sylva Krohová-Šantavá, Miroslava Krohová, v pozadí Roman Jakobson, dvě neidentifikované dámy, Soňa Haasová (s bílou čepičkou).

věru. Společnost, kam patřili mimo jiné také profesor Vladimír Ůlehla (1888-1947 – ip), Bohuslav Havránek (1893-1978 – ip) a další, se scházela také na silvestra; vzpomínám si, že Jakobson se rozhodl v rozjařené společnosti hrát černocho, natřel si obličej černým krémem na boty a nosil mě po vile; pak si jeho manželka Soňa posteskla, že krém šel jen těž-

ko odstranit. Ve 30. letech se Jakobson rozešel se svou první ženou a po krátkém „souboji“ s Úlehlou se stal milencem a pak i manželem studentky Svatavy Pírkové. V USA se s ní rozvedl a vzal si polskou slavistku Krystynu Pomorskou. Společnost jezdila na výlety na jižní Moravu za lidovými písněmi a vínem (Viz fotografie, na níž je vzadu za stolem Roman Jakobson a na konci stolu jeho žena Soňa, vpředu Karel Teige, jeho družka Jožka Nevařilová a pak já se svou maminkou (Viz také soubor korespondence *Quadrilog*. Bohuslav Havránek, Zdeňka Havránková, Roman Jakobson, Svatava Pírková-Jakobsonová. Academia, Praha 2001 – ip.)

Udržovala Vaše rodina s Jakobsonem styk i po jeho

odjezdu v roce 1939?

Za války to ovšem nebylo možné. Jakmile vypukla válka, hned ráno 1. září 1939 byl můj otec jako rukojmí zatčen (šlo tehdy o 200 českých intelektuálů), pak se ocitl v koncentračním táboře Buchenwald, odkud byl propuštěn (vážil tehdy 42 kilo), ale žil pak v neustálém strachu před zatčením a často se skrýval. Po válce se nám ozvali Roman Jakobson a Svatava Pírková níže uvedeným telegramem z New Yorku. S Romanem Jakobsonem jsem já sama mluvila naposled telefonicky v sedmdesátých letech, kdy jsem navštívila Ameriku. K plánovanému setkání však již nemohlo dojít.

Paní docentko, děkuji Vám za rozhovor.

ROZMLOUVAL IVO POSPÍŠIL

Rozhovor s profesorem Vladimírem Preclíkem

(autorem monumentu Zákonník v hale
Právnické fakulty MU)

Horké jarní odpoledne vonělo pronikavě bezem, kvetl tu všude v okolních zahradách krčské ulice, kde jsem hledala dům Vladimíra Preclíka. Pan profesor, přítel mnoha brněnských umělců, se dosud těší plně tvůrčí síle, kterou dělí mezi lásku ke dřevu a ke knize. Do dřeva vtěluje své výtvarné vidění lidí, zvířat a věcí, do knih ukládá všechno, co o své práci sochař ví, co dosud zažil s lidmi kolem sebe i s těmi vzdálenějšími a čím právě žije. Těch knih už napsal 14 a žádnému z jejich čtenářů nemůže uniknout přepečlivá práce se slovem. Stejně jako dřevo je mu slovo materiálem, z něhož staví desítky příběhů vlastních i cizích. Alespoň mě ten Preclíkův jazyk, v dnešní době až nezvykle čistý, i kompozice zajímavě vypointovaných vypravování natolik zaujaly, že jsem v rozpacích, od čeho vlastně začít. Od toho, jak se modelují sochy z hlíny, nebo jak se z nejrůznějších druhů dřev dobývají metaforické dřevěné realizace, anebo o tom, co všechno je třeba se doučit, když se tvoří sochy z kovu, či o tom, jak se píšou knihy? A tak začnu méně obvykle – se sochařem mluvit o psaní.

Pane profesore, čtu vedle všech těch zajímavých informací, příběhů a postupů jak pracovat s hlinou, se dřevem, s kovem i s lidmi velkou lásku k českému jazyku. A tak mám na úvod otázky hned dvě. Který pan učitel vás naučil takové pozornosti ke slovu, z nichž nejednou vytváříte obrazy, které by potrápily kdejakého překladatele, pokud by je vůbec uměl do jiného jazyka adekvátně převést? A jak jste se vy, řezbář, sochař a malíř, stal spisovatelem?

Ano, je nezvyklé začít vyznáním osobního vztahu k mateřštině. Proč se sochař zajímá o češtinu, když má v ruce sekeru? Víte, já jsem měl na „šutrárně“, jak se přezdívalo hořické kamenické škole, z češtiny pana profesora Brejníka a tomu jsem dodnes vděčný. Jednu z prvních vyučovacích hodin ve druhém ročníku nás zaskočil otázkou, kdo to byl A. C. Noror. Nevěděli jsme, stejně jako jsme neznali ani odpověď na druhou otázku položenou vzápětí – jakým slovem začíná svůj román *Bürkental*. Odpovědět si musel sám a hned nás poučil, že autor musí zaujmout čtenářovu pozornost hned prvním slovem (ten román začíná citoslovem). Potom nám vyložil, jak vzniká kni-

ha, a od jednotlivých slov z ní nás nepozorovaně přivedl až k české mluvnici a k jejím základnostem. Začal jsem češtinu milovat. Dokonce jsme přestávali mluvit vulgárně. Ale dovolím si poznamenat, že jsem i do literárního vzdělávání promítal své výtvarné vidění. Např. u maturity jsem si vytáhl otázku – Halas, Nezval, Vančura – novodobý pilíř české literatury; hned jsem si představil pilíř. Můj Vančura byl postaven později jako dům, jako pilíř. Doposud patřím k literárním zvědavcům, rád čtu, ale čtu pomalu, jde mi skutečně o to, jak je kniha udělána, i o to, jak autor pracuje s jazykovým materiálem.

A k té vaší druhé otázce povyprávím malý příběh. V r. 1982 jsme byli na dovolené v Řecku s Horníčkovými. Koupali jsme se, pekli se na slunci, ale já jsem se nejraději díval do mořských vln a povídal polohlasně o tom, co jsem v nich všechno viděl a co jsem si domýšlel, povídal jsem o moři, jak tisíce let bije do skal a tvaruje pobřeží, a celá Země mi najednou připadala jako obrovské sochařské dílo s reliéfy kopců, skalisek a proláclin... A Horníček mi najednou říká: „Už tě tu nějakou chvíli poslouchám, proč to, proboha, nenapíšeš?“ Nabídl mi, že si budeme o svých pocitech vzájemně vyměňovat dopisy. A tak jsme si psali čtyři měsíce. Nato Mirek řekl – „Dost, my se úplně vyčerpáme, přizveme ještě Ilju Hurníka, ať rozšíříme témata.“ Ten souhlasil a my jsme napsali na dvě stě dopisů. Ilja Hurník je potom editorsky upravil do knížky Trojhas.

Stalo se něco neočekávaného, co mě nejen překvapilo, ale také přisunulo k vlastní tvorbě. Kritika se právě o mých textech vyjádřila velmi pochvalně, a tak jsem se dal už sám do psaní Dřevěné knížky. To bylo v roce 1988.

Vždycky jsem rád jezdil po Čechách, tiše jsem se přemísťoval po kraji posetém výtvarnými díly. Sochař zvědavě obhlíží všechny ty vyzdobené mosty, Floriánky na kašnách a návších, Nepomuky u vody a na náměstích zas morové sloupy. A chodíval jsem i dál za vsí, do polí a do lesů a objevoval jsem v nich desítky kamenných křížů. Zaujaly mě hlavně výtvarně, ale i tragickými příběhy, které se o nich dochovaly. Tak vznikla má další kniha Smírčí kameny. Jsou i na Moravě, a tak jsem se vydal po jejich stopách a napsal o nich knihu Kameny pokání. Za Smírčí kameny jsem

byl přijat do Penklubu. To jsem už věděl, že jsem sochař a spisovatel. Pustil jsem se do osobně, až intimně laděného autobiografického románu Holomráz. Pak následovaly další knihy, vydaných je zatím čtrnáct. Jako spisovatele mě těší pochvala Ilji Hurníka, že své knihy stavím na příbězích.

Pokud vaše knihy někdo z našich čtenářů dosud nezná, vřele mu doporučuji kteroukoliv z nich. Každá něčím zaujme. Rozhodně to není žádné komerční psaní, v každé je cítit, jak se z přetlaku vědění a emocí slova jakoby sama hrnou do hrotu pera, když ruku vedou oči dokořán. Příznám, že pro mě je přímo požitek sledovat vaši práci s vyjadřovacími prostředky, které čeština nabízí. Říkal jste, že profesor Brejník vás naučil vnímat češtinu nejen jako dorozumivací jazyk, ale také jako nástroj myšlení i jako hodnotu estetickou. Měl jste podobného učitele i při studiu na umělecké škole?

Ano, měl jsem velké štěstí. Byl to sochař Josef Wagner. Vedl nás s velkým individuálním porozuměním ke svobodnému vyjadřování. Lahodil mi i jeho intelekt... Psal zajímavě o sochách, např. o Rodinových, ovlivnil tím i moji chuť vyjádřit se slovem. Byl jedním z mála těch, kdo propojoval svůj výtvarný talent se schopností verbálního vyjádření – jako Josef Čapek. I on psal o bhajoby moderního umění. Měl jsem ho moc rád.

A jakým učitelem jste byl vy sám?

Učitelem jsem se vlastně stal až v devadesátých letech a konfrontoval jsem se s svými vzory. Mám jsem tu pedagogickou kariéru vzdal, když jsem neuspěl v konkurzu na Umprum. Odmávl jsem to poznámkou o krkavcích, kteří rozhodli už předem, ale moje žena Zdeňka mě povzbuzovala, abych to zkusil někde jinde, že bych to uměl.

Z brněnského Vysokého učení technického se v r. 1990 ozval Ivan Ruller, že si studenti pro mne přijedou do Prahy. Tak jsem tedy za-

čal. Na fakultě architektury VUT jsem vedl ateliér kreslení a modelování a pak jsem pomáhal založit samostatnou Fakultu výtvarných umění na Rybářské ulici v Brně. Byla výsledkem úsilí intelektuálních kruhů, které si přály, aby v Brně mělo výtvarné umění svou vysokou školu. Tehdy jsem byl také poslancem České národní rady a společně s Ludvíkem Kunderou a brněnským primátorem jsme došli shodou okolností ve světoznámé vile Tugendhat ke konečnému rozhodnutí přeměnit Ústav kreslení a modelování na fakultu. Stal jsem se jejím prvním děkanem, inaugurace proběhla roku 1993 a postupně jsme začali s Chatrným, Štofou, Tomášem Rullerem, Pilařem budovat jednotlivé obory; průmyslový design vedl Zdeněk Zdařil, grafiku Jim Janíček, já jsem učil sochařství.

A posluchači?

Zpočátku jich bylo málo, ale „přisun“ byl dost rychlý, brzy jsme měli 200 studentů a fakulta běžela standardně. Obory se rozšiřovaly, modernizovaly, nově byly otevřeny video, fotografie, konceptuální ateliér. Také mi stále méně vyhovovalo časté přejíždění mezi Brnem a Prahou, a tak když v roce 1998 skončilo mé volební období, odešel jsem do důchodu. Už jsem měl ostatně i nejvyšší čas vrátit se do Prahy, nechtěl jsem s ní úplně ztratit kontakt.

Studenty jsem měl talentované, se svými následovníky jsem spokojen. Osm z mých absolventů jsou profici. Víte, jaký je učitel, takové jsou osnovy a pak i výsledky, jen do té práce vám nesmí nikdo zasahovat. Ve škole je výhoda v tom, že kolem sebe máte samé mladé lidi, tvárné a otevřené, dychtivé něčeho dosáhnout. Poznal jsem jejich mentalitu. Po svých zkušenostech jsem rovněž dbal na širší vzdělanost, chtěl jsem také, aby psali – trochu jsem v tom napodoboval svého oblíbeného Wagnera.

„Dělat umění není tanec na růžovém pa-loučku,“ říkával jsem jim, „je to řehole, pokud to nepochopíte, jděte domů.“ Abych ještě konkrétněji odpověděl na vaši otázku, jakým jsem byl učitelem, poznamenávám, že mé přednášky byly oblíbené, chodili na ně i lidé z ostatních ateliérů. Všechno, co jsem věděl, jsem se snažil předat, jen jsem nechtěl, aby mě někdo jako sochaře kopíroval.

Cesta k těm dnešním vašim výtvarným dílům urazila už šest desítek let. Otec z vás přece nechtěl mít sochaře, ale řezbáře.

Otec to se mnou myslel dobře, byl přesvědčen, že mě uživí řemeslo. Do učení jsem nastoupil uprostřed války v roce 1942 ve svém rodišti Hradci Králové a byl jsem vlastně posledním učedníkem tohoto vzácného řemesla v Čechách. Zničil ho průmysl. I kostely objednávaly lepený nábytek. Naštěstí jsme museli opravovat ten starý, jen tak jsme se dostali k řezbě. V kostelech jsem poprvé zblízka osahal církevní plastiky, nejednou jsem musel Kristovi, Marii či andělíčkům udělat nový nos, prsty, poopravit záhyby na šatech, vše bez nábožné bázně. Pro mne to nebyli světci, ale poškozené dřevo. Věřící vidí andělka poletujícího nad oltářem, ale já jsem viděl skobu, co mu trčí ze zad na zavěšení pod stropem. Ale přiznávám, že to býval pro mne zážitek dotýkat se zblízka barokních soch. Skončil jsem učení s koncem války a otec si ještě přál, abych měl maturitu, a tak jsem se přihlásil do Hořic. Bohužel jsem měl úraz na ruce a pak jsem také vážně a dlouhodobě onemocněl. Nebyť streptomycinu a mé pevně vůle k životu, ani bych se z té šlamastyky nedostal.

...ale také nebýt vašeho osobního plánu práce na sobě samém. „Nabrat na váze, nabrat na rozhodnosti, nabrat na zkušenostech, získat na vážnosti, neposírat se hned z neúspěchu, neustupovat bez boje s tím, co přichází neobjednané, neočekávané, neodvratné,“ jak jste na sebe prozradil v Holomrazu

Ale tak jsem si pomáhal až později, když jsem už byl na Vysoké škole v Praze. V Hořicích to jsem to tak ještě vymyšleno neměl, tam jsem navíc prožíval i své nemoci komplikované dospívání. Pokud jde o školu, mé předchozí řezbářské zkušenosti mi moc nepomohly, i když měly k sochařině blízko, tam jsem se musel učit modelovat a všemu tomu, co chce kámen... A také mnoho hezkého o češtině. Bez modelování to nejde, umět pracovat s hlinou je pro výtvarníka moc důležité. Bohužel hlína

má vedle svých předností i svá omezení, třeba rychle tvrdne.

A tak proto procházela vašima rukama hlína, ale také dřevo a později i kov?

K té vaší otázce ještě dodám, že právě v poslední době se vracím i k oleji a temperám. Všechno má svůj čas i důvod. Modelováním se začíná, s ním jsou spojovány první výtvarné záměry. Já jsem si např. umiňoval, hlavně ve chvílích, kdy mě mladíka plného plánů, ale bez fyzických sil věznila nemoc, že by mi z toho bolavého osudu pomohla kvalitní hlína, z níž bych mohl udělat hlavy slavných Čechů.

A došlo k tomu?

Téměř všechna předsevzetí jsem si později splnil. Udělal jsem hlavu Františka Halase, E. F. Buriana, Vitězslava Nezvala, Jana Wericha, Jaroslava Ježka, Jiřího Mahena, Jana Zrzavého, Vladislava Vančury, Josefa Čapka i dalších.

Potřeboval jste vytvořit si k těm slavným nejprve vnitřní vztah, pocítit při tvorbě v ateliéru, řečeno skoro bez nadsázky, jejich duši? Protože když jdu „stavět portrét ze slov“ člověka, kterého neznám, musím se o něm dozvědět hodně předem. Proto jsem si přečetla také několik vašich knih.

Je to tak. O tom, jaká muka jsem někdy u této práce prožíval, píše v Holomrazu. Když jsem zase jednou ležel v nemocnici, vymýšlel jsem své první hlavy a nejenže jsem si neustále „očima kreslil jejich obrysy“, ale také jsem o nich hodně četl. Začal jsem Mahenovou Rybářskou knížkou. E. F. Burian mi jednou vyprávěl, jak našli Mahena oběšeného v trámovi, živě jsem si to představil a rozhodl se vysekat jeho hlavu ze dřeva a v klobouku korzára. Vádlo mi, že neznám nikoho z jeho rodiny, abych se o něm mohl dozvědět víc, a že neznám ani Brno vzdálené 200 km a že jsem tam do té doby nebyl.

Když jsem třeba později modeloval hlavu Františka Halase, moc mi při tom pomohlo vy-

pravování přítele básníka Josefa Kainara. Každá moje hlava slavného Čecha má svůj vlastní příběh o zrození. Pro mne byl každý portrét vlastně románem o člověku, pokusem oživit mrtvý materiál i vlastní vizi. Všechno se to do detailu nejprve rodilo v představách. Dobrý portrét musí obsahovat rysy individuálních charakterů i všechno dávnou prožitě, ale i to, na co ještě člověk v životě čeká, prostě kus života. Není to jen schopnost převést vidění do hlíny anebo jiného sochařského materiálu.

Kdybch se pokusila vyznačit vaši tvůrčí cestu obraznými patníky z materiálů, z nichž jste vytvořil stovky soch, byl by ten první měkký a poddajný, uhnětený citlivými prsty z tvárné hlíny, ten druhý z tvrdého kamene opracovaného kovovými nástroji, ten třetí ze dřeva modelovaného sekýrkami a čtvrtý z málo poddajného kovu přinuceného plamenem podržet předem vymyšlený tvar. Ale také jste prozradil, že se v poslední době dostáváte k malbě...

Už jsem řekl, že všechno má svůj čas i důvod. Když jsem jezdil do Brna, bylo už obtížné dělat z hlíny, začatá práce ztvrdla, tak jsem přešel k železu. Mám rád už jednou dotýkané věci, které lidé doužívali a odložili kdesi na půdy či do sklepů jako harampádí. V r. 1993 jsem si udělal svářečský kurz a z těch starých vysloužilých věcí jsem začal svařovat originální sochy. Mělo to výhodu, kdykoliv bylo možné práci přerušit a hotové pak upravovat barvou. Svařoval jsem je v ateliéru v Popovicích, zbudovaného ze staré stodoly.

Před několika léty jsem se vrátil zase ke dřevu a teď přemýšlím stále více nad kresbou a malbou – je fyzicky nenáročná. Ale i v těch obrazech, které mám a které vzniknou, je sochařské vidění. Jsou to hlavně vzpomínky a zážitky z mých mnohých cest, z nichž jsem si vozil skici, ze safari v Africe, z pyramid v Jukatánu, z pestrého mexického světa... Procestoval jsem Afriku, Mexiko a Brazílii, Kanadu, Japonsko, Itálii a Francii, ale nebyl jsem v Rusku, na to jsem se nějak necítil.

Když vás nutím do vzpomínek na to všechno, co už bylo, prozradil byste, co se vám nejvíce podařilo?

V šedesátých letech projet stará provensálská města a také prožít jeden ze svých životních vrcholů – bienále v San Paulu a v Benátkách. Pak se mi podařilo založit sochařské sympozium v Hořicích. Ale tak moc jsem pracoval, až se mi zase vrátila moje stará nemoc. Ale vše dopadlo dobře.

V osmdesátých letech jsem propadl barevné plastice a také začal jako literát – při spisovatelské práci jsem zažil mnoho příjemných chvil.

A co se vám nepodařilo?

To není příjemná otázka. Nepodařilo se mi ovládnout nějaký hudební nástroj. Jako kluk

jsem se sice učil na housle, pak na kytaru, ale uřízl jsem si prst, sice mi ho přišli, ale už to nefungovalo. Nenaučil jsem se plynně mluvit francouzsky, což mě dosud mrzí, neumím ani latinsky a nikdy nebudu boxovat.

Z pražského Preclíkova ateléru se neodchází snadno, zdá se, že zvláště příjemné věci rychle končí. Ještě si prohlížím ty desítky dřevěných, kamenných i kovových soch a reliéfů, snažím se zapamatovat si jich co nejvíce, ale nakonec se mi nejvýrazněji vryly do paměti „mužské reliéfy“, pánské košile s barevnými vázankami uvázanými pod límcem a rámované tmavým dřevem a řada ptáků z bílého dřeva sedících na štíhlých vysokých hranolových podstavcích, do nichž napadala všechna pestrost z ptačího peří. Pane profesore, děkuji za příjemně strávené odpoledne a za naše čtenáře za rozhovor.

PS.: Vladimíru Preclíkovi bylo v r. 1998 otevřeno muzeum v Bechyni, v němž je 180 expozic. Jeho monument Zákonník zdobí vstupní halu Právnické fakulty MU. V Hradci Králové byl poctěn nejvyšší cenou za celoživotní dílo a za propagaci českého umění – cenou dr. Františka Ulricha, Cenou města Brna, Zlatou medailí VUT, bronzovou medailí MU, cenou Nadace Universitas Masarykiana a cenou ministra kultury ČR „Za šíření dobrého jména české kultury“.

ROZHOVOR ZAPSALA VĚRA LINHARTOVÁ

Henry Moore, Ležící figura (3. část), 1961-62

Jak to vidím já

Odcizený Kafka

V příloze k „Atlasu univerzálních dějin židovského národa“ s názvem „Židé v českých zemích“ píší autoři B. Nosek a H. Krejčová na str. 13: „Národnostní otázka nebyla totiž v Království českém pouze problémem Čechů a Němců, ale zhruba od 70. let (19. stol. – pozn. autora) se stala i záležitostí Židů, kteří se jako příslušníci náboženské pospolitosti štěpili do dvou asimilačních táborů. Vývoj politických událostí a stále se zvěšující rozkol Čechů a Němců po r. 1848 vedly k tomu, že se většina Židů z Čech připojila na stranu liberálních Němců, v té době skutečně svobodomyšlných a pokrokových. Mnozí Židé se stali přímo exponenty německé liberální politiky (hlavně jako novináři) a zároveň měli i nezanedbatelný vliv na rozvoj německé ekonomiky. Proněmecký židovský trend podpořila vláda, vůči níž Židé pocítovali nemalý vděk za ústavu z r. 1867, která jim zaručovala naprostou rovnoprávnost před zákonem. Němci si navíc získali jejich velké uznání tím, že se v této zákonodárné činnosti velmi exponovali – a to za politické absence českého národa.“

Kromě shora popsaného procesu napomáhalo rozšíření němčiny v židovských rodinách ještě používání tzv. jidiš, což byla směs hebrejštiny a němčiny (a fungovala jako dorozumívací jazyk Židů hlavně ve středoevropských zemích).

Z těchto důvodů se v mnoha židovských rodinách v Čechách mluvilo německy a děti byly posílány do německých škol.

Jak tomu bylo u Kafků?

Kafkův otec přišel do Prahy z českého venkova. Všichni známi nebo lidé, kteří s ním měli co do činění, potvrzují, že mluvil česky lépe než německy a že německy mluvil se silným českým akcentem. Podle jeho představ ovšem byla němčina jazykem „lepší společnosti“, tedy vládnoucí třídy, a proto tento maloměstský despota nařídil, že se v jeho domácnosti bude mluvit německy (česky jenom se služebnictvem) a svého syna poslal do německého

gymnázia. Zasáhl tím negativně do jeho života, jakož i v mnoha jiných věcech, o kterých Kafka píše ve svém „Dopise otci“ (Brief an den Vater). Tolik k tomu, proč Kafka psal a mluvil německy. Ostatně v Rakousku se do dnes mluví a píše německy, protože rakouština jako jazyk neexistuje. A tím se dostáváme k jádru věci, tj. proč rozhodně odmítám, aby byl Franz Kafka označován za „rakouského“ spisovatele.

Když jsem objevil Kafkovo dílo, tj. jeho povídky a romány, začal jsem se zajímat o jeho životopis a o něho jako soukromou osobu. Ve většině slovníků, encyklopedií či lexikonů (hlavně cizojazyčných) jsem nacházel tvrzení, že Kafka byl rakouský spisovatel. Hned od začátku mě to poněkud iritovalo, ale nevěnoval jsem tomu větší pozornost. Až před nedávnem jsem v jednom starším ročníku časopisu Spiegel (č. 10 z roku 1971) četl článek „Onkels Schätze“ (Strýcovy poklady) a dopisy čtenářů k tomuto článku, kde jsem v jednom z nich našel toto tvrzení:

„Domnívá-li se Klaus Wagenbach, že se žádná země necítí být příslušná pro spisovatele německého jazyka, české národnosti a židovského vyznání, pak se mýlí; Waldviertel se cítí. Podle pojetí lineckého kulturfilozofa Ericha Signet-Fischnallera není Kafka žádná německo-česko-židovská koprodukce, nýbrž svým dílem, bytím a podstatou *rakouský autor*. Tedy když už trinita, tak k.u.k. a Franz K.“ (Uwe Schmidt, Frankfurt). Jinými slovy řečeno, Franz Kafka je tělem i duší Rakušan. Toto nehorázné tvrzení mě téměř omráčilo. Podívejme se tedy, jak je tomu s Kafkovým rakušanstvím doopravdy. Předem zdůrazňuji, že nechci z Kafky udělat Čecha, ale jsem rozhodně proti tomu, aby z něho byl dělán Rakušan.

Franz Kafka se narodil v Praze r. 1883. Praha byla i tenkrát hlavním městem Českého království, které ovšem v té době nebylo samostatné, ale patřilo do Rakousko-Uherského soustátí neboli habsburské monarchie. Tato monarchie byla soustátím nejméně dvanácti národností. Malý Kafka byl otcem poslán napřed do německé obecné školy a potom do německého gymnázia na Starém městě. O návštěvě těchto škol píše mimo jiné Hugo Hecht, Kafkův spolužák, následující: „Německá

obecná a lidová škola stála na Masném trhu, česká škola byla za rohem. Nemohlo být tudíž zamezeno tomu, aby nedošlo ke střetnutí obou národností. A jako vždy v dějinách, my Židé jsme stáli uprostřed mezi těmi dvěma skupinami a byli z obou stran bití.“ Už z této malé poznámky je zřejmé, že Židé byli v první řadě nikoliv jako příslušníci jiného náboženství, ale jako příslušníci jiného národa odmítáni. To se bude v Kafkově životě víckrát opakovat.

Po svém studiu na Karlově univerzitě v Praze a při své práci jako jurist u dělnické pojišťovny v Praze začal Kafka psát povídky a vydával je v nakladatelstvích v Drážďanech, Lipsku a Mnichově, ale ani jednu ve Vídni či jiném rakouském městě. Kafka sám se považoval za německého spisovatele. Jeho talent odhalil a chválil jako první velký německý spisovatel Thomas Mann, ale žádný Rakušan. Po rozpadu habsburského mocnářství na podzim roku 1918 byla 12. listopadu vyhlášena republika s názvem Deutsch-Oesterreich (Německé Rakousko), které mělo být připojeno k Německu. K tomu ovšem nedošlo, protože se proti postavily vítězné mocnosti. Trvalo pak desetiletí, než se začali Rakušané identifikovat se státem, který vlastně nechťeli a který skončil ve fašismu a byl Hitlerem (Rakušanem) v roce 1938 připojen k Německu (tzv. Anschluss).

Svou lásku a obdiv ke Kafkovi objevili Rakušané až po 2. světové válce, když se Kafka stal uznávaným a slavným spisovatelem, především u existencialistů a v USA.

Dlužno přiznat, že to Kafkovo rakušanství prezentují jeho vynálezci velmi obratně. Například udávají správně jako místo narození Prahu, ale o úmrtí naleznete sice správně, že zemřel v sanatoriu v Kierlingu u Vídně (čímž se zase navozuje jeho rakušanství), ale nikde nenajdete, že je pohřben v Praze a že měl československé státní občanství a také československý pas.

Ze shora uvedených skutečností vyplývá jednoznačně, že Kafka sice navštěvoval německé školy a psal německy, ale nebyl Rakušan. Myslím, že se můžeme sjednotit na tom, že *Kafka byl německy píšící pražský rodák židovského původu.*

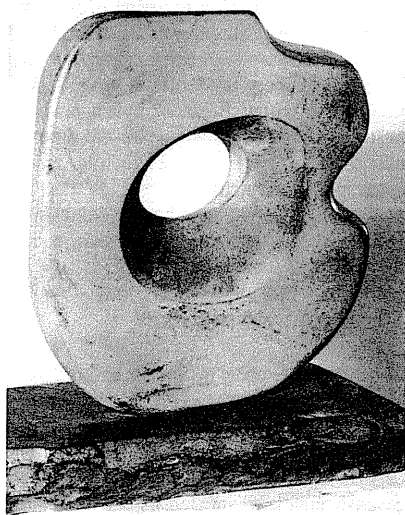
Toto označení vyjadřuje přesně jeho místo v životě i v literatuře. Všichni, kdo znají Kafkovo dílo a jeho životopis, zdůrazňují a uvá-

dějí spolu s P. Eisnerem, že „Kafka je možno vyložit jen z Prahy“. A jak píše R. Pytlík v úvodu své knížky *Pražská mozaika F. Kafky*:

„Praha nebyla Kafkovi jen životní kulisou, ale i zdrojem hlubokých citových a filozofických zážitků; proto je zdrojem tvorby, jež na „rozbitou“ skutečnost reaguje nejen poetikou fragmentu a koláží, ale osobitou mytologií a symbolikou. Překonal zajetí svého prostředí a ghetta a stal se výrazem kontaktů mezi pražskou německou a českou literaturou.“

Myslím, že shora uvedené argumenty vyvracejí přesvědčivě tvrzení o Kafkově „rakušanství“ a že by Společnost Franze Kafky mohla v tomto smyslu působit na příslušná nakladatelství, která vydávají životopisy velkých spisovatelů. Toho jsme Kafkovi dlužni.

V. KADLEC

Barbara Hepworth,
Prolomená forma (Amulet),
1962

Panorama knih

Brázdil, R. a kol.: Historické a současné povodně v České republice*

Obsáhla velkoformátová a celobarevná publikace vyšla z produkce Masarykovy univerzity. Představuje již sedmý svazek prací z řady „Historie počasí a podnebí v českých zemích“. Společné dílo vznikalo ve spolupráci ČHMÚ s ÚFA AV ČR v Praze a s Oblastním muzeem v Litoměřicích. Téma samo o sobě atraktivní jak pro odborné kruhy, tak pro širokou veřejnost bylo nyní poněkud netradičně uchopeno širokým týmem autorů v čele s prof. R. Brázdilem, a tak získalo rys nikoliv jen kvalitní odborné práce, ale i čtivého materiálu. Tentokrát dali autoři přednost mateřskému jazyku a obsahlému anglickému resumé v zakončení publikace.

Publikace se dělí do šesti hlavních kapitol, neschází stručný úvod a závěr. Povodně jako pro člověka nepříznivý, obvykle přírodní jev poutají pozornost národohospodářů, politiků a široké laické veřejnosti od počátku lidské pospolitosti pro svou obrovskou ničivou sílu, beroucí vníveč majetky i životy obyvatel. Česká republika zažila v poslední době několik rozsáhlých povodní a odborná literatura stále prodělává v této oblasti publikační boom. Předkládaná publikace se od většiny z nich liší retrospektivním pohledem a snahou o výklad dávných i nedávných povodní.

Ve druhé kapitole nás autoři seznamují se základním pojmoslovím. Uvádějí české normativní definice povodně jako (ve zkratce) „přechodná výrazná zvýšení hladiny vodních toků či jiných povrchových vod, při kterých voda zaplavuje území mimo koryta a může působit škody“. Popsán je průběh povodňové vlny a vyložena je klasifikace těchto událostí u nás. Není pochyb o tom, že toky na území ČR vykazují rozmanitou míru ovlivnění člověkem, často se snahou omezit právě negativní dopady povodní. Úpravy toků, povodí a výstavba nádrží znamenají významné spolupodílení společnosti na charakteru záplav.

V následující krátké 3. kapitole je uváděn přehled literárních odborných publikací a studií věnujících se rozborům a výzkumům povodní u nás, v sousedících i vzdálenějších zemích, včetně projektů řízených mezinárodními organizacemi. Tato kapitola nemůže být pochopitelně vyčerpávající a neregistruje ani některé významné české autory a výzkumné projekty odstartované po roce 1997.

Výkladový charakter nabývá 4. kapitola „Synoptické příčiny povodní“. Čtenář je zde uveden do problematiky souvislostí mezi typem povodní, jejich velikostí a průběhem na jedné straně a jejich srážkovými zdroji na straně druhé. Česká republika jako vnitrozemský stát je ohrožována takovými meteorologickými situacemi, které přinášejí extrémní dlouhotrvající vydatné srážky na rozsáhlejším území či velmi vydatné krátkodobé srážky v omezeném území. Zatímco první z nich jsou charakteristické pro severní horské oblasti od Jizerských hor po Beskydy, občas i pro vyšší partie Šumavy, krátkodobé vydatné srážky následované tzv. „bleskovými povodněmi“ charakteristický výskyt nevykazují.

Pátá kapitola představuje důkladný přehled záplav doložených hydrologickými měřeními na řekách od počátku, zpravidla však až od druhé poloviny 19. století. Čtenáři se zde dozvědí podrobnosti z organizace měření na českých tocích a o osobnostech, které se na vědeckém poznání našich toků podíleli. V dalším textu je pak prováđen rozbor registrovaných povodní na vybraných hlavních tocích České republiky: na Vltavě, Ohři, Labi, Odře a Moravě. Jednotlivé studie o těchto povodích jsou obvykle vztaženy k významným lokalitám s reprezentativními měřeními na uvedených tocích. Takto jsou důkladně popsány povodně v Praze, Lounech, Děčíně, Kroměříži a Bohumíně. Ke každému povodí a lokalitě se autorům podařilo shromáždit obsáhlý důkazový materiál, aby bylo možné analyzovat a vysvětlit příčiny jednotlivých povodní. Není bez zájmovosti, že nejhorší povodňová pohroma postihla hlavní město právě v roce 2002, kdy při dlouhodobém průměrném ročním průtoku Vltavy v Praze ve výši $148 \text{ m}^3\text{s}^{-1}$ řeka dne 12. 8. 2002 kulminovala při $5160 \text{ m}^3\text{s}^{-1}$. Nepochybně atraktivní jsou pak popisy a rozборы

vybraných historických povodní, které se na sledovaných tocích v období měření odehrály. Odborný text je proložen historickými zápisy nepostrádajícími dramatickostí a osobní pocity očitých svědků. Historické i recentní údaje, dobová pozorování a výklady doprovází množství tabulek i obrazového materiálu, ať již fotografií, grafů, synoptických map či hypsometrických map jednotlivých jmenovaných povodí (legendy u každé z nich by znamenaly jejich výrazné vylepšení; povodí Odry nad Jablunkovem nesahá všude ke státní hranici se Slovenskem, mapy povodí lze sotva označit názvy historických zemí – obr. 93, 101).

Zcela unikátního charakteru je kapitola šestá pojednávající povodně na našem území v období před zahájením hydrologických měření. Zde vedle povodně spojené s legendou o sv. Václavu z 10. století se autoři opírají o záznamy kronik od 12. po 19. století. Popisy povodňových událostí doprovázejí dobové reálie, které zařazují povodně do historického kontextu s tehdejšími stavem „technologií“ a myšlením kronikářů, případně autorů zachované korespondence. Nehledě na výklady zásahů vyšší moci, autoři dobových dokumentů si velmi dobře uvědomovali souvislosti mezi srážkami, táním sněhu a průběhem povodní. Kapitola obsahuje množství chronologicky uspořádaných odkazů na jednotlivé povodně s uvedením pramenů, což jistě podnítl další výzkum.

Zajímavým počinem je pokus o propojení poznatků z hydrologických měření s jinými dokumentárními materiály k povodním. Složitost tohoto úkolu je dána mj. četnými změnami krajiny v povodích, v průtočných profílech řek, úpravami tras toků a výstavbou nádrží, mírou zastavěnosti údolních den a jiných ochranných staveb. Použití technologie GIS je vhodnou možností. Detaily použití této metody však práce neuvádí, takže je obtížné posoudit, jak se např. modelování záplavy území ve vztahu k hodnotám vodočtu vůbec vydařilo. Zde se rovněž nabízejí široké možnosti pro další výzkum.

Cennými dodatky publikace jsou obsáhlé seznamy citovaných materiálů a použitých pramenů, zejména kronik a dalších archivních pramenů. Obsáhlý anglický souhrn (83 stran) přiblíží tuto zajímavou publikaci zahraničním

odborným kruhů a nakonec i zainteresované široké veřejnosti.

J. KOLEJKA

* Brázdil, R., Dobrovolný, P., Elleder, L., Kakos, V., Kotyza, O., Květůň, V., Macková, J., Müller, M., Štekl, J., Tolasz, R., Valášek, H.: Historické a současné povodně v České republice. Masarykova univerzita/Český hydrometeorologický ústav, Brno/Praha 2005, 369 s.

Brno Studies in English (ročník 2005)*

31. ročník anglistické řady Sborníku prací Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (*Brno Studies in English*, 2005) je věnován životnímu jubileu, šedesátinám, lingvistky doc. PhDr. Ludmily Urbanové, CSc. Jana Chamornikolasová rekapituluje příspěví jubilanťky k rozvoji brněnské anglistiky na Filozofické i Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity, její profesionální zájmy v oborech korpusové lingvistiky, sociolingvistiky, pragmatiky, stylistiky, fonetiky a fonologie i formativní vliv profesorů Josefa Vachka, Jana Firbase, Randalpha Quirka a Jana Svartvika na její odborné zaměření.

Na profesora Jana Firbase, společný zájem o Janáčkovu hudbu i svůj návrat do Brna, města svého dětství, po 43 letech v zahraničí vzpomíná s nostalgii i humorem britský translator Peter Newmark v příspěvku *Remembering Jan Firkas*. Zdůrazňuje Firbasovo zaujetí prací, jeho vlídnost, skromnost a pedagogický talent i pevné rodinné zázemí.

Lingvistickou část otevírá studie Olgy Dontchevy-Navrátilové *Text Typology of Resolutions*. Autorka identifikuje v žánru rezolucí UNESCO jejich generický strukturální potenciál s obligatorními i volitelnými prvky, jejichž konfigurace je relativně pevná. Funkční diferenciací typů rezolucí pak motivuje hodnotu i pozici konkrétních strukturálních prvků.

Studie Naděždy Kudrnáčové nazvaná *Oscillatory Corporeal Verbs from a Semantic-Syntactic Perspective* analyzuje sémantické a syntaktické vlastnosti skupiny sloves vyjadřujících nevolní kmitavé pohyby těla či jeho

částí. Všímá si typů tranzitivních konstrukcí, v nichž se jich užívá, a syntaktických rolí, jež jednotlivé sémantické komponenty zaujmají. Užití v odlišné syntaktické konstrukci bývá doprovázeno změnou lexikálně-sémantického obsahu a volba průběhového slovesného tvaru souvisí s hodnotícím postojem.

Renata Povolná se zabývá jazykovými prostředky usnadňujícími mlouvenou komunikaci v článku *Some Notes on Interactive Discourse Items in Spoken English*. Autorka analyzuje užití tázacích dovětek a frází *you know* a *you see*, jejich diskurzivní funkce a reakce na ně, ať už verbální, nebo signály potvrzující a povzbuzující k pokračování (tzv. *backchanneling*). Výskyt a roli jmenovaných interaktivních prostředků porovnává na korpusech soukromé konverzace a veřejných rozhlasových diskusí.

Vlastnostem, vnitřní struktúře a možností klasifikace anglických idiomů souvisejících s penězi se věnuje Tetyana Tkachuk v textu *Idioms Inside Out: Money in English Idioms*. Podobně jako u slov existují mezi nimi sémantické vztahy, takže je lze třídit podle sémantických polí nebo podle klíčových slov do idiomatických skupin.

Ludmila Urbanová se v příspěvku *Is Stylistics a Controversial Branch of Language Study?* zabývá současným pojetím a funkcí jazykovědné stylistiky; důraz klade zejména na sociální determinaci rozmanitosti jazykových prostředků (*variation*). Vysvětluje rozdíl mezi tradičním termínem *style* a sociologickým termínem *register*, mezi stylistickou analýzou textu chápaného jako statický produkt a diskurzu pojímaného jako proces.

Tzv. *hedges*, tedy pragmatické prostředky, pomocí nichž se omezuje síla výpovědi v rámci tzv. negativní zdvořilosti (*negative politeness*), klasifikuje do několika skupin podle funkce Sirma Wilamová v příspěvku *On the Function of Hedging Devices in Negatively Polite Discourse*.

Druhý příspěvek Petera Newmarka, *The Translator as Writer*, shrnuje několikero pojetí „dobrého psaní“ i jazykové prostředky (např. jednoslabičná frázová slovesa, polysémní výrazy, nominalizaci, viceslovná kompozita), které jsou sice bohatstvím angličtiny, avšak nebezpečím pro nezkušeného překladatele.

Literárněvědnou část zahajuje Rebekah Bloyd studií *Sounds and Silences in the Jamaican Household: Michelle Cliff's „Columba“*. Pomocí pojmů heteroglosie a dialogismu identifikuje kontextové podmínky a významové vazby v próze.

Změnou role náboženské víry v životech Afroameričanek se zabývá Nina Bosničová v textu *Changing Perspective on Religion in African American Women's Autobiographies*. Základem jí byly autobiografie Afroameričanek ze tří různých období, od éry otrokářství až téměř po současnost.

Pavel Drábek se v příspěvku *František Nevrla's Translation of Hamlet* zabývá málo známými a nehranými překlady všech 37 Shakespearových her a jeho celého básnického díla, které vytvořil amatérský překladatel F. Nevrla, zejména v reakci na překlady E. A. Saudka.

Milada Franková charakterizuje čtyři současné romány britské autorky Jane Rogers, vyznačující se žánrovou růzností a silným historickým a biografickým prvkem, v článku *Jane Rogers's Novel Explorations*.

Lidia Kyzlinková se zabývá odrazem současného britského multikulturního prostředí s jeho sociálními, etnickými a náboženskými tenzemi a postoji ženských hrdinek v detektivních příbězích Ruth Rendell (jednou pod pseudonymem Barbara Vine) v textu *Rendell/Vine: The Historical Universality of Degradation Between Nations and Genders*.

Analýze obrazu Američana v českých filmech 90. let 20. století se věnuje Tomáš Pospišil ve studii *Spies, Bombers, Liberators and Lovers: Images of Americans in Czech Film*. Dochází k závěru, že klíše z normalizačních dob bylo hladce nahrazeno jiným, popřípadě byly předpokládán národní rysy transformovány do zábavné karikatury.

Jaume Albero Poveda se prizmaty antropologie, psychologie, folkloristiky i literární komparistiky zabývá ve studii *Villains and the Representations of Evil in J. R. R. Tolkien's Fiction of Middle-Earth* typologií záporných nadpřirozených bytostí a nestvůr v Tolkienově *Hobitovi* a *Pánovi prstenů*. Z mnoha analogií vyplývá, že lidé se tradičně vymezují negativně, takže příšery jsou definovány právě svou odlišností.

Novou interpretaci klíčové scény Shakespearovy *Zimní pohádky* přináší Jana Přida-

lová v textu *Symbolic Images of Mimesis, Tromp l'Oeil and a Veil in Shakespeare's The Winter's Tale*. Symboly zde použité, jako namalovaná rouška stírající rozdíl mezi realitou a fikcí, řeší otázku schopnosti člověka imitovat či překonat přírodu.

Tématem příspěvku Martiny Vránové *Intertextuality in Love Among the Ruins* jsou četné odkazy a citace na další umělecká díla v románu Roberta Clarka *Love among the Ruins* (2001). Autorka ukazuje, že paralely, vystavěné v podstatě na dvou motivech, lásce a destrukci, posilují kritický úsudek čtenářů.

R. VOGEL

* SPFFBU, S11 = BSE 31, Brno,
Masarykova univerzita 2005, 196 s.

David Václavík: Sociologie nových náboženských hnutí*

Vedoucí Ústavu religionistiky na Filozofické fakultě MU David Václavík se ve své nejnovější knize věnuje tématu, jež patří v současné religionistice k nejfrekventovanějším. Lze je sice popsat jednoduše jako výzkum nových či netradičních náboženských seskupení, zaměřený na jejich výskyt, rozšíření, vývojové tendence, případně naukové obsahy, to ale nebude zcela výstižné. V této problematice totiž běží o mnohem zásadnější souvislosti, které se týkají celkové náboženské restruktury v evropské kultuře. Evropa byla kdysi plně christianizovaný světadíl (jediný ze všech, který můžeme takto označit) a vytvořila ve své intelektuální kultuře tradici silných a velkých církví. Tato tradice se rozpadla a s ní rovněž christianizovaná Evropa. Jak důvod tohoto vývoje, tak i jeho průběh a důsledky se zpravidla shrnují do tzv. sekularizační teze: Evropa je sekularizovaná, a proto v ní náboženství ustupuje do pozadí, stává se menšinovým pojemem světa a místa člověka v něm. Zejména v některých zemích, mezi něž je počítáno i Česko, převládá v důsledku sekularizace a politického vývoje po 2. světové válce ateismus.

Václavík ve své knize varuje před podobnými zjednodušeními. Sekularizační teze ne-

platí automaticky a neznamená zesvětštění ve smyslu odnáboženštění, obraz české společnosti jako ateistické je spíše vulgarizací skutečnosti. Náboženský život současné Evropy stejně jako dnešního Česka se vyznačuje mnovrstevnatostí, prolínáním různých rovin, paralelizací mnoha forem náboženské zkušenosti stejně jako nenáboženských, mimonáboženských a protináboženských životních postojů. Pokud se tato různorodost převádí do polarity věřící versus ateisté, či dokonce křesťané versus ateisté, je to totéž zploštění hraničící s falzifikací, jako kdyby se hovořilo o protipólech římskokatolické církve a společnosti.

Z metodologického hlediska, které Václavík objasňuje, je na místě spíše mluvit o deskularizaci, kterou nese poměrně strmý nárust netradičních forem religiozity, pro něž se ujal název nová náboženská hnutí (*New Religious Movements*). Jejich výzkum se dosud zhusta omezoval na deskripci bez příslušných metodologických rozlišení, která umožňují jejich typologizaci a utřídění podle zdůvodněných kritérií. Teprve na základě takové metodologie pak lze uvažovat o jisté míře orientace v místy nepřehledném, komplexním, mnohdy jemně strukturovaném náboženském prožívání moderního světa, toho prožívání, které dokáže šmahem shrnout pod výraz „sekty“ snad již jen nevychovanec.

Typologickému užívání výrazů sekta, církev a kult je také věnována první kapitola Václavíkovy práce. Nejprve prochází dějinami těchto pojmů a líčí klasické typologie u M. Webera, E. Troeltsche, R. Niebuha, návazně pak modernější variace R. Starka, W. Bainbridge, M. Yíngera a B. Wilsona. Jednotlivé typologie seznamují s různými aspekty, na které se při výzkumu náboženství kladl důraz, ukazují proměny v hodnotových přístupech k náboženským seskupením různého typu a umožňují vyčíst proměny v metodologii religionistiky a sociologii náboženství ve 20. století. Velmi důležitá jsou autorova upozornění shrnutá v kritické reflexi způsobů, jimiž se uvedené pojmy používají: všechny jsou výrazně hodnotově zatíženy, spojeny s ambivalentním vnímáním a často (pokud jde o sektu nebo kult) nasazovány tam, kde jde o vyjádření negativního postoje. Religionistické a sociologické teorie, usilující o hodnotovou neutralitu, nejsou s to korigovat obecné vnímání sekt

a kultů jako bigotních, totalitárních a násilnických skupin, říká Václavík. Uchylují se aspoň k tomu, co mohou udělat samy, tj. přestávají tato slova užívat a nahrazují je hodnotově neutrálními výrazy, jako jsou právě nová náboženská hnutí nebo menšinová náboženská hnutí. Lze samozřejmě očekávat, že půjde o dlouhodobější záležitost; ostatně podobné zkušenosti již religionistika má např. s pojmem pohanství; tento z hlediska vědeckého výzkumu náboženství nepoužitelný a nic neříkající pojem byl posléze téměř úplně vytěsněn i z obecného myšlení o náboženstvích.

Ve čtvrté kapitole seznamuje Václavík s alternativními sociálněvědními typologiemi nových náboženských hnutí. Představeny jsou koncepce R. Wallise, Th. Robbinse a D. Anthonyho. Pátá kapitola vysvětluje genealogické klasifikace a šestá integrovaný model typologie nových náboženských hnutí. V závěru shrnuje Václavík svůj výzkum do jedenácti tezí, které mohou sloužit jako metodologický základ pro další práci s náboženskými novotvory.

Knižka D. Václavíka je užitečná, informativní, přehledně zpracovaná. Dbá především na teoretické a metodologické aspekty výzkumu nových náboženských hnutí. Tyto aspekty v tomto ohledu můžeme chápat rovněž jako příklad pro religionistickou a sociologickou práci s dalšími předměty zkoumání.

* MU Brno: Malvern Praha 2007, 150 s.

B. HORYNA

Český jazykový atlas dokončen

Vydáním pátého svazku Českého jazykového atlasu se završuje monumentální dílo české dialektologie postihující v doposud nebyvalé šíři (na více než 1500 mapách) územní diferenciaci nářečí českého jazyka, její příčiny a zákonitosti (Balhar a kol., 1. díl 1992, 2. díl 1997, 3. díl 1999, 4. díl 2002, 5. díl 2005; dále ČJA). Atlas je výsledkem badatelského úsilí několika generací jazykovědců.

Od myšlenky vytvořit národní jazykový atlas k jejímu uskutečnění, ke kompletnímu vydání díla vedla dlouhá cesta. Rozsáhlý materiál byl získán přímým terénním výzkumem,

který probíhal jednotným způsobem v 60. a 70. letech 20. stol. na základě Dotazníku pro výzkum českých nářečí (1964-1965; dále Dotazník). Dotazník obsahoval přes 2600 položek a byl orientován na jevy jak lexikální, tak i gramatické. Výzkum byl prováděn ve více než 400 venkovských obcích, 37 vnitrozemských městech a 20 městech pohraničních. Zjišťoval se nejen nejstarší dochovaný stav v tradičních nářečních lokalitách, ale i jeho generační proměny a dále vývoj mluvy v jazykově nově osídleném pohraničí. Navíc byla do výzkumu zahrnuta mluva obyvatel českých obcí v zahraničí (potomků české emigrace z 19. stol.) – v Polsku, Chorvatsku a Rumunsku.

V celém díle je důsledně uplatňována jazykovězeměpisná metoda – ta se odráží jak v popisu a výkladu materiálu v obširných komentářích, tak ve způsobu jeho projekce na mapách.

První tři svazky ČJA jsou zaměřeny na územně diferencované lexikum (pochopitelně se evidují i doprovodné jevy hláskoslovné, morfologické a slovtvorné) – obsahují vybrané položky z věcněvýznamových okruhů nářeční lexikální zásoby (1. svazek – místní a domáci prostředí; 2. svazek – zahrada a sad, živočišstvo, les a rostlinstvo, krajina, čas a počasí, vesnice dříve a nyní, zábavy a zvyky; 3. svazek – polní zemědělské práce, hospodářská usedlost, zemědělské nářadí a nástroje, dobytek, drůbež). Čtvrtý díl postihuje jevy morfologické povahy.

Posuzovaný pátý svazek ČJA metodologicky – způsobem zobrazení i interpretace materiálu – pokračuje v koncepci svazků předcházejících a dovršuje tak komplexní zpracování jevů našich nářečí ve všech jazykových rovínkách. Postihuje i některé další, rozsahem menší, avšak neméně zajímavé okruhy problémů. Svazek je rozčleněn na pět částí, z nichž první a nejrozsáhlejší logicky navazuje na svazky předchozí: po lexiku a jevech morfologických jsou zde na 333 mapách sledovány jevy hláskoslovné. Oddíl je pro lepší orientaci rozdělen na část věnovanou diferencím samohláskovým a na část věnovanou diferencím souhláskovým. Jevy nejsou v těchto částech uspořádány pouze mechanicky podle chronologie od nejstarších k nejnovějším, ale v řazení je přihlédnuto k jejich závažnosti pro celkové členění našich ná-

řeči. Pozornost je zaměřena např. na úženi $\acute{e} > i$, na středomoravské změny $y > e$, $u > o$, na kvantitativní poměry v nářečích atd.

Zajímavé poznatky přinášejí také položky věnované souhláskám. Zmiňme např. protetické a hiátové hlásky, metatezi souhlásek, různé slezské palatalizace sykavek, záměnu retnic, rozšíření r ; l sonans v nářečích aj.

Nářeční jevy syntaktické povahy byly u nás systematickému jazykovězeměpisnému zkoumání podrobeny poprvé až v souvislosti s přípravou ČJA (v Dotazníku bylo 50 položek zaměřeno na teritoriální rozdíly ve skladebných prostředcích a ve větných konstrukcích). Je známo, že syntaktické prostředky lze velmi obtížně zkoumat přímými dotazy. Shromáždění dostatečně obsáhlého a reprezentativního souboru spontánních nářečních projevů bylo nad možnosti projektu ČJA, proto výsledný počet 36 map věnovaných syntaktické problematice v našich nářečích si zaslouží uznání. Čtenáře jistě potěší položky dokládající bohatý repertoár nářečních spojek (např. pro poměr stupňovací *natož, natoř, nato, neřkulí, nechcele, nechcelijá, nechca, nechřica, něchač, což, copa(k), ja(k)pa(k), kera(k)pa(k), kór, né tak iě to bože* ad. – srov. mapa 339), zaujme jasně vymezená územní dichotomie některých konstrukcí a vazeb (např. mapa 350 *šel k pekaři x do pekařa*, mapa 358 *není vám hanba x není vás hanba*); pozornost si zaslouží rovněž zpřesňující informace o přízvuku a melodii v našich nářečích (mapa 369).

V samostatné kapitole (o 41 mapách) se probírají adverbia, jež jak výsledky bádání ukázaly, představují svébytný sémantický celek, který se vyznačuje i některými specifickými znaky v oblasti tvoření. Mnohé z těchto znaků jsou územně diferencovány a je zřejmé, že ve srovnání se spisovným jazykem se nářečí vyznačují větší pestrostí slovo tvorných prostředků i odvozovacích základů. Příznačné pro adverbia v nářečích je rovněž bohaté postfixální tvoření (např. na mapě 388 nyní – se uvádějí jen k základu *ted'* tyto postfixy *-ka, -ká, -ko, -kom, -konc, -kont, -ki, -kin, -kit, -ke, -ké, -kej, -kem*, rozmanitost postfixů v nářečích dokládají také mapy 390 teprve a 400 komparativ snadněji) – postfixům u tázacích adverbíí a jejich distribuci u adverbíí obecně jsou věnovány shrnující mapy v závěru kapitoly (410-411).

Cenné poznatky o mluvě ve městech přináší část čtvrtá. Pro detailnější náhled na jazykovou situaci ve městech posloužil badatelům dodatek k Dotazníku, který obsahuje 139 položek sledujících pojmenování reálií a jevů typických pro město (ty byly vyzkoumány u starší i mladé generace). Zaujmov názvy některých novějších reálií, např. otomanu (*divan, kanape* – mapa 419), dvojitého žebříku (*dvoják, štafle* – mapa 418) nebo napínáčku (*napínáček, napínák, připínáček, spináček, rýsováček* – mapa 429).

Autoři se zaměřili rovněž na mluvu mládeže, a postihli dokonce i oblastní výrazy mládežnického slangu. Významné územní rozdíly reprezentují např. položky čeština 'vyučovací předmět' (*čenina, čedina, čédina* – mapa 443), žvýkačka (*žvejka, žvýkajda, žvejka, žvýksna, žuvačka* – mapa 439), školník (*šulda, škol-da, školiňajs* – mapa 444), sestra (*segra, ségra, švica, švica, švigra* – mapa 445).

Poslední část pátého dílu ČJA nese název Soubor izoglosových svazků. Na základě materiálu představeného na více než 1500 mapách celého pětisvazkového díla se zde podává syntetizující pohled na areálové členění našich dialektů. Autoři tak zúročili své poznatky a zkušenosti ze soustavného detailního jazykovězeměpisného zpracování veškerého materiálu.

Mapy izoglosových svazků totiž přinášejí nový, detailnější pohled na dialekty. Ukazuje se zde souvislost průběhu svazků izoglos s dějinami nositelů jazyka i některé příčiny vzniku jazykových hranic. Ty souvisí, jak známo, s politickými, hospodářskými a kulturními poměry, v nichž jazykové/nářeční společenství žilo. Soudobá nářeční diferenciace je tedy svědectvím o zajímavých historických souvislostech a vlivech působících uvnitř území českého národního jazyka. Na jazykovězeměpisné mapě lze každou z těchto hranic znázornit izoglosou. Čím více se takových izoglos vrství, tím pevnější komunikační předěl lze v příslušné oblasti předpokládat. Vedle svazků izoglos, které potvrzují dělení na základní nářeční skupiny (makrodialekty), materiál představený na svodných mapách odkrývá další zřetelné, doposud nepopsané hranice, jejichž existence se plně projevila až zásluhou ČJA. Je pozoruhodné, že tyto staré územní předěly lze identifikovat ještě na konci 20. stol.

Pro ilustraci uvedme např. výrazný areál v severním úseku českomoravských nářečí s centrem na Novoměstsku, který se vyčleňuje na základě navrstvení více než třiceti izoglos (svazek izoglos 456.2). Pro toto území jsou charakteristické svébytné dialektismy zejména morfologické a lexikální, z nichž některé jsou dokonce tamní nářeční inovace (např. *šlehy* 'šle', *krb* 'špaččí budka'). Jiné pozoruhodné navrstvení izoglos je zaznamenáno na širším Brněnsku (svazek izoglos 453.5 s přibližně 30 liniemi), izoglosy zde probíhají kruhovitě a vymezují jako jádro město Brno – dříve tudy totiž probíhala hranice Brněnského kraje.

Uvedená prezentace svazků izoglos v takové šíři jako v ČJA (na souboru 15 mapových listů je představeno 60 izoglosových svazků) nemá v nářečních atlasech slovanských národů obdoby. Syntetizující mapy jsou sice součástí např. lužickosrbského atlasu a mají své místo i v Atlasu slovenského jazyka, avšak v těchto dílech je uvedena problematika sledována v podstatně menší míře.

ČJA byl vydán jako poslední ze západoslovanských nářečních atlasů, jeho autoři tak mohli využít zkušenosti svých předchůdců a vyvarovat se některých „dětských nemocí“ jazykovězeměpisné projekce jazykového materiálu. Nespornou předností díla je jasně vymezená jednotná koncepce všech dílů, novátorská metoda zpracování map i detailní, nanejvýš nový výklad mapovaného materiálu v komentářích.

Hodnotu a mimořádný vědecký přínos ČJA nepochybně docení odborník – jazykovědec, který z vlastní zkušenosti ví, jak náročné je nejen shromáždit spolehlivý nářeční materiál, ale zejména jej přehledně zpracovat a vyhodnotit, zvolit odpovídající metodologii mapování jevů i jejich interpretace.

Navíc je třeba ocenit, že ČJA není určen pouze jazykovědně vzdělaným odborníkům; způsobem výkladu i přehledným mapovým zobrazením jazykových jevů zpřístupňuje problematiku českých nářečí nejen odborníkům různých vědních oborů, ale i zájemcům z řad laické veřejnosti.

Český jazykový atlas výrazně prohlubuje dosavadní znalosti díky obsáhlosti a spolehlivosti materiálového korpusu a zejména pro precizní a systematické zpracování materiálu na jazykovězeměpisných mapách i v komentá-

řích. Nemohu nevyzvednout, že se tak děje v knize obvyklého formátu.

Vydáním posledního dílu ČJA bádání nad vývojem našich nářečí/našeho jazyka nekončí – právě naopak. Množství nových poznatků je významné i pro soudobý výzkum běžné mluvy a poslouží jako cenné východisko pro další zevrubná vědecká bádání.

J. VOJTOVÁ

Studia andragogika aneb Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*

Abych předešel nedorozumění, uvedu svou recenzi krátkou poznámkou týkající se prvé části jejího názvu. Ten nemá čtenáře dezorientovat, ale naopak upozornit ho na to, jaké povahy je problematika, která tvoří jádro sborníku (tzn. jeho prvního, nejrozsáhlejšího oddílu). Sborník je publikován jako jeden z řady, která již léta nese název *Studia paedagogica*. Posun v prioritách týkajících se výchovné problematiky, která se stala pro českou společnost aktuální, zapříčinil, že se tento název dostal do významového rozporu s převážnou částí pojednání ve sborníku prezentovaných, protože ta nepřísluší pedagogice, ale jejímu příbuznému vědnímu oboru – andragogice. Je pochopitelné, že redakce sborníku byla nucena v zájmu zachování tradice a kontinuity tohoto typu sborníkových prací Filozofické fakulty MU název ponechat, byť se v daném případě – v sousedství podtitulu *Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení* – stal kontradikcí, a tedy neproduktivním a zavádějícím.

Sborník představuje další příspěvek k řadě publikací dokumentujících vědeckovýzkumné aktivity členů Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Tematicky, úrovní zpracování i dikcí je sborník členěn ve čtyři oddíly.

Nejzávažnější a také nejobsažnější je první oddíl sborníku, který představuje cca $\frac{3}{4}$ jeho rozsahu. Příspěvky do něho zařazené jsou propojeny monotematickým zaměřením na otázky vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení, které reprezentují výzkumné zaměření pracoviště v posledních dvou letech.

Svým pojetím reflektuje širokou andragogickou oblast výzkumu, jímž jsou odkrývány vztahy mezi prosperitou a ekonomickou úrovní moderní společnosti a vzdělanostním niveaem jejich členů.

Úvodní stať doc. Milady Rabušicové, redaktorky sborníku a řešitelky projektu, vymezuje konceptuální rámec vzdělávání dospělých v širším a obsažnějším prostoru celoživotního učení, jehož teoretické podloží buduje na společnosti vědění reflektující základní principy fungování a vývoje současného typu společnosti. Stať patří obsahově a způsobem zpracování k nejhodnotnějším příspěvkům sborníku. Další studie tohoto oddílu přináší výsledky empirického zkoumání. Mgr. Petr Novotný se zaměřuje na celoživotní učení a vzdělávání v profesním kontextu, Mgr. Lenka Hloušková a doc. Milan Pol vycházejí ve svém pojednání o občanském vzdělávání dospělých z dat získaných reprezentativním dotazníkovým šetřením a sledují je v několika segmentech, které tvoří kontextuální rámec, účast na vzdělávání, nabídka kurzů i hodnotová hierarchie účastníků vzdělávání. Informačně bohatá studie tak předkládá souhrnný plastický model současného stavu vzdělávání dospělých v České republice. Mgr. Klára Šedová jej doplňuje o údaje týkající se rodinného vzdělávání. Neformálnímu vzdělávání dospělých v rámci zájmových volnočasových aktivit věnuje pozornost PhDr. Dana Knotová, již se podařilo přehledně zmapovat současný stav v oblastech, které andragogika věnovala dosud jen minimální pozornost. Prof. Ladislav Rabušic se soustředil ve svém sdělení na problémy vzdělávání stárnoucí populace a seniorů, které jsou stále naléhavěji provokovány demografickým stárnutím české (ale nejen české) společnosti. Jeho sociálně andragogický rozklad situace obohacuje sborník především tím, že vnáší do zkoumané problematiky širší sociologický rozměr. Soudobým digitalizačním trendům ovládajícím život společnosti se věnuje Mgr. Jiří Zounek, který jako „počítačově zdatný“ uživatel internetu provází svůj příspěvek přehledem použitých literárních zdrojů adekvátního typu (http, www, on line etc.). Oddíl uzavírá Mgr. Vlastimil Čiháček rozбором příčin, které brání dospělým využívat nabízené projekty celoživotního vzdělávání.

Druhý oddíl ústřední problematiku sborníku opouští a orientuje se na dva problémové okruhy pedagogické: Kateřina Trnková na málotřídní školy ve 2. polovině minulého století, Jiřina Ředlichová na podíl žáků na životě školy a společnosti. Autorky obou studií vypovídají o pojednávaných otázkách poučeně, na základě seriózní vybavenosti teoretické i empirické.

Ve třetím bloku sborníku dává jeho redakce publikační prostor svým studentům, totiž Kateřině Korcové, Františku Špačkoví a Filipu Klobušickému. Stať je třeba hodnotit jako moudrý a prozíravý krok, zvláště v daném případě, kdy byly vybrány práce zralé, jejichž autoři již bezpečně zvládli základní metodologické náležitosti svého oboru a umí o svém tématu pojednat fundovaně, věcně a srozumitelně. Dva příspěvky těžící z bakalářských prací Kateřiny Zavadilové a Marie Vichrové svědčí o tom, že i práce nižší kvalifikační kategorie mohou přinést vědecky cenné informace. Sborník uzavírají tři zprávy o projektech, na nichž vědeckopedagogičtí pracovníci ústavu v současné době participují.

Jednoznačně pozitivní obraz sborníku narušuje několik drobných a ojedinělých pochybení ortografického a formálního charakteru, která by v objektivně koncipovaném hodnocení měla být pojmenována a konkretizována, ale také doložena. Ne vždy je náležitě užito interpunkčních znamének v souvětí (např. na s. 159 a 160) nebo tvaru 3. os. plur. slovesa procházet (s. 160). Respektována by měla být jak kodifikovaná Pravidla českého pravopisu (např. ve slově univerzita na s. 191), tak česká norma pro bibliografické citace, protože i nejednotnost v posloupnosti uváděných prvků citované literatury a nedůslednost při jejich oddělování interpunkčními znaménky může působit rušivě (např. na s. 98).

Sborník jako celek představuje čtenáři – jak z etymologie slova *sborník* plyne – vše, co bylo bráno, sbíráno a posléze sebráno. Kdyby recenze končila tímto zjištěním, nebyla by úplná ani objektivní. Proto je třeba toto strohé a nepřilíhš lichoitivé konstatování doplnit a říci, že redakce sebrala (i když jen do prvé, stěžejní a nejobsažnější části sborníku) pouze studie též „krevní skupiny“, tedy ty, které byly prokazatelně propojeny jedním a týmž společným jmenovatelem a mohly tak vytvořit kompaktní

a již přijatelný celek. Tak vznikl elaborát, jehož autoři jako protagonisté dílčích segmentů společného „ústavního“ projektu svými výzkumy odhalují reálnou podobu současného vzdělávání dospělých v České republice a odkrývají i příčinné souvislosti ovlivňující vývojové tendence tohoto fenoménu (post)moderní doby. Redakční radě se tak podařilo předat odborné veřejnosti hodnotnou, informačně bohatou a vědecky fundovanou knihu, která si zaslouží pozornost nejen andragogů, pedagogů a sociologů, ale kterou by měli studovat (nebo alespoň číst) i ekonomové, politologové a politici – především pak členové zákonodárných orgánů, aby mohli poučeně a kvalifikovaně rozhodovat o koncepcích a realizačních záležitostech vzdělávání české společnosti.

* Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity Studia paedagogica, roč. 54, řada pedagogická (U), č. 11. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 211 s.

V. SPOUSTA

Aleš Sekot: *Sociology of Sport. Topical Issues.**

Východí bázi práce docenta Fakulty sportovních studií Masarykovy univerzity Aleše Sekota je odkaz na sílicí procesy organizovanosti, komercializace a globalizace sportu s výraznými dopady na procesy socializace současného člověka (s.7). Autor v této souvislosti shromáždil bohatý soubor důležitých sociologických témat a dat v originální vědecké monografii. Kritickým pohledem v jazyce anglickém seznamuje čtenáře s významnými koncepcemi a tématy soudobé sociologie sportu a aplikuje dlouhodobý výzkum ve vývoji sportu v českém prostředí v integrujícím se evropském kontextu. Pro čtenáře z cizího prostředí pak kniha představuje cenný zdroj informací o stavu české sociologie v tak důležité oblasti společenského výzkumu, jakou je nepochybně právě sport.

Monografie je rozdělena do pěti tematických částí, vycházejících z teoretických východisek sociologie sportu chápající sport zejména jako sociokulturní fenomén. V každé části jsou obecná východiska aplikována v kontextu jednotlivých oblastí sociologické-

ho pohledu na sport v českém kontextu. Zcela originálně působí zejména studie zabývající se problematikou postavení žen ve sportu, působením dopingu a sportovní mobilitou. Tato klíčová témata jsou mnohem hlouběji tematizována i v paralelně publikované Sekotově práci *Sociologie sportu* (Masarykova univerzita a Paido, 2006, 420 s.). Kratší – anglická verze se tak soustřeďuje zejména na empirické aspekty problematiky, zatímco hlubší teoretická východiska jsou v centru pozornosti v české verzi. Text se v řadě ohledů opírá o sociologická východiska známých badatelů Cashmora a Coaklyho, prezentuje některá empirická data z východoevropských zemí a nabízí tak komplexnější představu o širších souvislostech fungování sportu ve vývoji české tržně zaměřené společnosti.

Úvod práce dobře poslouží čtenáři tím, že si všímá merita vzájemných vazeb sportu a společnosti: komercializace, globalizace a medializace sportu. Sekot svoje závěry opírá o relevantní sociologickou teorii, ztotožňuje se se širokým definičním vymezením sportu a uvádí čtenáře citlivě do aktuálních sfér působení sportu v soudobém světě. Autor poučeně prezentuje realistický obraz sportu, změn a tendencí, a to aniž by „vyléval s vaničkou i dítě“.

V relativně krátké úvodní kapitole autor zdůvodňuje volbu pěti základních tematických okruhů práce a připomíná, že k charakteristickým znakům soudobého světa sportu patří sílicí důraz na výkon, vítězství a odměnu. Přitom klade řadu podnětných otázek a vytváří bohatou platformu pro další odbornou diskusi o vztahu sportu a tržní ekonomiky, známou jinde kupř. v pracích amerických sociologů sportu Maguireho, Sageho či Houlihana.

Klíčové téma vztahu sportu a soudobých globalizačních procesů zkoumá Sekot z pohledu teorie konfliktu a interakcionalismu, když se věnuje zejména novému silně aktuálnímu tématu, kterým bezesporu je sportovní mobilita, a to jak z pohledu hostitelských, tak ze zorného úhlu výchozích dárcovských zemí. Přitom se připomíná, že sportovní komercializace se stává prostřednictvím masových médií zprostředkovatelem globálních hodnot, zdůrazňujících spektakulárnost, akčnost, zážitek, vzrušení. Sekot správně připomíná, že „pouhá spotřeba amerických spotřebních symbolů ne-

musí přinášet vyprazdňování lokálních kultur“ (s. 27): Může znamenat i oživující konfrontaci lokálního a globálního, přinášející kulturnímu vývoji nové impulzy. Přitom se připomíná, že samotná ekonomická analýza sportovní migrace dané téma nevysvětluje dostatečně, že je třeba zvažovat i lidské důsledky tohoto jevu, spočívající v nevyváženosti základních impulzů sportovní kariéry, v rostoucím vlivu týmových soutěží na úkor prestiže národních týmů a v projevech nepřátelství vůči sportovním migrantům v hostitelských zemích.

Kapitola zabývající se problematikou dopingu ve sportu se opírá zejména o nové empirické údaje zejména z českého sportovního prostředí. Sekot připomíná nezbytnost šíření poučených informací o dopingu zejména mezi mládeží, stejně jako o problémech souvisejících s akcentem na tzv. sportovní etiku adorující postmoderní zážitkovost hodnot vítězství a vzrušení. Sekot v této souvislosti prezentuje empirická data dvou významných sociologických výzkumů vztahu mladých sportovců k dopingu v České republice a Francii, když se soustřeďuje na klíčová témata motivace užívání zakázaných látek a zdrojů informací o dopingu obecně. Přitom zkoumá relevantní rozdíly v rámci pohlaví a různých úrovních sportovní participace. Jeho výzkum sice nepřinesl žádné překvapující zjištění, přispěl však k plnějším doplnění našich znalostí o dopingu ve sportu a o možnostech a mezích výchovného působení na tomto poli.

Sekot dále významně přispívá k dalšímu důležitému tématu soudobé sociologie sportu: postavení žen ve sportu. Připomíná zvýšenou frekvenci této tematiky v posledních letech v západní sociologii a snaží se přinést nové informace i našemu čtenáři. V čase a prostoru se ohlíží za vývojem postavení žen ve světě sportu a zkoumá, proč zde ženy sehrávaly tradičně menší úlohu než muži. Připomíná v tomto kontextu hodnotové důrazy feministické sociologie sportu a předkládá vlastní analýzy prezentace českých sportovkyň v českých tištěných médiích během posledních letních olympijských her. Je zajímavé, ba překvapující, že jejich 40% zastoupení odpovídalo i podílu žen v olympijské výpravě v Aténách. Další výzkumná data se týkají překážek, které se staví do cesty plné realizaci českých sportovkyň na poli trenérské a rozhodcovské kariéry.

Tato vysoce prakticky zaměřená část obsahuje i doporučení pro zvýšení angažovanosti žen v řídicích orgánech sportu a nabízí zajímavý pohled na problematiku vývoje sportu v postkomunistické společnosti.

Kratší následující kapitola porovnává původní ideovou bázi sokolského hnutí se soudobou sportovní etikou a je přínosná zejména pro ty, kteří se s touto specifickou oblastí historie českého sportu teprve seznamují. Téma je dokresleno zejména srovnáním hodnotových důrazů Sokola na jedné straně a olympijského hnutí na straně druhé.

Autor v závěrečné části vstupuje do vysoce aktuální problematiky násilí ve sportu, a to prostřednictvím ilustrace jeho dopadů na společnost. Základem této části je kritika některých aspektů vrcholového výkonnostního sportu jako dominujícího modelu sportu v dnešní společnosti.

Aleš Sekot se úspěšně chopil úkolu na velké ploše teoreticky a empiricky poučeně prezentovat palčivá, globálně existující témata soudobého sportu. Taktó nastavená perspektiva z pohledu malého národa bohaté sportovní historie je nesporně přínosná.

W. CROSSAN

* Brno: Masaryk university and Paido, 2006, 133 s.

Josef Maňák, Tomáš Janík: Problémy kurikula základní školy*

Sborník je výstupem druhého roku řešení projektu GA ČR s názvem *Obsahová dimenze kurikula základní školy*. Nabízí nejen přehled jeho dílčích výstupů, ale i příspěvky dalších odborníků z řad české i zahraniční (tu reprezentuje jeden německy psaný příspěvek) vědecké komunity.

Krátkého představení sborníku se v úvodu ujal Josef Maňák, který je spolu s Tomášem Janíkem jeho editorem.

Pět částí sborníku pak přehledně uvádí příspěvky k pěti zásadním tématům problematiky kurikula základní školy, která je bezpochyby velmi aktuální. Pojem kurikulum v so-

bě zahrnuje téměř všechny aspekty pedagogického procesu – od vzdělávacího cíle, přes obsah a metody po veškerou zkušenost, kterou žáci (vzdělávaní) během pedagogického procesu získají. Tomu také odpovídá pestrost přístupů.

První část, věnovanou obecným otázkám kurikula, uvádí článek Elišky Walterové, která se zamýšlí nad paradigmatickými změnami v kurikulárních teoriích a výzkumech v českém i mezinárodním kontextu a stať Josefa Maňáka, který nabízí analýzu faktorů ovlivňujících jeho tvorbu. Další příspěvky první části sborníku pak čtenář může vnímat jako dva tematické okruhy, z nichž jeden pohlíží na téma z perspektivy tvorby kurikula a druhý se z různých úhlů dívá na učitele a jejich práci s kurikulem, případně přípravu na ni. Do prvního tematického okruhu spadají články Štefana Švece, který se věnuje teoretickému kontextu projektování kurikula, Jiřího Pelikána, zamýšlejícího se nad silnými a slabými stránkami zavádění RVP do české školské soustavy, Petra Baumana, jehož příspěvek posuzuje kurikulum z hlediska obsahu a nabízí zamýšlení nad možnostmi obohacení kurikula základních škol o filozofii. Čtveřici příspěvků věnující se tvorbě kurikula uzavírá stať Josefa Trny a Tomáše Janíka; autoři zde navrhnou kritéria, která je možná při výběru a strukturování vzdělávacího obsahu uplatňovat.

Prvním ze čtyř příspěvků věnujícím se učitelům je stať Vlastimila Švece, který se v ní stejně jako Jaroslava Vašutová ve stati druhé zamýšlí na přípravou učitelů na kurikulární reformy základního školství. Přípravě učitelů se věnuje i Nataša Mazáčová, shrnuje úkoly pedagogů ve výuce a možnosti rozvíjení jejich didaktického myšlení. První část sborníku pak uzavírá Rudolf Kohoutek se statí obírající se vyučovacími styly učitele v souvislosti s učebními styly žáků.

Druhá část sborníku se věnuje tématu výzkumu kurikula. V první stati mapuje Jan Průcha typy výzkumů kurikula, které byly v České republice v posledních letech provedeny. Tento přehled doplňuje přehlednou tabulkou všech provedených výzkumů. Zajímavé je zamýšlení Jiřího Semráda nad zahraničními zkušenostmi s kurikulární reformou – konkrétně v Německu, Velké Británii a ve Spojených státech. Praktickou aplikací kurikula se zabývají

příspěvky Kateřiny Vlčkové (která zkoumala strategie učení se cizím jazykům žáků devátých tříd v ČR) a dvojice Hana Horká a Zdeněk Hromádka (ti v něm prezentují dílčí výsledky výzkumu zaměřeného na vzdělávací výsledky v oblasti ekologické výchovy). V posledním ze tří příspěvků věnujících se praktické realizaci kurikula prezentují Svatava Kašpárková a Renáta Otépková výsledky dotazníkového šetření směřovaného k výukovým metodám učitelů druhého stupně. Příspěvek Evy Dobšíkové nabízí zamýšlení nad tím, co by škola měla dávat lidem pro to, aby si z ní odnesli co nejvíce. Renate Seebauer pak v posledním článku druhé části sborníku, který je jediným příspěvkem v cizím jazyce, představuje výsledky výzkumu zabývajícího se vlivem socioekonomických vlivů na rozhodování o další vzdělávací dráze dětí německých čtvrtých tříd.

Třetí část, věnovanou problémům jednotlivých vyučovacích předmětů, tvoří příspěvky týkající se předmětů vyučovaných na základních školách v České republice, od cizích jazyků přes mateřský jazyk, dějepis, zdravotní, morální a hudební výchovu, přírodní vědy a technické předměty.

Metodickým otázkám kurikula se třemi příspěvky věnuje čtvrtá část sborníku.

V diskusních příspěvcích na závěr se Jaroslav Kozlík zamýšlí nad podstatou národního kurikula, Jiří Sedlák pak nabízí podněty k realizaci kurikula v praxi.

Sborník zdaleka nepostihuje všechny problémy kurikula základní školy v českém školství, ani nenabízí kompletní návrh jejich řešení. To ostatně nebylo a ani nemohlo být záměrem jeho autorů. Autoři ale nastílnili řadu koncepčních otázek týkajících se kurikula, nabídli podněty k zamýšlení nad kurikulární reformou. Popsali rovněž některé potíže, se kterými se učitelé i žáci českých základních škol potýkají, a mnohdy přinesli inspirativní návrhy jejich řešení. Jak je vidět, výzkum a teorie kurikula není jen jednou z možných cest, je to téma, které by měli brát na vědomí všichni, kdo se pedagogikou zabývají.

* Sborník z pracovního semináře konaného 22. června 2006 na Pedagogické fakultě MU, Brno 2006, 330 s.

Zvětšeniny z Jana Amose*

Toho, kdo se začte do nevelké knížky Zdeňka a Drahomíry Kožmínových Zvětšeniny z Komenského, čeká poutavá procházka myšlenkovým světem velkého pedagogického reformátora. Titulem kniha navazuje na Kožmínovy Zvětšeniny ze stylu bratří Čapků i jeho další práce s podobným zaměřením.

Profesor Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Zdeněk Kožmín (1925) se dílem Komenského začal obírat v době, kdy po nuceném odchodu z univerzity učil na gymnáziu v Zastávce u Brna. Jeho choť, anglistka a klasická filoložka dr. Drahomíra Kožmínová (1929-2002), se Komenskému s přestávkami věnovala už od své disertace z roku 1953. Zvětšeniny začali Kožmínovi psát v polovině osmdesátých let, ale po listopadu 1989 práci přerušili a vrátili se k ní až v roce 2000. Po smrti své ženy Kožmín pokračoval sám do roku 2004, dlouhodobé onemocnění mu však znemožnilo dovést dílo do konečné podoby.

Po kratší pauze se s autorovým souhlasem ujali práce dva mladí literární vědci, Marie Škarpová a Jan Tlustý, oba Kožmínovi žáci. Ti, jak uvádějí v ediční poznámce, rozdělili některé kapitoly do oddílů, ověřili citace, dohledali chybějící odkazy a pod čarou otiskli originální latinské znění textů, které Kožmínovi citují. Místo chybějícího závěru zařadili v překladu Z. a A. Urválkových Kožmínovu stať Filozofie Komenského pansofie, která vyšla původně německy. Knížku doplňuje bibliografie komeniologických prací manželů Kožmínových. Doslov, včleňující práci Z. a D. Kožmínových do kontextu komeniologické literatury, napsal Martin Steiner. Zvláštní zmínku zaslouží zdařilá obálka, pro niž B. Myslivec využil reprodukce Bruegela obrazu. Konečné znění knihy Zdeněk Kožmín autorizoval. Dodejme, že podobný, ale rozsáhlejší komentovaný výběr z Komenského vydal za druhé světové války Josef Hendrich (Jan Amos Komenský ve světle svých spisů, 1941). Hendrichova kniha je však spíše čítanka, zatímco v esejisticky zaměřené práci Z. a D. Kožmínových nejsou středem pozornosti ukázky, ale hodnocení a analýza Komenského textů.

Literární kritik Kožmín vždy citlivě hodnotil výrazové prostředky sledovaných autorů

a nejinak si počíná i při četbě Komenského: všímá si epichnosti, strukturace textu, výřtů, metafor a přirovnání (např. *bible je lucerna na cestě ke spasení, lidské tělo je propůjčená chaloupka, kterou ovšem musíme udržovat*) a také toho, co z Komenského ožívá nebo rezonuje v novodobé literatuře (Mácha, Halas, Capek, Vančura, ale i Hodrová, Bachelard, Marcuse aj.).

Svou látku rozdělují Kožmínovi do tří oddílů, odpovídajících etapám Komenského života. Zabývají se nejen známými díly, jako je Labyrint světa a ráj srdce nebo Didaktika, ale také např. filozofickou disputací, kterou mladý Komenský napsal jako školní práci v době svého studia na protestantské univerzitě v Herbornu. Jak mistrně Komenský ovládal všechny polohy své mateřštiny, ukazuje jeho překlad žalmů a Catonova spisu *Disticha moralia*. Čtenáře potěší také ukázky rčení a přísloví, která Komenský zařadil do své *Moudrosti starých Čechů*. Od druhé kapitoly je v popředí zájmu autorů tematika pedagogická. Usilujeme-li o nápravu světa, je podle Komenského nutno začít od dítěte, které je ještě nedotčeno všeobecnou degradací. Škola tu má úkol „*lidí lidmi dělati*“.

Autoři se vypořádávají i s námitkou, že Komenského pojetí se ve srovnání s počátky novodobého přírodovědného poznání nutně jeví jako anachronismus. (V Komenského přístupu ke světu je opravdu ještě mnoho prvků středověkého myšlení, a našeho krajana proto nelze srovnávat s takovými mysliteli, jako byli jeho současníci Hobbes nebo Descartes.) Touto kritikou bychom však podle Kožmínových požadovali od Komenského něco, co napsat nechtěl, protože mu šlo především o soulad, o harmonický systém veškerenstva, sladějící tři zdroje poznání – Biblii, rozum a smysly.

J. RAMBOUSEK

- * Zdeněk a Drahomíra Kožmínovi: *Zvětšeniny z Komenského* (Modely a detaily), k vydání připravili Marie Škarpová a Jan Tlustý, doslov Martin Steiner, 135 stran, Host, Brno 2007.

Prof. dr. Zdeněk Kožmín, CSc.
Zemřel 12. listopadu 2007
ve věku 82 let. Nekrolog
přineseme v příštím čísle.

Obsah 40. ročníku**2007**

- ČERNÝ EMIL: Současná březinologie 2/3-6
 DOBIAŠOVÁ KLÁRA: Obraz Romů v denním tisku v roce 2005 1/15-18
 JÚVA VLADIMÍR: Sport jako součást edukace? K současnému zaměření pedagogiky sportu 3/3-8
 SEDLÁK JIŘÍ, KOHOUTEK RUDOLF, BŘEZINA MILOŠ: Nové mýty o domácím násilí – I. 3/18-21
 SEDLÁK JIŘÍ: Styk s násilným rodičem 4/3-6
 SEKOT ALEŠ: Násilí ve sportu 2/7-16
 SEKOT ALEŠ: Obezita versus fyzická aktivita 4/7-12
 SPOUSTA VLADIMÍR: Invence, intuice a tvořivost v umění a ve vědě 3/10-17
 ŠMAJS JOSEF: Biotická technika zemědělská 1/3-14

Významné osobnosti naší univerzity

80. let od narození prof. Jaromíra Bartoše (I. HOLZBACHOVÁ) 1/72
 Vzpomínka na doc. Pavla Beneše (L. MILIČKOVÁ) 2/65-66
 Prof. JUDr. Jiří Cvetler (K. SCHELLE) 2/68-69
 Václav Černý (D. PICHOVÁ) 3/55-56
 Výročí profesora Hrabáka (A. VÍTOVÁ) 3/56-57
 Před deseti lety zemřela Božena Komárková (H. PAVLINCOVÁ) 1/68-69
 100 let od narození Oldřicha Králíka (O. SLANĀR) 2/66 - 67
 František Lýsek, gesto, pohyb, oči (M. ŠTĚDRŮŇ) 1/70-71
 O smyslu filozofie Jana Patočky (J. VÍTEK) 2/62-65
 Sto let od narození doc. Jaroslava Rosendorfského (P. STEHLÍK) 1/69-70
 Nedožitě 90. narozeniny Jaroslava Staňka (I. HRAZDIRA) 2/68
 PhDr. Jana Vignatiová, CSc. (H. PALÁTOVÁ) 2/70
 Profesor JUDr. Bohumil Baxa (K. SCHELLE) 4/41-42
 Prof. JUDr. Jaroslav Kallab (K. SCHELLE) 4/42-43
 Prof. JUDr. Jan Vážný (K. SCHELLE) 4/43-44
 Ke 110. výročí narození muzikologa a hudebního skladatele doc. PhDr. Jiřího Svobody
 (V. SPOUSTA) 4/44-46
 Výročí embryologů Jana Floriana a Karla Mazance (S. ČECH) 4/47-48
 Profesor RNDr. Richard Vinařický, CSc. (1907-1985) (P. BRAVENÝ) 4/48-50
 Vzpomínka na Zdeňka Zapletala (J. POLÁČEK) 4/50-51

Z historie a současnosti univerzity

- JERÁBEK DUŠAN: Slovanský seminář v roce 1945 3-49-54
 PEČMAN RUDOLF: Naše Collegium musicum 1/19-23
 PEČMAN RUDOLF: Vladimír Helfert a Václav Kaprál „Amicis omnia sunt communia.“ 2/52-61
 ZBOŘILOVÁ MARCELA: Interní auditorií ve veřejné správě – zkušenosti a perspektivy 2/32-39

Očima ekonomů

- ŠVOBODA FRANTIŠEK: Prací se živím, práce mě trestá: na okraj dějin sociálních politik 3/25-34
ŠKAPA RADOSLAV: Zpracování starých výrobků je stále problém 1/35-41
WILDMANNOVÁ MIRKA: Podíl neziskových organizací v oblasti sociálních služeb 4/19-28

Aktuality v právu

- KOLMAN PETR: Korunní svědek 4/39-40

Kultura a umění

- SEDLÁŘ JAROSLAV: Konstruktivistické sochařství 1/42-57
SEDLÁŘ JAROSLAV: Dadaistický objekt 2/40-49
SEDLÁŘ JAROSLAV: Surrealistický objekt, assembláž, socha 3/35-48
SEDLÁŘ JAROSLAV: Vitalismus v sochařství (biomorfní a vitalistická plastika) 4/29-38

Jak to vidím já

- SEDLÁK JIŘÍ: Humor jako komunikace 3/60-61
KADLEC VRATISLAV: Odcizený Kafka 4/59-60

Jak je to jinde ve světě

- SOUDEK DUŠAN: Drobečky z amerického kontinentu 2006 1/64-67
SOUDEK DUŠAN: Drobečky z amerického kontinentu 3/62-64

Ze současné medicíny

- LINHARTOVÁ VĚRA: Síla lékařova slova 1/24-30
PANTUČEK ROMAN: Bakterie Staphylococcus jako častý zdroj nebezpečí pro člověka 2/17-29
JOLANA LIPOLDOVÁ: Dálkové monitorování pacientů s implantovaným srdečním kardiostimulátorem 4/13-18

Náš rozhovor

- Rozhovor s novým děkanem Pedagogické fakulty MU doc. RNDr. Josefem Trnou, CSc.
(VLADIMÍR SPOUSTA) 3/65-68
Rozhovor s prof. MUDr. Miroslavem Votavou, CSc., přednostou Mikrobiologického ústavu
Lékařské fakulty MU a Fakultní nemocnice U Sv. Anny (VĚRA LINHARTOVÁ) 3/69-71
Malý rozhovor o prof. Romanu Jakobsonovi s doc. Sylvou Šantavou (I. POSPÍŠIL) 4/52-54
Rozhovor a prof. Vladimírem Preclíkem (V. LINHARTOVÁ) 4/54-58

Potíže s češtinou

- JELÍNEK MILAN: Hranice 1/31-33
JELÍNEK MILAN: Spojka *jestli* není nespisovná 1/30-31
JELÍNEK MILAN: Potížiště 3/22-24

Co nového v přírodních vědách

- HORSKÝ JAN: Devadesátiny soudobé kosmologie 2/50-51
ŠVOBODOVÁ JINDŘIŠKA, ŠVOBODA JIŘÍ: Nízkoenergetické stavění jako standard 1/58-62

Redakci Universitas došlo

1/67, 71, 73

2/16, 29, 75

3/9, 76

In memoriam

Doba talentům nepřála. (In memoriam doc. MUDr. Jaroslava Filkuky, CSc.)

(K. DVOŘÁK) 3/57-59

Prof. Ing. Yvonne Strecková, CSc. (M. WILDMANNOVÁ) 1/72-73

Praesens absens. Za Marií Šedovou (I. ZACHOVÁ) 2/71-72

Dostali jsme dopisŽAŽA STANISLAV: Ještě ke spojce *jestli* 3/24**Z glosáře Pavla Blatného**

1/ příloha 1/17-18

2/ příloha 2/19-20

3/ příloha 3/21-24

4/ příloha 4/25-28

Panorama knih

Baršová Andrea a Pavel Barša: Přistěhovalectví a liberální stát (J. NOLČ) 1/75

Brázdil, R. a kol.: Historické a současné povodně v české republice (J. KOLEJKA) 4/61-62

Brno Studies in English (ročník 2005) (R. VOGEL) 4/62-64

Císař Ondřej: Transnacionální politické sítě (M. PROCHÁZKA) 2/73 - 74

Český jazykový atlas dokončen (J. VOJTOVÁ) 4/65-67

Dočkal Vít a Petr Kaniok: Evropská unie tak akorát (J. NOLČ) 1/77

Havlan Petr: Majetek státu v platné právní úpravě (P. KOLMAN) 3/73-74

Janíková V.: Osvojování cizojazyčné slovní zásoby (E. UHROVÁ) 1/74-75

Janků Karel, Janků Petr a spol.: Kardiiovaskulární choroby v těhotenství (K. ZEMAN) 3/74-75

Jemelka Petr: O přírodě, civilizaci, historii a dalším (I. HOLZBACHOVÁ) 2/76-77

Kant Revidivus (Průřezy dílem filosofa) (M. PROCHÁZKA) 2/74-76

K lokálním dějinám kinematografie (D. KROČA) 3/75-76

Kšicová Danuše, Vaculík Jaroslav: Rodinná kronika volyňských Čechů (J. BALHAR) 3/72-73

Ladislav Bedřich: Fotbal - rituální hra moderní doby (A. SEKOT) 1/75-76

Maňák Josef, Janík Tomáš (eds.): Problém kurikula základní školy (H. SKLENÁŘOVÁ) 4/70-71

Sekot Aleš: Sociology of Sport. Topical Issues (W. CROSSAN) 4/69-70

Spousta Vladimír: Josef Bohuslav Foerster a moravskobudějovická větev jeho rodu

(R. PEČMAN) 2/77-78

Studia andragogika aneb Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení

(V. SPOUSTA) 4/67-69

Trávníček Zdeněk: Leopold Procházka. První český buddhista (P. JEMELKA) 1/77-78

Václavík David: Sociologie nových náboženských hnutí (B. HORYNA) 4/64-65

Zvěšeni z Jana Amose (J. RAMBOUSEK) 4/72

Barbara Hepworth, *Forma z jednoho kusu* (Pomník), 1961-62

Z glosáře Pavla Blatného

FESTIVAL?

Byl jest jeden člověk, bylo mu jakkoliv (lidová) – a byl to autor. Autor – skladatel, který psal pilně koncertní hudbu ke slávě své, item hudby české, jak si namlouval. A jeho díla se pak porůznu provozovala, nahrávala, tiskla a prodávala a některá pak se dostala i na příčku nejvyšší – byla zařazena na hudebních festivalech. Zde se autor propracoval od festivalů uměleckých škol, přes regionální, celostátní až k těm mezinárodním, kde na špici stály prestižní „Festwochen“ v jisté severní evropské metropoli. Autor stanul dokonce sám před symfonickým orchestrem a ukláněl se do všech čtyř stran monumentálního koncertního sálu, obklopujícího ve středu umístěné podium.

Proto přijal jako samozřejmost pozvání na jiné hudební „festi“, tentokrát v metropoli na jihu Evropy, kde měl zaznít dokonce celý koncert z jeho děl. Autor sám (aby nedošlo k omylům) poslal na místo konání všechny hudební materiály, které doložil ještě záznamy na deskách nebo kazetách. V určený čas pak přijel do tohoto města s týdenním předstihem, aby se mohl účastnit zkoušek a vše náležitě připravit. První – leč jen malé – rozladění mu způsobilo sdělení, že festival se nekoná v kýžené metropoli, ale v blízkém malém horském středisku. „Je léto a tady ve městě je velké horko, to je vždycky tam nahoře,“ bylo mu vysvětleno. Větší rozladění však způsobila první zkouška: komorně-orchestrální skladba odpadla (tolik lidí se tam na podium nevejde), skladbu pro žestový sextet přišlo hrát jen žestů pět (tuba odjela s orchestrem do Ameriky), skladba pro basklarinet byla hrána na klarinet (nemáme basklarinetistu), klavírista onemocněl (musíte ho doprovodit maestro sám). A teď to nejhorší: prestižní skladba pro klasické a jazzové hráče – chlouba autorova experimentování – bude hrána jen z desky. (Nesehnali jsme ty jazzmany – ale buďte klidný – dáme na podium velký reproduktor. Také tam byl a byla to síla: vypadal jako proslulá tajemná deska z „Odyssey 2001“.)

Leč navštívme již s autorem očekávaný koncert a vstupme do sálu horského hotelu, kde se celý festival odehrává. Začátek je stanoven na 21,00, jak je zde zvykem, nicméně je tady jen jeden návštěvník a tím je náš autor. „Oni přijdou,“ utěšují autora pořadatelé, „teď už z města vždycky vyjíždějí.“ A skutečně: ve 21,30 už je vidět na horských serpentínách reflektory a do 22,30 je sál skoro plný. Leč – stále se nezačíná. „To víte, maestro XY, madame YX, pan představitel Ten, pan činitel Onen, přijdou vždycky až v jedenáct.“ Ve 23,15 se začíná. Dlouhé řeči – uvítací, představující, uvítací, vysvětlující – autorovi se předává cena, televize si pořizuje vlastní záběry, čas běží a ještě nezazněla ani jedna autorova nota. Konečně již zní – je přesně půlnoc. A protože by program (po odpadnutí orchestrálky) byl kratší, zahajuje – na přání pořadatelů – sám autor na klavír. Na to samozřejmě není připraven, nemá ani s sebou noty, pochvaluje si ale, že umí improvizovat. A tak předstírá, že hraje svou „Kon-

tradikci č.6“ a „Kryptogram in Cis“ či co. Nastává první komplikace: na pódiu hraje sólově klarinetista a do sálu vchází (nečekaně) místní zvědavý horal s vnučkou a hlasitě hovoří. Publikum si toho nevšímá, ani na něj nesyčí, horal usedá hned do první řady – blízko starosty, široký klobouk ponechává na hlavě a nenechá se vyrušit z hovoru. Co uneslo publikum, neunesl sólista. Přerušil hru, fistulí ječí „basta!“ a nohou mohutně buší do podlahy. Lidé se baví, berou to jako dohodnutý happening, a skladba má zatím největší úspěch. Přichází komplikace druhá: Do žesťového (nyňi) kvinteta zaznívají jakési zvuky nejasného původu. Obecenstvo se ohlíží. Že by stereofonní rozsazení hráčů v sále? Konečně všichni chápou, že zvuky jdou zvenčí a pořadatelé zjišťují příčinu: horalovu oslu, uvázanému u plotu hotelu, se buď zalíbila autorova hudba, ke které se přidal, anebo rušila ho ve spánku a jal se protestovat. Autor je sice blízek sebevraždě, ale publikum je vstřícné: bujaře tleská, volá bravo, všechno se líbí – autorova avantgarda i postmoderna, patetické tóny i satirické škleby, včetně horala a osla. Ve 2:30 – po větší pauze – začíná recepcce, kde teprve festivaloví hosté sebe „nacházejí“. Ano, tady je ta pravá část festivalového koncertu, zde si porozpráví, povesejí se, posílí, až do pozdních ranních hodin. Autora už nepotřebují, ten také mizí, neboť „jen jedenkrát zahrát přišel, pak již ho nikdo neuslyšel, ani nespatřil“ (Erben).

STARÉ POSUDKY

Šestnáct let po zrušení Svazu československých skladatelů jsem obdržel ze (teprve dnes) likvidovaného archivu dvě tajemné složky, označené jménem mým a mého otce. Zachvěl jsem se radostí, že si – zase po letech – přečtu nějaké kádrové materiály, které se třeba v televizi – kde jsem byl svého času zaměstnán – rozdávaly hned po revoluci. V prvním okamžiku jsem byl zklamán: tyto složky obsahovaly výhradně posudky skladeb zadaných k provedení či finanční odměně. Tedy záležitost ryze odborná, ale jen zdánlivě. Při pečlivém prozkoumání těchto hodnocení je hned patrné, jak sekyrnický duch doby proniká i do zdánlivě odborných soudů – hlavně v padesátých letech. Tehdy jsem teprve studoval, proto budu citovat z posudků na díla mého otce. Tak třeba na písně, komponované na slova Bohuslava Reynka (jaká pošetilst – zadávat skladbu s duchovním obsahem!): „Už Reynek nevyniká původností verše a obsahově je na zcela idealistickém, supernaturalistickém(!) stanovisku, což se projevilo i v hudbě.“ Probůh, co je to za blábol, podepsaný pozdějším zasloužilým umělcem s mnoha univerzitními tituly. Vznikl patrně vlivem notného másla na jeho vlastní hlavě, stejně jako u jiného, taktéž významného Mistra, který se „snažil“ podobně: „Mně osobně není vůbec sympatické užití chorálního citátu v 1. větě, nemohu ovšem zjistit zda těch citátů není i více.“ Tak to už zavání udavačstvím, jako nějaké hlášení „vejš“: „Našel jsem tolik a tolik zašifrovaných chorálních témat!“ A už je tu mladý svazák jako hrom, postrach pro pravici i samu levici: v padesátých letech pranýřuje otce za „pražádnou

snahu o socialistický realismus v hudbě“, a v šedesátých letech zase – hleďme, hleďme – „nechápe absenci technik Nové hudby“! Skutečná vizitka vývoje lidského charakteru. Všechny posudky měly ale společné jedno: na konci stálo podtrženo: „Nedoporučuji k provedení. Nedoporučuji k odměně“. Jak vidíte, citované posudky byly vždy podepsané, což v dalších letech bylo nahrazeno exempláři anonymními – aspoň tím způsobem, že lektorův podpis byl odstřižen. A právě o jednom takovém anonymním posudku bych se chtěl zmínit na závěr. Týkal se opět otce a jeho celovečerního oratoria „Lotr na pravici“, komponovaného na text Jaroslava Durycha. A opět v padesátých letech. Posudek se zásadně liší od předchozích: Je totiž jednoznačně kladný a to nejen k hudební složce díla, ale i k duchovnímu obsahu. A takto v té době hodnotit považuji za větší odvalu než takovou hudbu psát. Otec komponoval totiž stále stejně – před válkou, po ní i po nástupu komunismu. Že pak tato díla zadával k provádění či ocenění, bylo spíše výrazem jeho naivity. Jestliže ale lektor (kdo to jen mohl být? – na posudku je jen „v Praze“ a datum) napsal jako závěrečné shrnutí slova: „Já, za svoji osobu musím autorovi vyjádřit jen obdiv a úctu k jeho výsledkům v duchovní hudbě.“ Musím pak před ním smeknout a poděkovat mu za tuto podanou pomocnou ruku. Dodejme ale ještě jako pointu, že ani toto kladně hodnocené dílo nebylo za otcova života provedeno, tím méně pak finančně odměněno.

MOJE DEFINITIVNĚ POSLEDNÍ SKLADBY

Tím myslím ovšem skladby orchestrální, psané vždy pro symfonický orchestr. Ostatními drobnostmi se totiž nezabývám, považuji je jen za takový nutný doprovodný potěr. Takže počneme – jak píše Jirásek ve Starých pověstech českých.

První takové dílo jsem napsal před 10 lety. Slavil jsem jedno jubileum a řekl jsem si: „A dost! Teď je čas udělat tlustou čáru, dílo uzavřít a věnovat se sladké stařecké nečinnosti.“ Navíc tato tlustá čára měla reprezentativní ráz: Skladba byla objednána přímo z New Yorku a tam také zazněla její premiéra. Název měla „Píseň pro orchestr“ a do programu jsem v autorském vyjádření připsal – „Je to vlastně moje píseň labutí“. To vzbudilo jistou pozornost. Když se blížilo jubileum další, byl jsem postižen různými neduhy, z nichž ten nejhorší skončil na chirurgickém operačním stole, kde mi byl vyroben slušivý trojitý by-pass. Tomu ovšem předcházelo mé rozhodnutí (pro případ, že bych operaci nepřežil): Musím se s životem rozloučit patřičně reprezentativně: I vznikl orchestrální melodram Meditace nad básní Susanne Renaud, který případně začíná slovy „Pojď duše ubohá, je čas jít“. Skladbu jsem dopisoval ještě na předoperačním oddělení u profesora Černého a na titulní stranu jsem napsal „K provedení po mém úmrtí“, item tak to bylo napsáno v programech

koncertů, které se posléze uskutečnily v Brně, Praze, Zlíně, Ostravě a kde jsem se – pro publikum překvapivě – chodil klanět, přebírat nepohřební kytice či podepisovat se na programy ještě stále živou rukou. Blížilo se jubileum další a moje předsevzetí již nic netvořit bylo znovu ohroženo. Tentokrát – pro v Brně žijícího autora – přišla neuvěřitelná nabídka z našeho hlavního města, a to přímo z Pražského jara – vytvořit pro tento takřka posvátný festival orchestrální skladbu. Jen šílenec by takovou nabídku odmítl. A já, pokud vím, tak co žiji, jsem se mockrát choval jako blázen, ale jako šílenec nikdy. I vznikla skladba „Erbeniáda“ a její provedení ve Smetanově síni, které předčilo všechna moje očekávání, mělo být tentokrát už opravdu definitivním závěrem mého celoživotního muzikantského snažení. Začal jsem tedy již naposled aktivovat své dny tvůrčí nečinnosti, pln radosti, že tentokrát (od prvního rozhodnutí už uplynulo 10 let) své předsevzetí dodržím. Jenže, jenže přišla nabídka opět od jistého festivalu a opět taková, které bylo záhodno vyhovět. Váhal jsem a meditoval nad sebou „co jsem to za člověka“ (jak se zpívá v Janáčkově), až jsem si uvědomil, co říkají Američané: Vše se dá vyřešit, a co říkají Češi: Vše se dá obejít. Takže už skladbu píši – je sice pro orchestr, ale jen smyčcový – vlastně je to takový rozšířený kvartet. Tedy komořina, potěr, a to si mohu dovolit. Limit své poslední skladby, což je výše citovaná „Erbeniáda“, vlastně nepřekročím. Ale pak, až dílko dokončím, pak už budu opravdu jen odpočívát, koukat Pánu Bohu do oken, zevlovat a lelkovat, zahálet a do sytosti lenořit.

PAVEL BLATNÝ